

მ ო ნ ე ზ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მეცხრე

№ I

ი ა ნ ა რ ი, 1902

ტფილისი

საქართველოს ენობრივი ინსტიტუტი

1902

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 28-го Января 1902 г.

1902. 1. 28. В. 6. 6.

შ ი ნ ა ე რ ს ი

I—„სიკვდილის წრე“.—(ამბავი მარკ ტვენისა) თარგმნი-
ლი ჯდ. საათაშვილისა. 1

II—* * ლექსი—(პუშკინიდან) კონ. ნაკოლაძისაგან . 11

III—ცოდვა.—(სცენები) აზიანისა 12

IV—ირლანდია მცხრამეტე საუკუნეში.—ანჩილ ჯორ.
ჯაძისა 1

V—უცხოეთის 1901 წელს.—1. საერთაშორისო დამოკიდე-
ბულებანი: სამთა კავშირი.—რუს-ფრანგთა კავშირი.—ინგლი-
სი.—სამხრეთ-აფრიკის ომიანობა.—ჩინეთის ამბები.—2. ევრო-
პის უმთავრესი სახელმწიფოების შინაური სააქმეები: ავსტრია
და ეროვნული კიბნვა. ინგლისის პარტიები, ირლანდია, გერ-
მანია და ეროვნული კიბნვა. დემოკრატიული პარტია. საფ-
რანგეთი. 19

IX—ღამათება.—ფიზიოლოგია.—ღ—რის ფოსტე-
რისა (დასასრული), თარგმანი ი. ს. ფანტხაგასი . 81—124

„სიკვდილის წრე“

(ამბავი მარკ ტვენისა)

ეს საქმე კრომველ ოლივერის დროს მოხდა. მთელ ჯარში არ მოიძებნებოდა მაიფერზე ახალგაზრდა პოლკოვნიკი; იგი ოცდაათი წლისა ჰხდებოდა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ის გამოცდილ და დახელოვნებულ სარდლად ირიცხებოდა, რომელსაც სამხედრო სამსახური ჯერ ისევ ჩვიდმეტი წლისას დაეწყო; მას რამდენსამე ომში და ბრძოლაში ჰქონდა მიღებული მონაწილეობა, თან-და-თან წინ მიდიოდა და ამ უმაღლეს ხარისხამდის მიაღწია.

უცხად მოულოდნელი ამბავი დაატყდა—შავმა ღრუბელმა მოიცვა მისი აქამდის ნათელი ჰორიზონტი.

დადგა გრძელი ზამთრის საღამო, გარედ ჩამოზნეოდა, ქარიშხალიც მწარედ ღმუოდა; ოთახში სრული სიჩუმე ჰსუფევდა. პოლკოვნიკმა და მისმა ახალგაზრდა მეუღლემ სავსებით გადასცეს თავიანთ ტანჯვა-მწუხარება ერთმანერთს და ბუხარს გაჩუმებულები მისხდომოდნენ.—ისინი ეხლა ფიქრსა და ცდაში იყვნენ, თუმცა ცდაც დიდ ხანს არ დასჭირდებოდათ, ახალგაზრდა ქალმა ეს კარგად იცოდა და ამ საშინელ ფიქრებს მთლად აეკანკალებინა.

მათ ჰყვანდათ შვიდი წლის ქალი—აბბი. ის-ის იყო უნდა შემოსულიყო, რომ ღამე მშვიდობისა ეთქვა; პოლკოვნიკმა წყნარად უთხრა თავის ცოლს:—თვალეები მოიწმინდე, გაფ-

თხილდი, რომ თავი იმის=გულისათვის მშვიდად დაიჭირო. დროებით დავივიწყოთ საშინელი მომავალი.

— ვეცდები, რომ დავივიწყო, მაგრამ მწუხარებით გული მიკვდება.

— წყნარად, მოდის!

გრძელ სალამურ ხალათით კარებში პატარა არსება გამოჩნდა, რომელსაც ხუჭუჭა თმა პატარა თავს უმშვენებდა და გარშემო მხრებს უხვად ეფინებოდა. მისმა თავმა მალე ძრიელი კოცნა იგრძნო.

— მამავ, ეგრე ნუ მკოცნი, თმას სულ დამიწეწავ.

— მაპატიე, კარგო, მე ძალიან ვწუხვარ, ნუ გამიწყრები!

— მე არ გიწყრები, მაგრამ მართლა სწუხარ, რომ თმა დამიწეწე?

— აბა შემომხედე, აბბი, როგორა ვწუხვარ, — თან პარზე ხელები მიიფარა და თავი ისე აჩენა, თითქოს ტიროდა.

ქალი შეკრთა, რომ სიტყვებით მწუხარება მიაყენა, და სცდილობდა ხელებით სახე გაენთავისუფლებინა და თან ეუბნებოდა:

— ნუ სტირი, გეთაყვა, მე შენი წყენა არ მინდოდა! — თითებ შუა უცბად შეამჩნია, რომ სრულიადაც არა სტიროდა და შესძახა:

— საძაგელო, შენ არა სტირი, თავს იკატუნებ. მე დედასთან წავალ; შენ მხოლოდ დამციანი.

უნდოდა მუხლებიდან გამოსხლტომოდა, მაგრამ შეიმაგრა:

— არა, დარჩი, ძვირფასო, მე გთხოვ მაპატიო. რასაც მეტყვი, აგისრულებ სამაგიეროდ. აბა, რა გინდა?

შერიგება მოხდა, ბავშვს სახე ისევ ეღიმებოდა, წვერულვაშს უწეწდა მხიარულად და დასაჯილდოვებლად „არაკის!“ თქმა მოსთხოვა.

მოულოდნელად...

უცბად მშობლებმა სუნთქვა შეაყენეს და ყური დაუგდეს! ფეხის ხმა! სულ ახლოს, ახლოს მოისმოდა, ხმაურობა ძრიელ-

დებოდა თან-და-თან, შემდეგ ყურწინ მოისმა და შორს მიჩუმდა.

მათ თავისუფლად ამოისუნთქეს; მერე მამამ ჰკითხა:

— არაკი? მხიარული?

— არა, მამავ, უკეთესია საშიში. ყოველთვის ხომ მხიარული არაკების თქმა არ შეიძლება. გამზრდელმა მითხრა, რომ ადამიანი ყოველთვის მხიარულად არ იმყოფებაო. მართლა, მამავ?

დედამ ამოიოხრა და ისევ თავ-ბრუ დამხვევი ფიქრები გულს შემოაწია. მამამ მწუხარებით უთხრა:

— მართალია, ძვირფასო, ქვეყნად მწუხარებაც არსებობს, სამწუხაროა ეს, მაგრამ მართალია.

— მაშ მითხარი, მამავ, მწუხარებაზე არაკი, მხოლოდ ისეთი საშიში, რომ შიშისაგან მთლად ავდავდავდეთ; ისე, რომ მწუხარება თითქოს ჩვენ შეგვმთხვევოდეს. დედავ, ახლოს დაჯექი და ხელები დამიჭირე, რომ ორივესთვის არ შეიქნეს ძალიან საშიში. აბა, მამავ, დაიწყე!

— კარგი! სცხოვრობდა სამი პოლკოვნიკი...

— მე პოლკოვნიკებს ვიცნობ: შენც ხომ პოლკოვნიკი ხარ? აბა, მაშ გააგრძელე!

— შენ იცი, რომ ომში ყველაზე მეტად მორჩილება უნდა გახსოვდეს.

გაუგებარმა სიტყვებმა ბავშვი გააკვირვეს; თავი მალლა აიღო და გაოცებით ჰკითხა:

— ეგ საქმელია, მამავ?

მშობლებს უნებურად ღიმილი მოუვიდათ; მამამ უპასუხა:

— არა, სულ სხვას ნიშნავს: იმათ ბრძანება არ აასრულებს. მათ ნაბრძანები ჰქონდათ, რომ მტრისთვის თავი ისე ეჩვენებინათ, თითქოს უნდა დაეცნენო, რომ შეძლება მიეცათ უპირველეს ძალისათვის უკან დაწევაზე; მაგრამ ისინი იქამდის გაიტაცნენ, მტერს მართლა დაეცნენ, აჯობეს და გააჭიციეს. მთავარ-მართებელი გაწყრა გაუგონლობაზე და, თუმცა, მართალია, ისინი აქო მამაცობაში, მაგრამ მაინც სამართალში მისცა.

— მთავარ-მართველმა—კრომველმა, მაშავ?

— ჰო.

— მინახავს, მაშავ; ხშირად გამოივლიდა ხოლმე ჩვენ სახლის ახლოს, რომელიც ისე მეჩვენებოდა თითქოს ყოველთვის ვილაცახედაც გაჯავრებული იყო და ყველას ეშინოდა.. მხოლოდ მე არ მეშინიან იმისი: ყოველთვის აღერსიანად მიცქერის ხოლმე!

— ოჰ, ჩემო ტიკტიკავ. ყური დაუგდე არაკს. პოლკოვნიკები დაიქირეს და ლონდონში გამოგზავნეს; აქ პატიოსანი სიტყვის ჩამორთმევით ისინი სახლში გაუშვეს თავისუფლად, თავიანთ ნათესავებთან გამოსამშვიდობებლად...

ისევ ფეხის ხმა; ყველა სმენად გადაიქცა; ხმა ახლოს მოისმა. ახალგაზრდა ქალი ქმარს მიეყრდნო, მას ძალ-ღონე ეცლებოდა.

— დღეს დილით მოვიდნენ ისინი ლონდონში.

ბავშვმა თვალები განვირად გააჭყიტა განცვიფრებული.

— როგორ, მაშავ, არაკი არ არის, მართალია?

— ჰო, ძვირფასო!

— როგორ მიხარიან! უფრო კარგი! გააგრძელე. რა დაგემართა, დედავ, საყვარელო, სტირი?

— არაფერია, ძვირფასო, მე... საბრალო მშობლებზე ვფიქრობდი.

— ნუ სტირი, დედავ, ყველაფერი კარგად გათავდება. ყოველი არაკი კარგად თავდება. მიაშბე მალე, როგორ მოხდა ყველაფერი და ნახავ, დედავ, რომ ისინი ისევ ბედნიერად დარჩებიან!

— მანამ სახლში გაუშვებდნენ, ისინი ციხეში წაიყვანეს.

— ჰო, ციხე ვიცი მე; აქედანა სჩანს. მერე, მაშავ!

— ციხეში სამხედრო სასამართლომ დახვრეტა გადაუწყვიტა.

— მოკვლა, მაშავ?

— ჰო.

— ფუ, საძაგელი აღამიანები! დედავ, შენ ისევა სტირი. ნუ სტირი, ყველაფერი კარგად გათავდება. მალე მიაშბე, მაშავ, შენ ძალიან აგვიანებ.

- მე თუმცა ვიცი, მაგრამ თან უნდა მოვიფიქრო.
- ნუ ფიქრობ, პირ-და-პირ მიახმე.
- კარგი, —სამი პოლკოვნიკი ამ ნაირად...
- შენ იცნობ იმათ?
- როგორა, კარგად...

სამივე პოლკოვნიკს სიკვდილით ჰქონდათ დასჯა გადაწყვეტილი. ყველა სწუხდა გარშემო ამ ამბით და თვით მსაჯულებიც კი წავიდნენ მთავარ მართებელთან იმის ასახსნელად, რომ პოლკოვნიკებმა თავიანთ მოვალეობა დასრულეს და აპატიეთო, ან ყოველ შემთხვევაში ერთი დაიხვრიტოს სამის მაგივრად. მთავარ-მართებელი ამაზე არ დაეთანხმა. მართალია თავიანთი მოვალეობა დასრულეს, მაგრამ ამასთანავე უყურადღებოდ დასტოვეს თავის უფროსის ბრძანება და ამიტომ ისინი უნდა დაისაჯნენ სხვების გასაფრთხილებლად. დამნაშავეებს დაუძახა იმან და ჰკითხა, როგორც მოიქცევოდნენ იმის აღვილას. სამივემ უბასუხა, რომ თვითონაც იციან დაიმსახურეს სიკვდილით დასჯა გაუგონრობისათვის. მთავარ-მართებელს გული მოუღება, ერთი წამით ჩაფიქრდა და უთხრა: „კენჭი ჰყარეთ: ერთი თქვენგანი მოკვდება, ორი ცოცხალი დარჩება“.

— მერე, მამავ, კენჭი იყარეს? რომელი უნდა მოკვდეს იმათში, —საწყალი!

- უარი უთხრეს ამაზე.
- რათა, მამავ?

— იმათ უთხრეს, რომ იგი, ვისაც კენჭი შეხვდება, უნდა ნება-ყოფილობით წავიდეს სასიკვდილოთ, ჰგავს, რომ იმათ ნებას აძლევენ თავის მკვლელობისას, მაგრამ რადგან სამნივე ქრისტეანები არიან, სახარება უკრძალავს თავის ნება-ყოფილობით სიცოცხლე-სიკვდილს. მზად არიან დაიხოცნენ, თუ სამსჯავრომ გადაუწყვიტა დასჯა.

- როგორ დასჯა?
- ეს ნიშნავს დახვრეტას!
- ისევ ფეხის ხმა!

— ვგონებ ქარია? არა, მართლა ფეხის ხმაურობაა, დაფის ხმა და საყვირის ძახილი...

— კარები გააღეთ—კანონის სახელით!

— სალდათები უნდა იყვნენ, მე მიყვარს სალდათები! ნება მომეცი, შემოუშვა ისინი.

მუხლებიდან გადმოხტა, კარებთან მივიდა და ყურთამდის გამოალო.

— შემოდით, შემოდით. მამავ, გრენადერები არიან! მე გრენადერებს ვიცნობ!

სალდათები ჯგუფად შემოვიდნენ და ერთ ხაზზე გამწკრივდნენ, ოფიცერმა სალამი მისცა, პოლკოვნიკმა უჩუმრად და გამოურკვევლად ასევე უპასუხა; მომაკვდავი ფერით ცოლი იმათ რიგში იდგა; ბავშვი გაოცებული შეჭყურებდა ყველას...

ერთი მოხვევნა კიდევ, გრძელი, სამუდამო და, როდესაც ცოლს და ბავშვს მოშორდა, პოლკოვნიკი ჯგუფის თავში ჩადგა და გასავალ კარებისაკენ გულადად გასწია. ბრძანების ხმა გამოისმა.

— წინ, ციხეში...

— ხედავ, დედავ, როგორ ყველაფერი კარგად გათავდა, აკი გეუბნებოდლი! მაშ, მამა საწყალ პოლკოვნიკებთან წავიდა, გასანთავისუფლებლად.

— საბრალო ჩემო უცოდველო ბავშვო!—წაილაპარაკა საცოდავმა დედამ და თან გულში მიიკრა ბავშვი.

II

მეორე დღეს საბრალო ქალი, ეღიძით შეწუხებული, ლოჯინში ჩაწვა. ექიმები და მომვლელები იმის საწოლთან რიგრიგით იცვლებოდნენ; ოთახში აბბის არ უშვებდნენ და ბავშვებთან თამაშობაში ართობდნენ, ავადმყოფი რომ არ შეწუხებულიყო. ბავშვმა ტანისამოსი გამოიცვალა და ქუჩაში გამოვიდა. უცბად თავში გაუელვა, რომ მამა ციხეში არის და დედის ავადმყოფობისა არა იცის რა—უნდა შევატყობინო.

მსაჯულები ერთი საათის შემდეგ კრომველთან მიიწვიეს. იგი შუა-გულ ოთახში იდგა, მოღუშული და გაქვავებული,

რომელიც ელოდა გამოლაპარაკებოდნენ. ერთმა მსაჯულთა განმა უთხრა: „ჩვენ ბევრი ვთხოვეთ თანახმობაზე, მაგრამ ისინი მტკნარ უარს ამბობენ, კენჭის ყრა არ უნდათ. სამივენი მზად არიან ერთად დაიხოცნენ.“

კრომველის სახე უფრო მოიღუშა, იგი დიდ-ხანს დადუმდა.

— კარგი, — დიდი ხნის სიჩუმის შემდეგ წარმოთქვა, — მათ იმათ მაგივრად სხვამ ჰყაროს კენჭი. გაგზავნეთ იმათ მოსაყვანად და იმ ოთახში დააყენეთ პირ-უკუღმა, ისე, რომ პირი კედლისკენა ჰქონდეთ მიქცეული და ხელები უკან. როდესაც მოვლენ ისინი, შემატყობინეთ.

როდესაც მარტოდ დარჩა, მორიგეს დაუძახა და უბრძანა, რომ პირველად ქუჩაში რომელი ბავშვიც-კი შეხვდებოდა მოეყვანა.

ვერც კი მოასწრო გარედ გამოსვლა, რომ წინ აბი შეხედა და ოთახში მიჰგვარა. ბავშვი მიუახლოვდა, კრომველი იცნო, რომლის სახელის გაგონებაზე თრთოდა არამცთუ უბრალო მომაკვდავი, თვით გამოჩენილი სახელმწიფო პირიც კი, და მოურიდებლივ აუცოცდა კალთაზე და უთხრა:

— მე ვიცი, რომ თქვენ კრომველი ხართ, მე წინადაც მინახეხართ, როდესაც ჩვენი სახლის ახლოს გამოივლიდით ხოლმე. ყველას თქვენი ეშინოდა, მხოლოდ მე არ მეშინოდა: გაჯავრებული ჩემთვის თავის-დღეში არ შემოგიხედნიათ. გახსოვთ? მე გახსოვართ? მე მაშინ ისევ წითელი პალტო მეცვა და წინ ლურჯი ყაითანი მევლო. გახსოვთ?

მოღუშულ კრომველს ღიმილმა გადაურბინა სახეზე.

— მე ვნანობ, ბავშვო, მრცხვენიან, მაგრამ...

ბავშვმა აღარ დაათავებინა.

— ჰგავს, თქვენ დაგვიწყებიათ? თქვენ კი მე არ დამავიწყდით.

— მრცხვენიან, სამაგიეროდ ესლა თავის დღეში აღარ დამავიწყდები, გაძლეე სიტყვას, მაპატიებ? მეგობრები ვიქნებით. ჩემ ქალს მაგონებ; ის უკვე აღარ არის, ისიც ევრე ნაზი

აღერსიანი იყო, როგორც შენ... იმასაც შენსაებ არავისი ეში-
ნოდა, ყველასთან მიდიოდა და ყველას აბედნიერებდა თავის
აღერსით. ხშირათ კალთაზე მიჯდა ხოლმე, როგორც ეხლა
შენ, და, შენსაებ, გულიდან დარდებს და მწუხარებას მიფან-
ტავდა. ჩვენ სულ ერთად ვიყავით ხოლმე და ერთად ვთამა-
შობდით, მას აქეთ დიდი ხანია, კარგა დიდი ხანი.

— თქვენ ის ძალიან გოყვარდათ, ძალიან?

— რასაკვირველია, რასაც მიბრძანებდა, — ვუგონებდი ხო-
ლმე.

— რა კეთილი ხართ, მაშ მაკოცეთ!

— სიმოვნებით, მზათა ვარ. ეს კოცნა შენ, ეს კი ჩემ
პატარა აწ განსვენებულს არსებას. შენ შეგიძლიან მიბრძანო და
მეც აგისრულებ ხოლმე.

ბავშვმა სიმხიარულით ტაში შემოჰკრა იმ ფიქრით, რომ
ასეთი ნება მისცეს. ამ დროს მწყობრად კარებიდან ფეხის ხმა
მოისმა.

— სალდათები, სალდათები! მე მინდა ისინი ენახო.

— ეხლავე, პატარა მოიცადე. დაგავალებ რასმე.

კრომველმა სამი პატარა სანთლის ბურთი ამოიღო: ორი
თეთრი, ერთი წითელი, ამ უკანასკნელს უნდა სიკვდილი მიე-
ყენებინა იმისთვის, ვისაც იგი შეხვდებოდა.

— რა კარგი ბურთებია! ჩემთვის არის? წითელიც?

— არა, კარგო! სხვებისთვის არის. აბა შეინხედე მეორე
ოთახში, იქ სამ კაცსა ნახავ პირ-მიქცეულებს კედლისკენ, რო-
მლებსაც ხელები უკან აქვთ გამოშეერილი. მიდი და ყველას
თათო-თითოდ ჩაუდე ხელში, შემდეგ ჩემთან მოდი.

აბბი სწრაფად მოეფარა კარების ზღუდეს; კრომველი ისევ
მარტოდ დარჩა.

— უეჭველია, თვით ღმერთმა მომცა ასეთი აზრი, — გაი-
ფიქრა იმან, — ეხლა დარწმუნებული ვარ, უფრო ღირსეულები
სიკვდილს გადარჩებიან.

როდესაც მეორე ოთახში ბავშვი გავიდა, ცნობის მოყა-
რეობით ათვალნიერებდა სალდათებს და იქვე კედელთან მდგომ
სამ არსებას. უცბად სახე გაუბრწყინდა და თან წაილაპარაკა:

— ოჰო, ამათგანი ერთი მამაცყოფილა—გიცანი. ყველაზე ლამაზ ბურთს ამას მივცემ!

წაებარა მხიარულად ახლოს და ყველას სათითაოდ ჩაუღო ხელში, შემდეგ მაცდური სახე ახლოს მიუახლოვა.

— მამავ, მამავ, აბა ნახე, რა გაქვს! რა მოგეცი!

წითელ ბურთს დახედა და მუხლებში ჩაიკეცა; თან ბავშვს იკრავდა, რომელიც ეხლა იმის სულთა-მხუთავად გადაქცეულიყო. სალდათები, ოფიცრები, ვანთავისუფლებული ტყვეები, ერთ წამს გაქვავებულები იყვნენ მოულოდნელ ტრაგიკულ შემთხვევით, ერთი წამიც და ყველა მათგანი ტიროდა გულ-ამომჯდარი, რომელთაც თავიანთ ცრემლებისა არა რცხვენოდათ. რამდენმამე წამმა გაიარა ასე; ბოლოს მორიგი ოფიცერი მივიდა პოლკოვნიკთან ახლოს და მხარზე ხელის შეხებით უთხრა.

— თუშცა ძალიან მიმძიმს, მაგრამ ჩემი მოვალეობა მიბრძანებს...

— რას გიბრძანებს?—ჰკითხა ბავშვმა.

— მამა შენის წაყვანას...

— წაყვანა? რათა?

— რათა? წავიყვან სხვა ციხის კუთხეში.

— არა, არ შეიძლება. დედა ჩემი ავად არის, მამა უნდა ჩემთან წამოვიდეს სახლში.—მოჰხვია მამას კისერზე ხელები:—წავიდეთ, მამავ.

— საცოდავო, ბავშვო, მე არ შემიძლიან შენთან წამოვიდე, ამათთან წავალ.

ბავშვი იატაკზე გადმოხტა და აქეთ-იქით მიიხედ-მოიხედა გაკვირვებით, მერე მივიდა ოფიცერთან და შესძახა ფეხების დაბრაგუნებით:—მე არ გითხარით, რომ დედა ავად არის მეთქი, ჩვენ უნდა ჩქარა წავიდეთ სახლში!

— თუ შეიძლება მამი-შენის გაშვება, რასაც უნდა გადავიხდი, მაგრამ მე არ შემიძლიან. წინ—წამოიყვანეთ!

აბბი ელვასაებრ გავარდა ოთახიდან, რამდენიმე წუთის შემდეგ ისევ დაბრუნდა, რომელსაც ხელ-ჩაქიდული კრომველი მოჰყავდა. მის შემოსვლაზე დარაჯები შეჩერდნენ; სალდათებმა სული განაბეს.

*
* *

(ბუშკინიდან)

მე ქუჩა-ქუჩა რაღა დაფიფარ,
რაღა საყდარში მე ვიწერ პირფარას,
რაღა უდარდელ უმარწვით შორს ვზივარ—
ვერ-რით ვიშორებ მე ტყვედგან ჯარსს!

ფიფარობ, რამ მიდის ჩემი დარობა:
სამარისაგან მიფარწრათობით
და რაღა ითხრებს მდგომარობა,
ჩემ ვინარობით და ვეველ ვკვდებით!...

რაღასაც მუხას ვუტყვარ მე ძლიერს.
გული მივუვარე აღმიშფოთდება!
ფიფარობ: „მეც ეს ხე, რაგორც წინაზრებს,
ისე დამარხავს, რამ არ განმებს!“

რაღასაც მე ხავს ვვალერსები,
მწარე ტრემლებით მეკვება თვალთ,
ვამობ: „ხომ ხედავ, მადე ვბერდება,
შენ-გი ვეკუთნის აწ-მომავალი..“

ვოველივე დევი, ვოველი წელი
ხემგან ტანჯვითა გამოვლილია:
მე მწარე სიკვდილს მათ შორის ველი—
გული ღოდინით მონამდულია!

მაგრაბი... სად ვბრუნდები მე განსვენებას:
 ომში, თუ გზაში, თუ ზღვის ტალღებში?
 ან და, მომისმენს ღმერთი კედლებს,
 ვბრუნდები სიკვდილს სამშობლს მთებში?...

სულ ერთი ხრის, კიტი, გვამისთვის
 სადაც არ იყოს: ის კვლავს გრძნობს,—
 მაგრამ მაინც მსურს ჩემი თავისთვის
 მოგვედგე, სადაც მზე ჩემს მამულს ათბობს!...

კონ. ნიკოლაძე

1902 წ.

ცოდვა

(სტენები)

მომქმედნი პირნი

- უღისაბუდა გალაღოვისა — 70 წლისა — ქვრივი
- იფან ჰეტროვის გალაღოვი — მისი 30 წლის, ნასწავლი შვილი
- მაშო — ახალგაზდა ქალი — მისი საყვარელი
- ეკატერინე ჯაზათოვისა — 50 წლისა, — ქვრივი
- ჯიზა — მისი 20 წლის, ლამაზი ქალი
- ფასო კარბატოვი — 27 წლისა, ლამაზი ვაჟი — ჩინოვნიკი — ლაზათოვიანთ
დგმური.
- დარო — მაკანკალი.

I

(ფარდა აიხდება ჯაზათოვიანთ სახლში. სტენა წარმოადგენს სუფთას, ზეტარა ოთახს, ღარიბად მოწყობილს: შოლი დაფენილია ფარდავით. შარჯუნე და შარტხენე — კუშეტკები თავის მუთაქებით, შუა კედელთან — სტოლი, რამელიც დაფენილია კლდოვანით, ცოტა მოშორებით — ძველებური კამოდი; ზედ: ღამა, ურთი, სარკე... ორი-ოდე ჩადის სკამები და რამდენიმე სურათები ასრულებენ სტენის მოკრულს. სტენას აქვს ორი ფანჯარა და ორი კარები. ფანჯრებზე — კისვიან სუფთა ფარდები. შარჯუნე კარები გაღის დერეფანში, შარტხენა — ფასო კ-

რბატოვის ოთახში. სტენაზე აწიან ვასო კარბატოვი და ღიზა.

ბამონხლა პირველი

- გასო.** (შაშიროსის წვეთ). ღიზა, მაგეებს თავი დაეანებოთ, ამ შემთხვევაში როგორც მე ვტყუი, ისე შენა.
- ღიზა.** მაგას კი მართალს ამბობ: რათ ვიყავ ეგრე ტუტუცი, ეგრე თვალე-ახვეული, რომ შენისთანა კაცს დავუჯერე და ვენდე! ოხ, წყეულიმც იყოს ის საათი და დღე! ის წიგნები, ის სულელური რომანები, რომლის კითხვამაც მე ისე გადამრია, რომ შავი თერთრად მეჩვენებოდა, ნაღველა—შაქრათ, ჭინჭარი—ვადათ, გეელი—მტრედათ და შენისთანა ვაჟ-ბატონი—რაინდათ! „რაინდი“ ხა, ხა, ხა!.. (აჯაგრებს ვასოს). ღიზა, მაშ ასე და ისე მომივიდეს თუ მე შენ გიმტყუნო, თუ მე შენზე ჯვარი არ დავიწერო!..
- გასო.** აბა შენ თითონ იფიქრე, ღიზა: შემოდლიან მე ცოლის შერთვა, როცა სულ რაღაც ექვსი თუ შვიდი თუმანი მაქვს ჯამაგირი? განა ჩემთვის სატანჯველი არ იქნება, რომ საყვარელ ცოლს აკლდეს საქმელი, სასმელი, ტანისამოსი... ცარიელი სიყვარულით ხო ვერ იცხოვრებს ადამიანი?
- ღიზა.** რატო მაგეებს წინათ არ მეუბნებოდდი, სანამ გამაუბელურებდი? ამ ექვსი თვის წინად შენ სულ სხვანაირად ლაპარაკობდი! შენ ხატსა და ჯვარს მეფიცებოდდი: „ჯამაგირს მომიმატებენ თუ არა, იმ-წამვე ჯვარს დავიწერ შენზეო... ჯერ კი არა უთხრა-რა დედა-შენსაო“!.. (აჯვის ქნევით) ვიცი, ახლა კი ვიცი, სადაც ჰფიქრობდი! ყველა ბოროტს ხომ ჭკუაც არ აკლია!

გასა. (შეუთმენჯად). ჭალო, ამოა ამდენი ლაპარაკი; შე
 შენზე ჯვარს ვერ დავიწერ, ვერა!

ჯიზა. (აშაჟათ). მერე ვინ გეხვეწება?.. მუხლ-მოდრეკითაც
 რომ მევედრო, განა მე კი დავიწერ შენზე ჯვარსა?!
 მას შემდეგ, რაც კარგა გაგიცანი და გავიგე, რა პა-
 ტიოსანი სულიცა ბრძანდები, როგორც ჭირი, ისე
 შემძულდი! ისე ამზიზლდი, რო... რო... რო... ვერ
 ავიწერ! მეორეც ესა, მე ეხლა გალალოვი მიყვარს...

გასა. (შხაიუჯად). გიყვარს და კეთილი! გალალოვი შეი-
 რთე. მაგაზე კაი საქმროს შენ თავის დღეში ვერ
 იშოვნი. (იქით) მეც რა კაი საქმე მომივა! გალალო-
 ვი მდიდარი კაცია.. როგორც იმის ცოლის ძველ
 ნაცნობს—გაჭირვებაში ხელს გამიმართამს...

ჯიზა. (მწარეთ). გალალოვი შევირთო! განა შემძლიან იმის
 ცოლი გახდეს, როდესაც შენ მიყვარდი, შენ გეკუ-
 თნოდნი?!

გასა. რატომ? ის ნასწაელი კაცია—გაპატიებს...
ჯიზა. „მაპატიებს!“ მერე სირცხვილი, მერე სვინდისი?! რა
 პირით უნდა უცქირო მე იმასა?!

გასა. ეხ! შენ ხომ პირველი და უკანასკნელი არ იქნები,
 მაგისთანა საქმე ბევრჯელ მოხდება ხოლმე...

ჯიზა. მე თავის დღეში მაგ უსვინდისობას ვერ ჩავიდენ,
 რომ პატიოსანი კაცი მოვატყუო!

გასა. ეხ! თავი დაანებე მაგ „ცერემონიებს“ და!.. (მაუზა)
 მოდი ახლა შენ მომავალზე ვილაპარაკოთ...

ჯიზა. (ხადგჯიანათ). „მომავალზე!“ ჩემთვის მომავალი აღარ
 არი, მე ცოცხალივე დავიმარხე!.. ო.. ოხ! დედა არ
 მეცოდებოდეს!.. განა მე კიდევ საცოცხლებელი ვარ?!

გასა. (იქით). რეებს ლაპარაკობს!.. ექ მართლა თავი არ
 მოიკლას და ხათაბალაში არ გამხვიოს!.. (ჯიზას)
 აბა რას ბავშვობ, ლიზა, რა დროს შენი სიკვდილია,
 შენ კიდევ ბევრი ბედნიერება მოგელის...

- ლიზა (ტრეშელ-მორეული). ბედნიერებას სამუდამოთ გავი-
ვესალმე... და... (ტირის).
- გასა (მთაშენდათ). კიდევ!.. (წამოდგება) მომბეზრდა ეს
კომედია! (აივლ-ჩაივლის და შერე სსზოგადობას) არა,
თუ სიყვარულია, ისევე ქმრიანი ქალი უნდა შეიყვა-
როს კაცმა! „აღთქმა რათ მომე ჯვრის წერისაო!“
(მხრების წვეთ) რა ვქნა, რომ აღთქმა მოგე! განა მე
მაშინ ვგრძნობდი, რას კი ეჩადიოდ!.. ჰმ! რა სულე-
ლი მნახა! ჯვარი დავიწერო ღარიბ ქალზე, როცა
ათას-თუშნიანი შემოძლიან შევიერთო, სამუდამოთ თა-
ვი გავიუბედურო, როცა კეთილი ცხოვრება მომე-
ლის!.. „რათ გამაუბედურეო!“ (მხრების წვეთ) ნუ
გაუბედურდებოდი რა! ყველას თავის ჭკუა უნდა ჰქო-
ნდეს! (გარედან ისმის ეკატერინეს ხმა: «ლიზა, შეი-
დო, სმინკა მამაწოდე, კუხნაში გეცხლი უნდა გაყანინო»).
- გასა (ფერ-შეცვლილი, ხმა დაბლა) ლიზა, დედა-შენი მოსუ-
ლა... ცრემლები მოიწმინდე!.. (აქით) კიდევ კარგი,
რომ ამი დედამ არაფერი იცის, თორემ, შენი მტე-
რი, ძალაზე დამწერენ ჯვარსა! (შერბის თავის თა-
ხში და აქედან გაძხის ღიზს) ჩქარა კარები ჩაშკეტე!..
- ლიზა (დატინით). შეგეშინდა?.. (ხაჭკეტამს კარებს, შერე სტო-
ლიდან სმინკას აიღებს და დედას გაუტანს).

გამოსვლა მეორე

ლიზა ძარტო.

- ლიზა. (მოდრუბული ზის და ღრმა ფიქრშია გატაცებული,
შერე წამოდგება ხელების მტრეკით). ოხ! განა ჩემზე
უბედური იპოვება, ან ყოფილა ვინმე?!. გალალოვი
მიყვარს, იმასაც ძინ უყვარვარ, ცოლათ მთხოუ-
ლობს, დედაც დღე და ღამე სულ იმას ჩამჩინებს,
რომ გალალოვი შევიერთო, მაგრამ... მაგრამ უარი

უნდა უთხრა... განა ამაზე სატანჯველი კიდევ იქნება რამე?! რათა, რისთვის, ესეთი მძიმე მსხვერპლი!.. ამიტომ, რომ ყმაწვილობის გამოუცდელიობით აიმიოსთანა (გასას ოთახისკენ ხელს იშვერს) კაცი მიყვარდა, ვენდე და ეხლა უნდა ამითი მოვიწინაო ჩემი ცოდვა!.. ოხ, ღმერთო, ღმერთო! რა აღრე მომისპე სიცოცხლე!.. (ჭრემლებს იწმენდს).

გამოსვლა მესამე

ეკატერინე და ღიზა.

ეკატერინე (თავშაღს იხსნის და ჰკეცავს). გაიგე, შვილო, რომ ჩვენი მდგმური გადადის? ეს არი ეხლა კუხნაში იყო, ოთახის ქირა ჩამაბარა და მითხრა: მე სალამოს პოეზდით დედა-ჩემთან მივდივარ, კაცს გამოვგზავნი და ჩემი ბარგი გამოატანეო...

ღიზა (შოუთმუნჯად). ახ, საცა უნდა წავიდეს!..

ეკატერინე (გაოცებით). რა იყო, შვილო, რა ძიენ გეწყინა იმი წასვლა?

ღიზა. მაშ არ მეწყინოს, რომ ოთახი გასაქირავებელი გვრჩება, თვეში თუმანი გვაკლდება?.. (ოქით) ოხ! როდემდინ უნდა ვითამაშო ეს კომედია!

ეკატერინე (არხეინათ). თვალი ოთახსაც დაუდგება და ი თუმანსაც! ე მაგაზე გულს როგორ გავიფუჭებ! შენ კარგათ იყავ, ღმერთი მოწყალეა, როგორც იქნება და იოლათ წავალთ, სანამ ახალი მდგმურიც გამოჩნდება და ე პური და ყველი კი ნუ მომაკლოს ღმერთმა, „ბლომანეებ“ დაჩვეულიც არა ვართ! აი ფერად-ფერად საქმელებს მაშინა ვკამ, როცა შენ გალალოვს მიგათხოვებ!

ღიზა (შეწყნებულა ხმით). დედა, ნუ მიხსენებ გალალოვის

სახელსა, ნუ!.. (აქით) ამან რა იცის, თუ ჩემ გულში რა საშინელი ცეცხლი ტრიალებს!

ეკატერინე. რატომ, გენაცვალე, რატომ? მაგისთანა ბედი ერთსა და ორსაც არ მიადგება, დიხხ!.. კაცი ნასწაველია, ხუთმეტ-თექვსმეტი თუმანი ჯერ მარტო ჯამაგარი აქვს თვეში! ახლარაც ისე შეძლება, ის კიდევ სხვაა: ორ-ოლი სამ-სამ ეტაჟიანი სახლები, პატროსანი ოჯახი და სხვა რაღა გინდა, გენაცვალოს დედა?

დიზა. ტყუილათ სცდილობ, დედა! მე თავის დღეში არ ვათხოვდები, არა!

ეკატერინე. როგორ თუ „არ ვათხოვდები?“ მაშ ცას ხომ არ შეაბერდები! მაშ სულ ეგრე გასათხოვარი უნდა იჯდე? მაშ ნე რომ მოვკვდე, პატრონი არ უნდა გყავდეს, შვილო... ი?

დიზა (აზგევა ჯდას). არა, დედა, შენ ჩემზე აღრე ვერ მოკვდები, ვერა! თუ შენ მოკვდები და მეც თან წამოგყვები!

ეკატერინე. შენ ჯვარი გეწეროს, შვილო! რა დროს შენი სიკვდილია! განა მშობლები რომ იხოცებიან, შვილებიც თან მიზღვევენ?

დიზა (ტირადის ხმით). არა, დედა, არა, თუ შენ აღარ იქნები, მე ერთ-წუთსაც არ ვიცოცხლებ თავსა, არა!

ეკატერინე. მაგას ნუ იტყვი, შვილო, სიცოცხლე ტკბილია! აი როგორ ვაგათხოვებ...

დიზა. დედა, რამდენჯერ უნდა გითხრა, ვათხოვებას ნუ მიხსენებ, ნუ!

ეკატერინე. რის იმედითა ხარ, გენაცვალოს დედა, რომ ვათხოვება გულიდან ამოგიღია? ემ ერთი ქოხების მეტი ხომ აღარა გვაბადია-რა; მაშ საბოლოოთ არ უნდა იფიქრო, შვილო?

დიზა. რა „საბოლოოთ“ დედა: როგორც აქამდინ გვიცხოვრია, კიდევაც ისე ვიცხოვროთ...

ეკატერინე (ხაფიფიანთა და თავის ქნევით). ვაი ამ ცხოვრებასა!
 განა ჩვენი ცხოვრება ცხოვრებაა, შვილო! წელგებზე
 ფეხს ვიდგამთ და ღლი-ღლიურად ისე გამოვდივართ!
 ბარე კეთილი ცხოვრებას დაჩვეული იყო დედა-შენი,
 სანამ ცხოვრებული მამა-შენი ცოცხალი იყო, მა-
 გრამ ეხ! (ამოიხსრებს და თავის ქნევით) ე მაგაზე იტ-
 ყვიან: „ერთი დრო არავის შერჩებოა!“ (ხაფიფიან-
 ბა და შერე) იპ, ჯანაბას! მე ჩემი სიცოცხლე მომი-
 ჭამია! ოღონც კი შენ დავაბინაო, შვილო, და შენი
 დარდი მოვიშორო თავიდანა, თორე მე როგორც
 იქნება და ერთ ლუკმა პურს შევჭამ!.. (ხაფიფიან) რათა
 ხარ, შვილო, ეგრე დაღონებული?

ჯიზა (კამოფხიზიფიან). მე... ე? არა, დედა.

ეკატერინე. როგორ „არა. დედა!“ ხან მხიარული ხარ, ხან და-
 ღონებული! მეტადრე დღესა: შენი სახე კი აღარ გა-
 ძეგს და!

ჯიზა (მეწვენიფიან). არ შემოძლიან, ცოტა თავი მტკივა და...

ეკატერინე (წამოფიან). არ შეგიძლიან და რას გაჩუმებულხარ!
 რატომ არ ამბობ, რომ შაბ-ტილო დავადო! აი ენ-
 ლავ...

ჯიზა (ძალზე დასვამს). არ მინდა, დედა, შაბ-ტილო, არა,
 არა! (მოუფიან ნერვუფიან ტირიფიან).

ეკატერინე (შეწუხებული ხმით). არ გინდა და რაღა გატირებს,
 შვილო?! (შეშინებული დაფიან) რა ეჭნა, რა იყო,
 რა დაგემართა?!

ჯიზა (ტირიფიან). დედა, შენი ჭირიფი, შენ გენაცვალე...

ეკატერინე (ფრეფიანსა სწმენდას ქაფს). შენი ჭირიფი მე და შე-
 ნი კენესაცა! რა იყო, გენაცვალე? იქნება შეგეშინ-
 და რამეზე? წავიდე, ფოთოლანთ საბედა დაუძახო,
 შეგილოცოს?

ჯიზა (მოუთმენლათ). არა, დედა, არა! ერთი უნდა გითხრა,
 ერთი რამე!..

ეკატერინე. სთქვი, გენაცვალე, სთქვი! აბა რა გაქვს სათქმელი? ღიზა (ფიქრობს და შერე). არაფერი, დედა.

ეკატერინე (გაოცრებით). როგორ „არაფერი“, შვილო, ეხლა სთქვი: „უნდა გითხრა რამეო?“

ღიზა. არაფერი, არა! (ჭეფიქრობს და შერე უცბათ). დედა, მე რომ მოგკვდე, რას იზამ, ძიენ იღარდებ?

ეკატერინე (შეშინებულად წამოხტება და ზიარ-ჯიარს იწერს). ღმერთო ნუ უსმენ, ღმერთო ნუ უსმენ! შვილო! რეებს ლაპარაკობ, რა ეშმაკის ცხენზე შემჯდარხარ?!

ღიზა (ღიმილით თან ტრემლები გადმოსდის). გეხუმრები, დედა, გეხუმრები!

ეკატერინე (ტოტა დამშვიდდება). კაი ხუმრობაა, თქვენმა მზემ! უწინ დედა-შენი ჩაწვეს მიწაში, რომ იმან შენი სიკვდილი არა ნახოს! ცისა და დედა-მიწის შუა შენ მეტი ვინ მბაღია, შვილო, განა მაგისთანა ხუმრობა შეიძლება? (დაჯდება კუშეტაკზე და ტრემლებს იწმენს). ჩემ გაწვრილებულ გულს რაღა გულის გახეთქა უნდა!

ღიზა (ეხვევს დედას). კარგი, დედა, ნუ სტირი, შენი ქირიმე, აღარ გაგაჯაერებ! (აქით). საწყალი დედა! ჯერ რა იცის!

ეკატერინე. გაჯავრება მეტი გინდა, შვილო: იმისთანა ხელმწიფე კაცი გთხოულობს და უარს იძახი.

ღიზა: დედა, ეგრე ძიენ რათ გინდა ჩემი გათხოვება, განა მოგწყინდი?

ეკატერინე. რა ბავშვივით ლაპარაკობ, შვილო; რომელ დედას არ უნდა ქალის ბედნიერება?

ღიზა: „ბედნიერება!..“ ახლა რა იცი, რომ მე გალალავთან ბედნიერი ვიქნები?

ეკატერინე. რატომ არ იქნები, შვილო, ბედნიერი. ე შემლება კარგი აქვს ე...

ღიზა (დაარდევს). განა ცარიელ შემლებაზეა ბედნიერება?

ეკატერინე. ვაჟსაც რა უჭირს: კაცი ნასწავლია, კაი ხასიათე-

ბისა... ერთი ავაზაკი, ერთი მსმელი და ქალაქის მოთამაშე არ არი... ასე გასინჯე, პაპიროზსაც კი არა სწევს თურმე... (ჯიზა ღრმა ფიქრშია წასული, ეკატერინე ცოტა ხან დაჩუმდება და შერკე). ლიზა, შეილო, შენ რომ ჩემ ჭკუას დაუჯერო და გალალოვს მისთხოვდე, ჩვენ ბედს ძალი არ დაჰყვები!

ჯიზა. დედა, როგორ მივთხოვდე, როცა მე ის არ მიყვარს? (აქით) თუმცა გაგიყვებით მიყვარს, მაგრამ სხვა რა მიზეზი უნდა მოვიტანო!

ეკატერინე. სიყვარული რას მიქვიან, შეილო, მე ისე დამნიშნეს საწყალ ცხოვრებულ მამა შენზე, რომ ჯვრის წერამდინ იმის სახე არც კი მენახა, მაგრამ ერთმანეთი კი არა გვძულვებოდა და თორმეტი წელიწადი ისე ტკბილად გავატარეთ, რომ „წინ ზიხარ, უკან დაჯექ“ -ო არ გვითქვამს ერთმანეთისთვის. სიყვარული თანდათან მოვა, შეილო... (ხანგრძლივი სიჩუმეა. სურათი: ჯიზა გაშტერებული ზის, ეკატერინე ნაფიქრად უცქრის ქაღალს).

ეკატერინე. ხა, გენაცვალოს დედა, რას იტყვი? დღეს დარო პასუხისთვის ვადმოვა.

ჯიზა (გამოფხიზდება). რაო?.. რას მეუბნები, დედა?

ეკატერინე (გაფიქრებით). რა ვქნა, რა გემართება, რამ გამოგატარანა?! მე გელაპარაკები და შენ ყურს არც კი მიგდებ! დღეს დარო პასუხისთვის ვადმოვა, რა უთხრა?

ჯიზა (უგრძნობლად). რაც გინდა, ის უთხარი!

ეკატერინე. რაც მინდა... ა? თუ ჩემ ნებაზე მივარდება, გაგიხარო, მე უარს არ შეუთვლი!.. (ცოტა ხან დაჩუმდება და შერკე) ლიზა, შეილო, თუ ჩემი სიცოცხლე გინდა, თუ ერთი ბეწვითი მაინც გიყვარვარ, თუ გინდა, რომ უბედურმა დედა-შენმაც ნახოს რამე ბედნიერება ამ წუთი-სოფელში, ამისრულე ეს ერთი თხოვნა, ეს ერთი ნატვრა და მისთხოვდი გალალო-

ვსა! განა მაგისთანა ბედი კიდევ მოგვადგება კარსა? ან რა მიზეზით უნდა შეუთვალო უარი, როცა მდიდარი, ნასწავლი კაცი, ათას-თუმნების ღირსი გთხოვლობს შენ, ცარიელ-ტარიელ ქალსა! ცარიელი სილამაზისა და სწავლის მეტი ხომ არა გაქვს-რა, შევილო! სილამაზე, სწავლა და კაი ხასიათები! ჩემი შევილი ხარ, პირში არ უნდა გაქო, მაგრამ რაც მართალია, მართალია!.. (მაუზა) თუ მაგ ნატერას ამისრულებ, შევილო, როგორ გავმზიარულდები, როგორ ერთი-ორათ ვიქცევი; ოცი წლის სიცოცხლე მომემატება რაღა? რას ამბობ, შენ რომ გალალოვის ცოლი გამიხდე—ყენს სალამს არ მიეცემ, შევილო!.. (გარედან ისმის ფეხის ხმა) ვილაც არის!.. ალბათ მუშა ბარგის წასაღებად! (გაღის).

გამოსვლა მეოთხე

ღაზა მარტო.

ღაზა

(დიდ-ხანს ჩუმად არის, მერე თავზე ხელს წაიფლებს და)-
 ახ, რა ვქნა, რა ვქნა! როგორ მოვიქცე?.. დედამ რომ იცოდეს, ნუ თუ კიდევ მირჩევს გათხოვებასა?.. (წაფიქრდება და მერე) უნდა უთხრა, უნდა სუყველაფერი უთხრა დედასა... მაგრამ როგორ უთხრა, როგორ?! დედა თავს აღარ იცოცხლებს, დედა ვერ აიტანს მაგ სირცხვილს! მე ვიქნები დედის მკვლელი მე, მე!.. (ტირის, მერე ტრემლებს შოიწმენდს და) გალალოვის რომ გაუტყდე და უამბო ჩემი ცოდვა, ნუ თუ არ მაპატიებს?.. ის ნასწავლი, პატიოსანი კაცია, ძიენ უყვარვარ... მაგრამ სირცხვილი, სირცხვილი?! რა პირით უნდა ვაღვიარო ჩემი ცოდვა, ისიც კაცთან!.. (ხელების მტკრეჯით) ოხ, ღმერთო, ღმერთო!..

გამოსვლა მენათე

ღიზა და ღარა

ღარა (კარებშივე). ღიზას გაუმარჯოს, ღიზასა! (ხელს აკ-
 თმევს) „ზღრასტი!..“ (ტაღმას იხსნის) ასეთი ბედი
 გეწია, ასეთი, რომ სიზმარშიაც არ გენახოს! შენ
 ერთი ცხარისა გადამაკვრევენე, ყელი ჩავისველო,
 დაღალული ვარ (დაჭდება კუშეტკაზე).

ღიზა. „ოტკა?..“ ეხლავე. (კედლის შკაფიდან გამოიღებს:
 ვეველსა, ჰუკსა, შუშით ოტკასა, სტაქანსა და თეფშით
 წინადაუდგამს). მიირთვით, ღარო (სტაქანზე ოტკას და-
 სსამს და ღოჭავს): ღმერთმა ქალობით გახაროს, შეი-
 ლო! რაც გულში ნატვრა გქონდეს, ღმერთმა
 გისმინოს, შეილო! ღმერთმა ტკბილად შეგაბეროთ
 შენა და გაღალღოვი, ერთი ვაჟი მოგცეთ და ერთი
 ქალი!

ღიზა (გაწითლდება და თავს ჩაღუნავს). ვინ მოგახსენათ, რო
 მე გაღალღოვს ვირთამ?

ღარა (ხელის ქნევით). ი...იჰ! ახლა პრანქა-გრეზობას კი
 ნუ მოჰყვები და! (ოტკას გადაჭკრავს და სტაქანს და-
 შიკჭევეებს) ესე მტერი დაგეცალოს! შენამც გაგი-
 ხარიან!

ღიზა. კიდევ მიირთვით.. (აშიკებს შეოჩედ დასხმას).

ღარა (ხელებს გაატატანებს). არა, გეთაყვანე, აღარ დამისხა
 ქა! რუსის სალდათი ხომ არა ვარ! გინდა კიბიდან
 ჩავიჩეხო? ჩემი „პორცია“ ერთი სტაქანია! (ვეველსა
 და ჰუკსა სჭამს) ასეთი საქრმო აგიჩინე, ასეთი, რომ
 დედაშენმა ოქროს ლანგარზე უნდა დაგსვას და ისე
 მიგართვას! შენ რატო ვგრე მოწყენილი ხარ, ხა..ა?
 არ გიხარიან თუ როგორ არი?

ღიზა (ხაღვდიანათ). რა უნდა მიხაროდეს?

- დაწმ.** როგორ თუ „რა უნდა გიხაროდეს!“ იმისთანა მდიდარი, ნასწავლი კაცი ვთხოვლობს და მაშ ცას კი არ უნდა ეწეოდე! ბაზმანანთ ქალები ვარაყვივითა სკდებიან: „ჩვენ, ხუთას-ხუთას თუმნიანები კი არ გვითხოვაო და“...
- ლიზა.** კიდევაც ისინი ითხოვოს, მე არ ვეცილები.
- დაწმ.** დიახ! ახლა ზოგი გალალოვსაცა ჰკითხე! „იმისთანა მაიმუნები უნდა შევიერთოო!“
- ლიზა.** მაიმუნები რათ არიან.
- დაწმ.** მაშ არა და, იმათმა თავის მზემა, შენ გგვანან! ერთ პირი ასე უქნია! (აჯაფრებს, ზიარს იღრუტავს), მეორეს ცხვირი სტამბოლის ჩიბუხს მიუგავს! (თავის ქნევით და ჩქარ-ჩქარა) აშრები, აშრები, აშრები, რო, რო, რო... ცხენიან კაცს ძირ დასცემენ! ვაი იმ ოჯახსა, რა ოჯახშიაც ისინი შევლენ! (საუფლას იბერტეს) ჩემ მტერსაც ნუ შეჰყრია იმათთანა რძლები! (შეიხედ-შეიხედავს) რა ექნა, ე დედაშენი რა იქნა აქამდინ?
- ლიზა.** დედა ემანდ ვაგვიდა; ჩვენი მდგმური გადავიდა და ბარგს უგზავნის, ეხლავე მოვა.
- დაწმ.** როგორ, თქვენი მდგმური, კარბატოვი გადავიდა აქედან?
- ლიზა.** (ფერ-შეცვლილი). დიახ... (იქით) ვაიმე თუ ამან იცის რამე!
- დაწმ.** (ქოქოლით კარებსეკენ). იპ! მეხი კი ჩავათხლიშე ი თავში! არა, ამაზე კაი ოთახს მაგ თვსად სადღა იშოვნის?.. აბა ის კი არ მეხვეწებოდა აი: „ერთი ათას თუმნიანი ქალი გამირიგეო“.. „ათას თუმნიანი“, იმისმა თავის მზემა, ეგრე რიყეზე არა ჰყრია ფულეები! (ამოაზრით და თავის ქნევით) ვაი ჩვენი ბრალიცა, რა დრო მოვიდა! ხუთ თუმნიანი „ჩინონიკებიც“ კი ათას თუმნებს თხოვლობენ!“ (შემოდის ეკატერინე, ლიზა გადის).

გამოსვლა მიმდგომ

ეკატერინე და დარა

დარა: სადა ხარ, ეკატერინე? ერთი საათია აქ გელი.
ეკატერინე: დამიდგეს თვალები! მოგაცდინე განა? (წამოფეხდება კუსტოპზე) ხო მოგეხსენება, ჩემო დარო, სახლს ბევრი ფუს-ფუსი უნდა, მდგმურიც წამივიდა—ბარგს უგზავნიდი.

დარა: გავიგე, გავიგე; ეს არი ეხლა ლიზამ მითხრა.

ეკატერინე: ლიზა ხომ ნახე, რა გიოხრა?

დარა: ლიზას ჩემთვის არაფერი უთქვამს. ის კაცი სული-სულზე პასუხს მოელის, თქვენ კი არაფერი გეტყობათ: არც „ხო“-ს იძახით არც „არა“-სა! ყაბულსა ხართ, თუ არა?

ეკატერინე: აი გენაცვალე, მე კი ყაბულსა ვარ და...

დარა: შენ რომ ყაბულსა ხარ, ახლა შენი ქალიც ყაბულს არი? რა ვიცი, ის კი როგორღაც ცხვირს მალლა იწვეს და.

ეკატერინე: ცხვირს რათ იწვეს, გენაცვალე, რა ურიგო კაცი თხოულობს! მე შენ გითხრა, სარჩო აკლია თუ სწავლა!

დარა: (თავის ქნეკით). სარჩო და რა სარჩო! ორ-ოლი სამსამ ატაჟიანი სახლები, თვეში ცხრამეტი თუმანი ჯამაგირი.

ეკატერინე: არა, გავიგე—ჩვიდმეტი თუმანი აქვსო.

დარა: (სელებს გაატატანებს). არა, გეთაყვანეთ, ვინ მოკორა ქა?! ცხრამეტი თუმანი აქვს; ტყუილი ეშმაკისაა! (სთფლის თითებზე) ზინათი, სახლის მოწყობილობა... იმათ სახლში რო შეხვიდე, გამოსვლა აღარ გინდა, გამოსვლა!

ეკატერინე: ვიცი, ვიცი! იმი ცხონებულ მამას კაი სარჩო დარჩა.

დაჩა. მარტოხელი კაცია, გასათხოვარი დები არა ჰყავს, ერთი და მეორე! ერთი მოხუცებული დედა უბღია შინა და იმასაც ორი პარასკევი წინ არ უდევს! (იქით) აბა ელისაბედას რა მოჰკლამს ქა, ყველას ამოგვიქამს!

ეკატერინე. ქა.. ა! ღმერთმა დიდხან აცოცხლოს! მაშ რათ მინდა, რო ქალი უდემთილო მყავდეს! აბა კიდევ ი დედამთილს ვეხარბები, თორე ჩემ ქალს ჯერ რა ისეთი გამოცდილობა აქვს, რო ოჯახს გაუძღვეს!

დაჩა. (თავის ქნევით). მართალია, მართალი! დედამთილი სახლისთვის ოქროა, ოქრო! მაშ რას იტყვი, რა პასუხი წაუღო ი კაცსა? სანამ დამარხვდება, ბარე ქორწილი დააშურეთ, თორე მერე ეილა დაგწერთ ჯვარსა?

ეკატერინე (წამოადგება). აი, გენაცვალე, ლიზასა ვკითხამ და... ხო მოგეხსენება, რა აზიზ-მაზიზათა მყავს გამოზღილი (გადის).

გამოსვლა მთავრი

დაჩა მარტო

დაჩა. (ქაქლავით კარებისკენ). ჰმ! „აზიზ-მაზიზათა“, თქვენ-მა თავის სიცოცხლემ, ნაზუქის სუნი გახრჩობთ! შიმშილით კუჭი უცხვება და ესეც აზიზ-მაზიზობას გაიძახის! (თავის ქნევით) ახ, რა ექნა, რო ი კაცს შენი ქალი მოსწონს, თორე ისეთ ქალ გაურიგებდი, რო იქიდანაც ამეკრა და იქიდანაცა! (ხელის შლით) ამათ რას გამოორჩევა კაცი, — ღამის ვახშამი არა აქვთ! ისევი გალიალოვს თუ დავატან ძალასა, თორე მე ამ საქმეში ხეირს ვერა ვნახამ! არა, ძიენაც რო თავს იღებენ! კოვზით ზიარება მოზღიოთ და აპეური თოკივით ინლაკნებიან! „გლახა-ამპარტავანიო“, რო

იტყვიან, სწორეთ ესენი არიან! აბა ამათ ჯავრს ელისაბედა ამოიყრის აი! ერთი ჩქარა მაინც გამოვიდეს, ახლა ი სასიკვდილედ ელისაბედა ვნახო! (ამთქნარებს) ი.. იხ, გენაცვალეთ, დღეს რამდონ აღაგასა ვარ წასასვლელი! კი არ დამავიწყდეს ქა! (სთქვას აითებს) ბაზმანანცა—ი მაიმუნი ქალი გავასალო... ერთი კაცმა თქვას, თუ ამას რაღა გაჭირება ადგია, რო თავის საუბედუროთ თხოვდება! დაიდოს ი თავი მზითები და ჭერში ქუდი ჰკრას! მე ვიცი, ი ქმარი ფულებს ჩაიბარებს თუ არა, მეორედ დღესვე თავს დაანებებს!. ხო, მართლა! მანათანაცა უნდა წაფიდე—ი გადაყრუებული კაცი დაენიშნო.. აი ამას კი არ უფრინამენ მწყურები! ცალი ფეხი სამარგში უდგია და ცოლის შერთვას აპირებს! (ქაქაღით) აი დაგიდგეს ეგ ჰკუ! შე უბედურო, იმდენი როგორ არ იცი, რო შენტვინ კი არ დამეფებიათ სიყვარული, ი შენ დოვლათზე უჭირამთ თვალი!.. (ცოტა ხან წუმათ არი და მერე) ძალის ცხოვრებაა ჩემი ცხოვრება, რაღა! მთელი დღე „ფოშტის“ ცხენივით დავრბივარ! აქ ერთ ლუკმა ჰურს შევქვამ, იქ-ერთ ლუკმასა და წლისწლობამდინ ევრე გამოვდივარ! რა ვიცი, ყველას „ჩაშკა-ლოშკა“ კი მე ვარ და!.. (შემოდის ეკატერინე).

გამოსვლა მერვე

ეკატერინე და დარა

დარა. ო... ოხ, მადლობა ღმერთსა! ძლი...ეს, ჩხირი კედელ! რაო?

ეკატერინე (ხადვლანათ). ცოტა არ შეუძლიან და რა ვიცი, რა უნდა ვქნა, ღმერთმანი!

დაწმ. შენ ეს მითხარ: უარს ხო არ იძახის?

ეკატერინე. უარს კი რათ იტყვის, მაგრამ..

დაწმ. მაგარი?.. (იქით) ამათ თავს რაღაც ამბავია!

ეკატერინე. არაფერი... ცოტა თავი სტკივა და... აბა ახლა შენ იცი, გენაცვალე, დარო და..

დაწმ. მე რა უნდა ვიცოდე; ე მზითევი მოამზადე და...

ეკატერინე (გაფრებთ). რა მზითევი, გენაცვალე? ე ორ-ხელ კაბას კი გავატან და..

დაწმ. რა ხამივით ლაპარაკობ, დედა-კაცო! ორი-ხელი კაბის მეტი, არა უნდა რა ქალსა?

ეკატერინე. რა ვქნა, გენაცვალე, ჩიკორა მოკლეს—რატო ძმა არა გყავსო! თუ კი არა მაქვავია—რა მე უბედურსა.

დაწმ. ე „ბელიო“ კარგი მაინც კაატანე; ხუმრობა ხომ არ არი, იმისთანა ოჯახში ჰგზავნი ქალსა!

ეკატერინე. გავატან, გენაცვალე, გავატან. ე პალატნო და ბატისტები კი არ შემოძლიან და მადაპალამ კი რატომ! თავში ქვას ვიხლი და ერთ „დუჟინ“ ბელიოს, როგორც იქნება და შეუკერამ.

დაწმ. ეგ არი, სხვა აღარა უნდა რა ქალსა? (სთფფის თითებზე) არც ხალიჩა, არც მაფრაშა, არც კამოდი, არც ფარდაკი, არც..

ეკატერინე (სეფებს საშეკობს). ოლონც კი ჩემი ლიზა გამიბედნიერდეს და მაგასაც გავატან, გენაცვალე! სულითხორცამდინ გავიყიდები და ჩემ ლიზას კი არაფერს დავაკლებ. (კუშკეტის საფიხებს უჩვენებს) აი ემ ხალიჩებს ჩემ ქალს მივცემ და მე სწორეთ ქილობს დავივებ და იმაზე დავწვები!

დაწმ. ეს რა ხალიჩებია! ამისთანა ხალიჩები გალალოვს კუხნაში უვია, იცი თუ არა!

ეკატერინე. მაშ რა ვქნა, გენაცვალე, მაშ ახალი საიდან ვიშოვო? მე ცხოვრება აღარ მინდა? ემ ერთი ქონების მეტი ხომ არა მაქვავია რა; ამასაც, რო მოეკვ-

დები, ჩემ ლიზას არ დაუტოვებ, მაგი მეტი ვინ
ბადია, გენაცვალე.

დარო (წაშოდგება და სალფოს ისხამს). რა ვიცი, ვგ თქვენ
იცი, როგორც გინდათ მორიგდით. ახლა წავიდე
ი ელისაბედა ვნახო.

ეკატერინე. რას მიეშურები; დღეს სადილათ ჩემთან დარჩი, გე-
ნაცვალე, თუმცა შენი საკადრისი სადილი კი არა
მაქვს, მაგრამ „ყველი და ზური და კაი გულიო“!

დარო. ნეტაი შენ, ადამიანო, საქმე გამოგლეცია! რა შენი
სადილისა მცხელა, დედა-კაცს თავ-ქაფი ვადამდის!..
აბა ხა, დატრიალდი და ქორწილისთვის მალე დაემ-
ზადე, თორე არც მე და არც შენა! ი შენ ქალს
პატარა მალინის ჩაი დააღვეინე, რომ ოფლი მოუ-
ვიდეს და კარგა გახდეს. მშვიდობით.

ეკატერინე. მშვიდობით იყავი, ჩემო დარო, ი ჩემი სამძახლო
სიყვარულით მომიკითხე.

დარო (შიდას კარებასკენ). აბა ეკატერინე, შენ იცი და
შენმა სვინდისმა! ხო გაგიგონია. „ქრთამი ჯოჯო-
ხეთ ანათებსო!“

ეკატერინე. დარო, განა არა ვტყუი შენთანა, მაგრამ რო-
გორც მოგეხსენება ქვრივ-ობრის ამბავი... ე... ეხ!
(აშოფობს).

დარო. ჩემი ამბავიც ხო იცი, ჩემო ეკატერინე: მეც ობო-
ლი შვილების პატრონი ვარ, სახლში შემომტანი
არა მყავს, მომგები, ერთი და მეორე! ეს ერთი
ქიანი დედაკაცი ვაცხოვრებ ჩემ წვრილ-შვილსა!
ცხოვრებაც გაჭირდა, ჩემო ეკატერინე, გაჭირდა!
ხორაგია-მამა-სისხლათ აფასებენ, ურემი შეშა, რო-
მელიც აქამდინ სამ-ოთხ მანათათ იყო, ეხლა ექვს
მანათს ფეხს არ უცვლიან!.. ეს ნავთიო, ეს ნახში-
რიო, ეს სახლის ქირაო, ეს ესაო, ეს ისაო და ჯი-
ბეში ფული არა დგება!

კატანინე (თავის ქნევით). ვიცი, ვიცი ჩემო დარო! აბა თქმა რათ მინდა, როცა ჩემ თავზე გამომიცლია! ეხ! (აშოიოხრებს).

დარე. არ დაიჯერებ, ბევრჯერ შაური არა მაქვს, რომ თვალზე მივიკრა! ეხ! მაღლობა ღმერთსა! ჩემზე გაჭირებულებიც არიან! ე ჩემ ხელობას მინც ხომ ვერ დააღებენ „ნალოგსა“ და!.. (გადაინ).

II

ოკდა აინდება კალაღვიანთ სასტუმრო ოთახში: ზოლი დაფენილია ხალიჩით. შუა კედელზე წამოფარებულია ხალიჩა, რომელიც ჰყუნს აქვე კუშეტკას. მარჯვნივ—რკაკლი სტოლი, ხავერდის სუფრით დაფენილი. ზედ ლამაზ, სადაზნობა ბარათების ფაზა, ალბომი, საფურცელი... მარცხნივ—კუშეტკა, ხავერდის ბალიშებით და მუთაქებით. ამ კუშეტკის ზემოთ, კედელზე ჰკადა დიდი სარკე. დანარჩენ კედლებზე—რამკებში სურათები. ოთახს აქვს ორი ფანჯარა და სამი კარები. ფანჯრებზე—«სანავესკები», კარებზე—«კარდინები», მარჯვენა კარები გაღის ივან ზეტროვიჩის კაბინეტში, მარცხენა—დანარჩენ ოთახებში, შუა კარები—დერეფანში. კვირფასი ხეხილები, ყვავილები, ორიოდუ ჩაღის სკამი და რამდენიმე რბილი კრესლოები ასრულებენ სტენის მორთულობას. ერთ ერთ კუშეტკაზე ზის ელისაბედა და გიშჩის კრანოსანს ათამაშებს. ივან ზეტროვიჩს ჯიბეში ხელები წაუწყვია და დათქმებული დაღის.

გამოსვლა პირველი

ელისაბედა და ივან ზეტროვიჩი

ელისაბედა (მძიმეთ). ბარემ ათას თუმნების ღირსი იყავ, შევილო, და ორიოთასებსაც არავინ დაგიჭერდა, მაგრამ

ებს! (ამოაოხრებს) მადლობა ღმერთსა! ალბად შენი იღბალიც ეგა ყოფილა! კიდევ კარგი, რომ პატიოსანი ოჯახიდან გამოგყავს ქალი! თუმცა ეხლა გაღარიბებული და გაღატაკებულია, მაგრამ ერთ დროს ლაზათოვიანთაც ჩვენისთანა გათქვინებული ოჯახი ჰქონდათ. სანამ ცხონებული კოტე ლაზათოვი ცოცხალი იყო, გაგინარიან, არა აკლდა რა იმი ცოლშეილს! ჩაუყო თუ არა მიწაში თავი იმ საცოდავმა, იმი ოჯახიც პირქვე დაემხო! ე.. ეხ! ჩვენი წუთისოფელი რა არი! (კარგა ხან თავს აქნევს და ჩუმად აბი, შეკრე) ბედი კიდევ ეკატორინესი, რომ ი ქალი ლამაზი გაეზარდა, თორე ერთი გონჯი, მიამახინჯი რომ ჰყოლოდა, ვინ გაუსაღებდა!

იგან. შეტ. (ღმიღიით). ლამაზი და რა ლამაზი! просто прелесть! ელასაბედა (კრანოსანზე სთქვამს). ლამაზი, ახალგაზდა...

იგან შეტ. ოცი წლისაც არ იქნება!
ელასაბედა (თავის ქნუფით.) ხო.. ო, კიდევ მაგნარი რძალი მინდა, რომ ჩემ ღონებზე დავაყენო! ოცი წლისას კიდევ როგორც მინდა, შევილო, და მოვარჯულებ...

იგან შეტ. დედა, იმას მორჯულება არ უნდა, არა! ის ძიენ წყნარი ქალია. Такая славная, скромная!

ელასაბედა. მაინც კიდევ, შევილო, სიფრთხილეს თავი არ ასტკივა. ვანა დედამთილის დარიგება აწყენს? ბეჩავ, ბეჩავ! ჩემ თავზე მაინც არ გამომიცდია, დედამთილის გაზდილი არა ვარ მეცა! სულ თოთხმეტი წლისა არც კი ვიყავ, როცა ცხონებულ მამაშენზე ჯვარი დამწერეს. ასე გაშინჯე, იმდენათ სულელი ვიყავ, რომ გათხოვილი ქალი დედოფლებს ვათამაშებდი! (სეჯებს ააშეკრებს) მაგრამ ღმერთმა სულით გაანათლოს ჩემი ცხონებული დედამთილი! იმან მომაჰკვიანა და ქალათ მაქცია! მეც ისეთი პატივისცემა მქონდა იმისი, რომ შორიდანაც რომ დამენახა, ესე ვთრთოდი ხოლმე! (აბთავ სეჯებს აგანკალებს).

ეხლა, რაც ე სწავლა - განათლება შემოვიდა, უკვე როს-უნცროსობა სადღაა! (ნოტასან დახმდება და შერე) ე რუსულის ლაპარაკი ხო კარგათ იცის ი ეკატერინეს ქალმა, შვილო, რომ ხალხში ხმა ამოვ-ღებოდეს და არ შეგვარცხინოს?

იგან ჰეტ. გიმნაზია დაასრულა და არ იცის? ნასწავლი ქალია.

ელისაბედა. ეხ! ქალი ოღონდ ოჯახის მუქუჭი და ყაირათიანი იყვეს, თორე პრაფესორებათ ხო ე ვაჟებიც კმარ-ხართ! თუ მე მკითხავ, უსწავლელი რძლები უფრო სინდისიანებიც დგებიან ი ნასწავლებზე! ნასწავლი ქალი აბა ოჯახს რას გამოადგება, როცა სუ ერთ-ვათ წიგნი უჭირავს ხელში! ქალი უნდა ისეთი იყვეს, რომ დანგრეული ოჯახი ააშენოს, არა თუ აშენე-ბული — დაანგრიოს! უწინდელ დროში...

იგან ჰეტ (მოუთმენლათ). Начнетъ она теперь выклады-вать! დედა, რა დროს ეგ არი? მე აიმიხს დარდი მაქვს, თუ რა პასუხი მამივა...

ელისაბედა (შიძივით). რა პასუხი!.. უარი კი არ შემოგიტვალონ! მგონი, სიხარულით ფეხზე აღარა დგანან! არ ეკად-რება ლაზათოვის ქალსა, რომ გალალოვიანთ ოჯახ-ში შემოვიდეს, თუ როგორ არი!

იგან ჰეტ. ეგ კი ვიცი, რომ დედა უარს არ იტყვის, მაგრამ ВОТЪ ქალი?

ელისაბედა. ან ქალი რა თავს გაიქნევს? მე შენ გითხრა...

იგან ჰეტ. (დაარღვევს). არა, ერთი მითხარ, თუ რა მაჰანკლები გინდოდა: მე თითონ ვერ გაუკეთებდი „პრედლო-ჟენიას“?

ელისაბედა. „პრედლოჟენია“ კი არა, „პრულოჟენია“ არ გინდა! ახლა ძინაეც ნუ გამოადებინებ თავსა და! რომელი ათასი თუმნები მოზდევს, რომ ეგრე გასტყლარქო!

იგან ჰეტ. მე იმი ათასი თუმნები რათ მინდა, როცა ჩემი შეძ-ლებაეც მეყოფა!

ელისაბედა. კარგი, ათას თუმნებს ჯანი გავარდეს! ე რიგინი მზითევი მაინც მოჰყვეს ქა!

იგან ზეტ. не хочу я ни мзითები, ничего! ოღონც ქალი კი მომ-
თხოვდეს და მზითევსაც მე უყიდი და სუყველაფერ-
საცა!

ელისაბედა. შენი ჭკუისაგან არც კი მიკვირს და! სად გაგონილა
და თქმულა, რო საქრმომ უყიდოს მზითევი საცო-
ლოს?

იგან ზეტ. (გულ მსუჯი). აბა მითხარ, თუ საიდან გიყიდონ
მზითევი, როცა არა აქვთ რა? ერთი ძველი, პატარა
სახლი აქვთ და ისიც რო გაჰყიდონ, მერე ი დედა
სადლა წავიდეს?

ელისაბედა. ჯანაბას! ე ქალ კი სვინდისიანათ გავისტუმრებ და!

იგან ზეტ. (თაფის ქნევათ). ოხ! როგორი ადამიანი ხარ! აბა
კიდევ შენი მეწინაოდა, თორე ი დედაც ჩვენსა უნდა
გადმომეყვანა საცხოვრებლათ.

ელისაბედა (შიაწ-შიაწვეს და გატყობთ). რაო?! დედაც უნდა
გადმომეყვანა საცხოვრებლათაო?! მაშ ჯერ მე გა-
მაგდე და ის ისე გადმოიყვანე! მაშ ჯერ მე გამომ-
წყვიტე ამ არე-მარეში და ის ისე გადმოაბძანე! მაშ
ჯერ...

იგან ზეტ. ოხ! ახლა დაიწყებს და აღარ გაათავებს!

ელისაბედა. კიდევ ეგ არი, შვილო. აი: ეხლანდელი ვაჟები
ცოლოს რო შეირთამთ (ხედას ქნევათ), დედას-ბანდ-
ურ! პანჩურ!

იგან ზეტ. ოხ! რა ჭირათ ავტყხე!

ელისაბედა (საზოგადოებას). წადით, გაგზავნეთ შვილები რუ-
სეთში, გაზარდეთ „უნიერსეთებში“! (შეიძლას). განა
იმ დღესაც უნდა მოვესწრო, რო ლაზათოვის ცოლ-
მა ჩემ სახლიდან, ჩემი ქმრის ჭერიდან მე გამაძიოს,
აქო და იმის ქალს ირთამ?

იგან ზეტ. გებუმრები, დედა, გებუმრები! იმას ჩვენ სახლში რა
უნდა!

ელისაბედა (ღაშშვიდღება). რატომ, ათასში ერთხელ, ქალის სანახავათ კიდევ წავა, კიდევ მოვა; ე კარს და ბანს კი ნუ მოგვიწერე და... მე ეკატერინეს ქალს უფრო იმისთვის დავხარბდი, რომ მისადევარ-მოსადევარი არავინა ჰყავს და ცუდ-უბრალოთ არავინ დაიწყებს ჩვენსა ხეტიას!

იგან ზეტ. (გულ მასუჯა) Bezopasie! შენი შიშით კი ცოლი ვერ შემირთამს და რა უბედურობა არი!

ელისაბედა. რათა, შვილო, მე რა დავიშავე, რა ვქნა?

იგან ზეტ. დაშაება მეტი გინდა: „ეს ნუ წავა, ეს ნუ მოვა!“ ნა როგორ იქნება, ნათესავი და ნაცნობი წავლენ კიდევს, მოვლენ კიდევს, ეგ რა „შჩოთებია!“

ელისაბედა. ჰაი, ჰაი! რა ქკუაში მოგივა! მაშ სახლი გავალეწინო, ოჯახი ავაკლებინო?

იგან ზეტ. Какая она мелочная, чортъ возьми! შენ რა გინდა, შენსას ხო არ აიკლებენ, ჩემი არ უნდა აიკლონ, თუ აკლებია?

ელისაბედა. შენი და ჩემი ვის გაუყვია, შენც ჩემი შვილი არა ხარ, მაშ გული არ დამეწვას?

იგან ზეტ. მე მაგნაირი გულის დაწვა არ მინდა! თუ არ მომასვენებ, სულაც გავეყრები და ცალკე დავდგები!

ელისაბედა. დახე, დახე როგორ გამიგიქეს შვილი! თავის დღეში ამას გაყრა არ გაუხსენებია ჩემთვის! შვილო, ვინ გადაგრა, ვინ გაქამა საწამლავი ი ჩემი ცოდით სამსემა?!

იგან ზეტ. დედა, მოთმინებიდან გამოვედი! თუ არ მომასვენებ, ქუდს ავიღებ და წავალ სადმე! (ქუდს იღებს).

ელისაბედა. კარგი, კარგი, ნუ ხარ სულელი! აბა ამ სიცივეში სად მიხვალ?

იგან ზეტ. არა, წავალ. მაინც მაშოც უნდა ვნახო და მოველაპარაკო... (მიდის კარებისკენ)

ელისაბედა (ხელებს გაატატანებს). აქ მო, აქ მო! მაშოს რა მო-
 ლაპარაკება უნდა! გადუგდე ერთი ასი თუმანი და
 თავიდან მოიშორე.

იგან ჰეტ. (ქედს დაზღვებს). ნეტა ფულზე მივარდეს საქმე, თორე
 ას თუმანსაც მივცემ და ხუთასსაცა.

ელისაბედა. აი გიყი, გიყი! აბა როგორ არ გითხრას კაცმა,
 შვილო, რომ ტანისამოსიანათ გიყი ხარ! რომელი
 მილლიონის პატრონი ხარ, რო ხუთასი თუმანი აძ-
 ლიო „ქალებს?“

იგან ჰეტ. დედა, არ დაგავიწყდეს, რო ის სხვა „ქალებს“ არა
 ჰგავს!

ელისაბედა. მაშ არა და, იმისმა თავის სიცოცხლემა, წმინდა
 წყლისაა! უბრალო გოგო...

იგან ჰეტ. (დაზღვევს). თუმცა დაბალთაგანი ოჯახისაა, მაგრამ
 სეინდისიანი ქალია. მეც მომეწონა, შევიყვარე, შევი-
 ლიც მოგვეცა და ახლა არ ვიცი, რა უნდა ვქნა?..
 (ხელებს გაშლის).

ელისაბედა (დატინჯით). რა უნდა ჰქნა, მე რო შენ ვცყვე,
 ჯვარს დავიწერ!

იგან ჰეტ. მეცა გვრძნობ, რო ეგრე უნდა მოვიქცე, მაგრამ
 ლაზათოვის ქალი ვნახე!

ელისაბედა. ლაზათოვის ქალიც რო არ გენახა, განა უბრალო
 გოგოზე ჯვარი უნდა დაგეწერა? რა ვქნა, სწავლი-
 საგან სულელდებიან ეხლანდელი ყმაწვილები, თუ
 რა არი?!

იგან ჰეტ. ე.. ეხ! შენ რა უნდა გელაპარაკოს კაცი!

ელისაბედა. იქნება მე, ამ გამოყრუებულ დედა-კაცს, მეტი
 მედოს თავში, ვიდრე შენ, თუმცა ნასწავლი კაციცა
 ბძანდები!

იგან ჰეტ. აბა კიდევ ეგ არი სირცხვილი, რო მე, ნასწავლი
 კაცი მაგას ვჩადი!

ელისაბედა. რას სჩადი? (შუხლში ჩაიკრამს) უხ! დიდი მამაკვდინე-
 ბელი ცოდო ჩაგიდენია თუ უბრალო გოგოზე ჯვა-

რი არ დაგიწერია! მაშ მოეწყინებათ, ვინც ნასწაველმა კაცმა ქალთან იცელქოს, თუ ყველაზე ჯვარი იწერა!

იგან ზეტ. მე მაშოს პირობა მივე: შვილი მოგვეცემა თუ არა, მაშინვე ჯვარს დავიწერ მეთქი... შვილიც მოგვეცა, მაგრამ ჯვარი კი არ დავიწერე!.. მე მაგას თავის დღეში არ ვიზამდი, რომ შენ მაშინ ერთი ყოფა არ დაგეწია და „სკანდალი“ არ მოგეხდინა!

ელისაბედა. ძან კარგი მიქნია! მაშ უნდა კვერი დამეკრა. წადი, შვილო, ი გოგოზე ჯვარი დაიწერე აქაო და შვილი მოგვეცა მეთქი?

იგან ზეტ. ე. ეხ! კარგი, ვაათავე! მე თითონა ვტყუი, შენ რას გაბრალებ! Я самъ винавать, я самъ безхарактерный человекъ! Вчера адну уступку сдѣлалъ матери, сегодня другую и вотъ такимъ-то образомъ въ канцъ-канцовъ и оподлился! (ქუდს ახურავს და მიდის).

ელისაბედა. სად მიხვალ, შვილო?

იგან ზეტ. ამხანაგთან, —საქმე მაქვს. შენ რა გინდა, რა ვქნა?! Вотъ еще! (გადის)

ელისაბედა (მისძახის). ხა, არ დაიგვიანო!.. (თავის თავს) ახლა წავა და ვინ იცის, როდის მოვა! მოდი შენ, ელისაბედ და მაგას ელოდე სადილათა!

გამოსვლა მმოკი

ელისაბედა მარტო

ელისაბედა. მე რო არა ვყავდე...ე?—თქვენი მტერი, რაც ეგ უბედური იქნებოდა! ჯერ მაშინა, რუსეთიდან რომ ახალი კურს-გათავებული მოვიდა, რა ღობე ყოვრეს ედებოდა...! (აჯვარებს შეიჯს) „ამ სამსახურში არ

შევალ, რადგანაც სვინდისი ნებას არ მაძლევსო!“
 აქ ას თუმნიან ალაგებს თავს ანებებდა და იქ კი
 ორმოც თუმანსაც სჯერდებოდა! (ცოტასანს დაწუშ-
 დება და შერე) მე რო არა ვყოლოდი...ი?—აქამდინ
 ეგ გელეთის გლახა გახდებოდა! სუ უნდა, რომ თავი
 ავლა-დიდება სხვას შეაქამოს!.. (ხედის შდით) რა
 ვიცი, რაც სისულელე გინდა და მაგან ჩაიდინა! წა-
 მოვიდა, აიკვიატა ერთი გოგო და კინალამ ჯვარი
 გადიწერა! კიდევ კარგი, რომ მე დროზე გაეიგე!
 (თავს გვერდზე გადაიქებს და აშოხხვრით) ე...ებს! ე სწავ-
 ლაც ტყუილი ყოფილა! რაც ჭკუიდან არ იშლე-
 ბიან ე ნასწავლი ვაჟები, სხვა რა კეთილი ეყრებათ!
 (სთვლის კრანსანსზე) ზოგი თავს იკლამს, ზოგი
 „ციმბირ“ მიდის, ზოგი—საგიჟეთში, ზოგი... (შემო-
 დის მანო).

ბამოსვლა მისამე

ელისაბედა და მანო

ელისაბედა (დაცინვით). რისგან არი, ქალო, მოგვიგონე...ე?

მანო (მკაცრათ). ვანო სად არი?

ელისაბედა. რათა გნება...ამს?

მანო. ეგ ჩემი საქმეა!

ელისაბედა. არ შეიძლება ჩვენც შევიტყო...ოთ?

მანო (მოუთმენლათ). სად არი მეთქი ვანო?!

ელისაბედა (იქით). ფიე! ეს აღარა ხუმრობს. (მანოს) ვანო სხვა-
 გან წავიდა.

მანო. როდის მოვა?

ელისაბედა. როდინობის კვირაში! რა ვიცი, როდის მოვა, მე ხო
 იმი კუდი არა ვარ!

მანო (წამოჯდება სკამზე). სანამ არ მოვა, მანამ მე აქედან
 ფეხს არ მოვიცვლი!

ელისაბედა (ხელის ქნევით). მიბძანდი, მიბძანდი საიდანაც მობძანებულხარ! ე სკამზე რო გამოიჭიმე, ღირსი კი ხარ მაგაზე ჯდომასა?

მამა. იქნება მე უფრო ღირსი მიყვე, ვიდრე შენა!

ელისაბედა. ე ენა მოიმოკლე, ე პრტყელ-პრტყელი პასუხები ნუ იცი!

მამა. შენა..ა? —თუ ჩემი ცოდვით იხეირებ და რა ვიცი!

ელისაბედა. არ გახეიროს მამაზეციერმა, მე რა დაგიშავე, შე შეჩვენებულო?

მამა. დაშაება მეტი გინდა: შენი შეილი ჩემზე ჯვარს იწერდა და შენ დაუშალე!

ელისაბედა. მომეწყინება, ვისთანაც ჩემმა შეილმა იცელქოს, ყველაზე თუ ჯვარი ვწერე, თათარია ჩემი შეილი, თუ რა არი?

მამა. განა შენ ღმერთი გწამს! ჩემზე ხელს აღებინებ ი შენ შეილსა და სხვას კი რთამ!

ელისაბედა. მაშ ბერათ ხო არ გამოიძნია შეილი: ახლა არ მინდა იმი შეილებს მოვესწრო... ო?

მამა. შეილი არ არი, ჩემგანა ჰყავს, რაღა შეილები გინდა?

ელისაბედა. შგლის თავზე სახარებას კითხულობდნენ — „ჩქარა, გაიშვით, ცხვარი მირბისო!“ შენი შეილისთანეები რო მდომოდა, ხო აქამდინ ოციც უნდა შემომერეკა სახლში!

მამა. რახან ეგრეა, თუ მე თქვენ საქვეყნოთ არ შეგარცხვინეთ, ქალი არ ვიქნები!

ელისაბედა (აჯჯარებს). „საქვეყნოთ!“ ყურებზე ხახვი კი არ დაგვაქრა! ბუხსაც ვერ აგვიფრენ, ბუხსაცა! გასათხოვარი ქალი არ არი ჩემი შეილი, რო სახელი გაუტყდეს და..

მამა (შწარტ). აბა კიდევ ეგ არი უბედურობა, რო ჩვენ კი გვიტყდება სახელი და ჩვენ შემცდენლებს კი არა!

ელისაბედა. ნუ შესცდებოდი რა, ე ქკუა სადა გქონდა?

მაშე (ხელებს აახურებს და წრემღებთ). ქკუიდან შეიშა-
 ლოს ჩემი ამ დღეში ჩამგდები! (ტირის).

ელისაბედა. შენი თავი იტირე და შენი ჯანი! დაჩუმდი, არ
 ვარგა სახლში ტირილი! ან დაჩუმდი, ან გადი აქე-
 დან!

მაშე (წრემღებს იწმენდს). ჩემთვის სვინდისიანათ მშობ-
 ლებთან ვცხოვრობდი, პატიოსანი ჩემი ტოლი კაცი
 მთხოულობდა და რა ვქენ, რა ვქენ! როგორ გავი-
 უბედურე თავი! როგორ გავიტყხე სახელი!

ელისაბედა. ურემი რო გადაბრუნდება, გზა მაშინ გამოჩნდე-
 ბაო!

მაშე. ახლა თავი ღმერთს რას ეუბნება შენი შვილი: აღარ
 ახსოვს თავისი ფიცი?

ელისაბედა. „ფიცი—ფურცელი—ხე და კუნელიო“, არ გაგი-
 გონია შენა?

მაშე. ღმერთმა ჩემი ცოდო გკითხოს შენა!

ელისაბედა. შენ ემანდ ენა ჩაიკმინე, თორე ხო არ გინდა, რო
 „გარადაოის“ დაუძახო და პოლიციაში ჩაგათრე-
 ვინო?! ან კი როგორ გაბედე, რო სახლში შემო-
 მივარდი?! ვინც დაგინახავდა, რას იტყოდა ჩვენზე?!
 „ერთმა თავგმა ცხრა კოკიანი ქვევრი წაპილწაო!“
 (შემოდის იგან ზეტ.) შვილო! შენგან ერთ ცეცხლში
 არა ვარ და ორში!

იგან ზეტ. (მაშას, შიწიწებთ). გამარჯობა... მაშო...

მაშე. ენო, მართლა შენ ცოლს ირთავ?

ელისაბედა (მაშას). მართლა, მაშ ტყუილი გგონია!?

იგან ზეტ. წამო, მაშო... ჩემ ოთახში... იქ მოვილაპარაკოთ...

ელისაბედა (ხელის ქნევით). გაიყვანე, გაიყვანე აქედან, მომა-
 შორე თავიდან!.. (იგან ზეტ. და მაშე გადიან მარჯვე-
 ნს კარებიდან).

ელისაბედა (ვისძახის შეიძს). ხა, ვინძლო „პოლიმპრიალები“
 ჩაუჩხრიალო!!

გამოსვლა მეოთხე

ელისაბედა შარტა

ელისაბედა. არა, გეთაყვა, ვაჟის ალაგას რო ისევ ქალი მყოლოდა, ის არ მერჩინა! ამდენ გულის ტრიალს მაინც არ გამოვივლიდი! ქა...ა! ეს კაი ამბავია, თქვენმა მზემ! რამდონიც ჩემ შვილს „ქალები“ ჰყვანდნენ, ყველას რო ესე თავ-პირი ენტვრია ჩემთვის, აქამდინ რაღა მაცოცხლებდა! ერთი ჩქარა მაინც შეირთოს ცოლი და დაბინავდეს!.. ახლა რა ვიცი, ცოლიც რიგიანი გამოადგება! ეხლანდელ დროში დედა შვილს ვერ იცნობს და მე სხვის შვილისა რა გავიგო აბა! კიდევ კარგი, რო სიღარიბით დაჩაგრულ ოჯახიდან არი, თორე დღესვე ეხლანდელი რძლებივით გარეთ გამიძახებს! ღმერთმა დღე არ მისცეს, თუ ეგრეთი იყვეს! (თავის ქნევით) ჯერ მობძანდეს აქა, მე იმას თავი ქერქში დავაყენებ!

გამოსვლა მესამე

ელისაბედა და დარა

დარა (საღიფს ახსნას). ელისაბედ, როგორა ხარ, ელისაბედ! კიდევ ცოცხალი ხარ? ჯერ „ტანცია“ არ მოგიახლოვდა?

ელისაბედა (წვენით). ქა.. ა, შენ კი მენაცვალე, შენა! რას მერჩი?

დარა. რა, დრო არ არი დედა-კაცო? შენი „მეტრიკა“ დაკარგულია, თორე კაი ოთხმოცი წლისაც იქნები!

ელისაბედა. აბა შე პირ-შავო, ოთხმოცი წლისა საიდან ვიქნები, რო დიდ ხორეელიანობას გაჩენილი არც კი ვიყავ?

დაჩუ. გაჩნდი თუ არა, ხორველაც თან მოგყვა! ერთი „მატუსალა“ იყო, რამდენიც ხანი გადიოდა, იმდენი უფრო და უფრო უტკებებოდა სიცოცხლე!

ელასაბედა. არა, შე არ დასარჩენო, გშურს, თუ როგორ არი, რო მეც დედი-მიწის ზურგზე დავდივარ?

დაჩუ. ჯერ კი ე ქორწილი გააჩაღე და მერე თუ გინდა პაპაჩემი მომიკითხე!

ელასაბედა. პაპაჩემიც შენ მომიკითხე და დიდდაჩემიცა! იქნება ი ლაზათოვიანთაც უნდათ ჩემი სიკვდილი? იქნება ნებამთ, რო ბურთი და მოედანი იმათ დარჩეთ და როგორც უნდათ, ისე იპაპლაუქონ ჩემ სახლში?! სანამ ნურა ქამონ რა! მე ალაგზე მაგრა ვზივარ, მე ძირ-მაგარაანთ ქალს მეძახიან! შენისთანეებ ორმოც კიდევაც გავისტუმრებ იმ ქვეყანაში! მწიფეს ესროდნენ — კუხე ცვივოდაო!

დაჩუ. (თითების ფშვნეტით). თქვენ ერთი ეს გალესეთ, საქმე რო გაგირიგეთ!

ელასაბედა. „საქმე გაგირიგე“, მე შენ გითხრა, დიდი გარჩება უნდოდა ცარიელ-ტარიელ ქალსა!

დაჩუ. (ხელის ქნკით). ჩემი ოცი თუმანი ჩამაბარეთ! მე მიზეზიანი ხატებისა არა ვიცი რა! პირობა-პირობაა!

ელასაბედა. ხო, დედა-კაცო! ჭადი ხო არა ხარ, რო დამხარხო! ჩემი შვილი გამოვა და ფულს ის მოგცემს.

დაჩუ. (მხიარულათ). სადა ბძანდება ივან პეტროვიჩი, სადა? (თითების ტკატუნით) ასეთი ქალი გაურიგე, ასეთი, როგორც მასკვლავი!

ელასაბედა. მე „მასკვლავებისა“ არა ვიცი რა; შენ ეს მითხარ, როგორი ხასიათებისაა?

დაჩუ. (დაცინვით). „როგორი ხასიათებისაა!“ შენ ხასიათებს კი არ უგავდეს! ასეთი დინჯი და წყნარი ქალია, რო ქიას ვერ გააღვიძებს, ორ ხმას ერთათ ვერ ამოიღებს!

ელისაბედა (სამოწმებით და თავის ქნევით). ხო...ო, ბარბაქაღლი, ქალო! ქალი მაგისტანა, თორე მოუღალავი მოლაპარაკე რათ ვარგა! ჩემმა ცხონებულმა დედამთილმა იცოდა: საღამოზე ძაფით პირს გამიზომამდა ხოლმე—„დღეს რამდონი გილაპარაკინაო“?

დარე. ე ენას კი არ გიზომამდა?

ელისაბედა. ნუ ხარ ცეტი და, დედაკაცო! აღარ უნდა მოიკრიფო ე ქკუა! შენ ეს მითხარ, როგორ რა მზითევს ატანს ეკატერინე ი თავი ქალსა?

დარე. მზითევი, თავის დაკვალობაზე, რატომ: ე ბელიო...

ელისაბედა. რისა, პალატნოსი, არა?

დარე (ხელის ქნევით). ახლა პალატნო—პულატნო, მოკვებები შენცა!

ელისაბედა. ქა...ა...ა!!

დარე (ბანს აძლევს). რქა...ა...ა!! რა იყო?!

ელისაბედა. როგორ თუ „რა იყო?!“ ცარიელ-ტარიელი ქალიც შემოვიყვანო სახლში და პალატნოც არ იყვეს?!

დარე. თუ კი არა აქვავითრა ი უბედურებსა, აბა პალატნო საიდან იყვეს?

ელისაბედა. თუ ეგრეთაც იყო, ჩემ შეილს არ უნდა მოსქიდებოდნენ!

დარე (ხელის ქნევით). ვინა, ვინ მოეჭიდა?! შენი შეილი ეხვეწება იმათა თუ ისინი?

ელისაბედა (თავის ქნევით). ჩემმა შეილმა რო ქკუა წააგო, წააგო! კაცი სარჩოს პატრონია, კაცი ნასწავლია, ხუთი-ათასებსაც არავინ დაუჭერდა...

დარე. შენმა შეილმა, ღმერთმა სიყმით ახაროს ისა, ობოლოხერი ქალი მოიწონა და ითხოვა, შენ რა გესაქმება, რა?!

ელისაბედა. როგორ თუ „რა მესაქმება?!“ მაშ ჩემი შეილისთვის გული არ დამეწვას?

დარე (იქით). აი ლოდი დაგედოს მაგ გულზე! (ელისაბედას) რაზე უნდა დაგეწვას გული: (სთვლის თითებზე)

ე ქალი ნასწავლია, ლამაზია — მთვარესა ჰგავს, ე ხასიათები ანგელოზისა აქვს...

ქალისაბუჯა (თავის ქნევით). მადლობა ღმერთსა, რო ე ხასიათები მიინც კარგი აქვს!

ღარა. კაი ხასიათები აქვს, მაგრამ შენ ვერ შეიფერებ იმასა! — „ცხვარი ცხვარია და თუ გაცხარდება, ცხარეაო“.

ქალისაბუჯა. რა გაყვირებს, დედა-კაცო, ქვეყანა ხო შენ არ დაგრჩენია!

ღარა. როგორ თუ „რა მაყვირებს!“ — მეტი მეტი „ხო..ო-ხო..“ ხარ გააგიჟებსო! რკინის თავი უნდა შენთან მოლაპარაკესა! შენ წამო აქ, ბევრ ნუ ლაპარაკობ, სადილი მაჭამე — ჰური მშიან!.. (იღრჩვება, კვნესის და შეგუჯზე ხელს იკლებს) მწ.. ო.. ოხ! ქვალი დამადგა! ახ, რა კარგია ეხლა ერთი სტაქანი ოტკა! **ქალისაბუჯა (ნეღ-ნეღა წამოიკვება).** უხ, უხ! ფეხი დამბუყებია! წამო, წამო ჩაგაქყურტო, შე შეჩვენებულო! (იქით) სუ მუქთზე უჭყეტია თვალები ამ არ დასარჩენსა!

ღარა. ბარე ი შენი ძველი ტალმაც მიჩვენე. მუშტარი მყავს, კაი ფასს მოვაცემინებ.

ქალისაბუჯა. დალალობ კიდევცა, დედა-კაცო?

ღარა. მაშ არა და მე შენ გითხრა, ცარიელი მაჭანკლობა დიდი სარფაა, კუჭ გამიძლობს! ეხლანდელი ქალები და ვაჟები მაჭანკლებს აღარ კადრულობენ, — თავიანთ საქმეს თითონვე ირიგებენ! ირიგებენ და აკი კიდევ იმიტომ ეყრებათ ხეირი! (აჯერებს) „სიყვარულით ვირთამთო, სიყვარულითაო“ და არ გამოვა ერთი წელიწადი, ცოლი ცალკე ცხოვრობს, ქმარი — ცალკე! გაქინებული „რაზოდისთვის“ დარბიან! საცა კი მიდგები და მოდგები, ყველგან ეს გესმის: „ამან ქმარს დაანება თაფი, ამან — ცოლსაო!“ დასწყევლა

ღმერთმა, ყველი და პურივით კი გახდა ე „რანო-
დები“ და!

ეფისაბუღა. წამო, წამოეთრიე, ყბედათ ნუ გადიქეცი! (მარტხენა
კარებიდან გადიან. ცოტა ხანს უკან მარტხენა კარებიდან
შემოდინ ივან ზეტ. და მაშო).

გამოსვლა მემკვსე

ივან ზეტ და მაშო

ივან ზეტ. ეგრე მაშო: თუმცა ცოლს შეეერთამ, მაგრამ შენც
არ დაგივიწყებ და ე ხუთას თუმანსაც ხვალ ჩაგა-
ბარებ.

მაშო. იცის ღმერთმა, რო ხუთას თუმანსაც არ გამოგარ-
თმევდი, შვილი რო არა გეყოლოდა! ეგ კი არ უნდა
გექნა, ეანო! ეგ იყო შენი ფიცი?

ივან ზეტ. ქალო, რამდენჯერ უნდა გითხრა, რომ თუმცა ცოლს
ვირთამ, მაგრამ შენც არ დაგივიწყებ და კიდევაც
ისე ვიქნები, როგორც აქამდინ...

მაშო (ნაღვლანათ). რაკი ცოლს შეირთამ, ჩვენ აღარ გე-
ყვარებით, აღარც მე და აღარც ი ჩემი ობოლი
შვილი...

ივან ზეტ. კიდევაც ისე შეყვარებით, როგორც აქამდინ... შენ
მაგი დარდი ნუ გაქვს, მაშო...

მაშო. ახლა ცოლთან გეყოლება შვილები და ჩვენ რაღას
მოგაგონდებით! მგონი, ქვა მოგვაგლო და აღარც კი
გაიარო ჩვენსა!

ივან ზეტ. კიდევაც ისე ვივლი, როგორც აქამდინ. კარგი, წა-
დი...

მაშო. სადამოზე უთუოთ განახამ (ხედს მოჭხევეს და გაიყ-
ვანს. ცოტა ხანს უკან ისევ დაბრუნდება).

გამოსვლა მთავრი

ივანე ზეც. მარტო

ივანე ზეც. (ადეღვებუჯი დადის). ბევრი „ქალი“ გამისტუმრებია, მაგრამ ამნაირათ კი არავინ შემცოდებია!.. ამიტომ, რომ ეს სხეებს არა ჰგავს... მე კი რა ვქენ! Какъ подло я съ ней поступилъ а!.. (თავის ქნეჯით) მწ... ჰმ... ახ! (კარგა ხან ჩუმათ არა და შერე) Нѣтъ, нѣтъ: все-же ეგ არ უნდა მექნა! Все-же ჯვარი უნდა უნდა დამეწერა, როცა პირობა მივეცი! შვილის გულისათვის მაინც... მწ.. ო.. ოხ!. Чортъ возьми, на каждом шагу приходится заключать компромиссы съ совѣстью! (ადეღვებუჯი დადის და შერე), ეხლა რა უნდა ჰქნას მაგ საცოდავმა, სად უნდა წივიდეს შვილითა?.. ყველა დასცინებს, განდეგნის... ვერც თავის დღეში გათხოვდება და თუ როგორმე გათხოვდა, სამუდამოთ ქმრის ყურ-მოქრილი ყმა უნდა გახდეს.. წამ და უწუმ ქმარი წამოაყვედრის მის ცოდვას... (თავზე ხელს წაიფლებს) ახ, ახ, ახ!

ახანა

მ მ ა

რომანი

ჯიჯანა გეგასა

სულ ორჯელ შევხვდი იმ ქალს. — სხვებთან შედარებით არ იყო არც ლამაზი, არც მოხდენილი, მაგრამ სამაგიეროდ რაღაც თავისებური სიმშენიერე, სიტურფე, იხატებოდა მასში, რომელიც კაცს ყოველთვის უნებურად ჰხიბლავს, იმონებს. თვალეში გამოუკრთებოდა რაღაცა გაუგებარი ცეცხლი, რომელიც უნებურად გაფიქრებდათ მისს მღელვარებით სავსე წარსულზედ, სავსეს ყოველ გვარ მიმზიდველ, მომჯადოებელ მოგონებით.

ყოველსავე უფსკრულს აქვს რაღაც ბოროტებით სავსე ძალა, რომელიც უნებურად იტაცებს კაცს თავისკენ და ჩვენც მზადა ვართ ვსწყევლოთ მორვეი, რომელიც ნთქავს ჩვენს სიყმაწვილეს, გულს, პატიოსნებას, მაგრამ ვწყევლით კი, სამწუხაროდ, მხოლოდ მაშინ, როდესაც სიბრძნე უკვე გავითეთრებს თმას!

ის იყო ქერა, გამხდარი, რამოდენადმე ფერმკრთალი. იმ გამსჭვირვალის ფერმკრთალი კანით იყო იგი მოცული, რომლის ქეშიდანაც გამოსჭვივიან ხოლმე მოლოურჯო ძარღვები საფეთქლებზედ და ნიკაპის ორთავ მხარეს. თვალეები ჰქონდა ცისფერი, დიდრონი, ზოგჯერ ნათელნი, როდესაც არ სწვავდნენ კაცს ერთ-ერთ იმ გვარ შეხედვით, რომელთ შემდეგაც მთე-

ლი ღამეები სიხმრებით აღივსებია ხოლმე. მომხიბლველად გეჩვენებოდათ მისი ღიმილი, ბაეშეური ღიმილი, რომელზედაც ჯერ კიდევ ოდნავ შოჰჩანდა პირველი, გულუბრყვილო კოცნა.

ევა ერქვა; პერგოლას თეატრის სცენიდან დაწყებული ცოტად თუ ბევრად ყველა იცნობდა მისს ცხოვრებას, სიცოცხლეს. მაღალ საზოგადოების მანდილოსანთ უყვარდათ იმაზედ ლაპარაკი, მაგრამ მისს სახელის ხსენებაზედ კი სახეს მარაოს ქვეშ იმალაგდნენ. მოელვარე მეტეორი იყო ის ფლორენციის*) საუკეთესო საზოგადოებისა, საშიში ქალი მდიდარ ყმაწვილ-კაცთათვის.

პირველად ევა მოხდენილის ტიღბიურით**) ვნახე. თითონ ერეკებოდა წყვილ ინგლისურ ცხენს, მომხიბლავი ღიმილი უკრთოდა, უფრო თვალებში, ვიდრე ტუჩებზედ. მთელს მისს მოყვანილობას რაღაც გამოუთქმელი სიტუროფე, მოხდენილობა ეტყობოდა. შევხედე თუ არა, უნებურად მეც ღიმილი მომივიდა მეტის-მეტ აღტაცებისაგან. განსაკუთრებით იმ დღეს გულს რაღაც ნალველი შემომამწვა; უთუოდ მოწყენილგზაზედ უკეთესი ვერა მომეხერხებინა-რა. ამის და მიუხედავად ჩემი თვალები და ფიქრები მას უკან გაჰყვნენ, თუმცა ისევე ისე სწრაფად გაჰქრა იგი, როგორც გამოჩნდა.

მეორედ ქალაქ გარედ შევხვდი მას. კარგს გუნებაზედ ვიყა მაშინ. მე შევსრულდი ოცდახუთის წლისა. დაქირავებულს ეტლში ვიჯექ და მარტოც არ ვიყავ. მზეს სასიამოვნოდ გაჰქონდა კაშკაში და ჩემს თანამგზავრას ვიტტორინას თვალებში სიხარულის ნაპერწკალი უკრთოდა. ის ქალი იმ დღეების ერთად ერთი ჩემი სასიამოვნო და საუკეთესო მოგონებათაგანია; მაშინ ყმაწვილი გული დაუფიქრებლად, გატაცებით აძლევს სიცოცხლეს... ჩვენ მძიმედ მიედლიოდით დაცარიელებულს ხეივანში. ხეების ფოთლებში მხიარულად გაჰქონდათ ჭიკჭიკი ფრინველთ. ტოტები იღუმალებით ჩურჩულებდნენ და მოხ-

*) ქალაქია იტალიაში.
 **) ერთგვარი ეტლია.

ცხოვრებიდან ამოდებული სურათები, შენი მოსწრებული სიტყვები კარგს საზოგადოებაში და შენი იგავ-არაკები.

ყველა ეს მან გადათვალა და თან რიგ-რიგად ჩამოუარა ყველა ჩემს მეგობრებს. უკანასკნელი სიტყვები მე შემეხებოდნენ, თუმცა კი, სინილისის ქვეშ რომ ვსთქვა, ხმაც კი არ ამომილია.

— განა მიცნობ?—ვკითხე მე.

— ცოტათი. მოდით ვივანშმოთ.

— ვანშმადა გვპატიჟობ?—დაეკითხა გრაფი ჩ.

— არა, სანაძლეოსა ვდებ. ვინც წააგებს, ის გაუსწორდება.

— კეთილი, რაში შესდგება შენი სანაძლეო?

— დაგენაძლევებით ვაკოცო მასკას, რომელიც ხელი-ხელ გაყრილი მოდიოდა ტრუბადურთან.

— მოიტა! რამდენზედ?

— თათსი ლირის ვანშამზედ, — მიუგო მტკიცედ ხუმარამ. წუთით ხმა არავის ამოუღია.

— მგონი, შენი სანაძლეო ნდობის ლირსი არ უნდა იყვეს, — მიუგო პოეტმა.

მასხარამ მშვიდად შეხედა ჯერ იმას, შემდეგ მე.

— აი ჩემი ხუთასი ლირი.

ამ ჩემდამი ნდობამ ცოტა არ იყოს გამაოცა.

— განა გიცნობ?

— როგორ ვითხრა! ჩვენ ვიცნობდით ოდესღაც ერთმანერთს.

— მერე და სად გავიცანით ერთმანერთი?

ამაოდ ვცდილობდი ნილაბ ქვეშ იმის ცნობას. სასაცილო მედიღურებით დაგვიქნია თავი და წარმოსთქვა:

— მაწ აგრე, დაშლამდის!

— მერე და ის ხომ წავიდა კიდევ?—ვილამაც ჩვენგანმა ჩაურთო ამ დროს.

— არა ჯერ! — მკაცრად გააწყვეტინა მასხარამ და ზურგი შეგვაქცია.

— გიჟობისა მას არა ეტყობა-რა და თითქმის არც მითერა-
 ლია,—გამიელევა თავში. ჩემი მეგობრების სიჩუმე შეენივრად
 ამტკიცებდა ამ აზრს.

— მაგრამ მაინც ვინ უნდა იყოს?

*
 **

ადვილი არ იყო გზის გაკვლევა გასაეალისკენ. ხან მე
 მკრავდნენ მუჯლუგუნებს და ხან თვით მე ეკრავდი სხვას. უცებ
 ვიგრძენ, ვიღამაც კალთა დამწია. ეს მასხარა იყო.

— წამომყევ ლოქაშია.

— ბატონი ხარ.

მომკიდა ხელი, ამიყვანა მესამე სართულში და კარი შეა-
 ლო.

აქ მოიხსნა ნიღაბი, დაკვირვებით შემომხედა თვალებში
 და მკითხა:

— მიცანი?

ჩემ წინ იდგა ფერ-მკრთალი, საკმაოდ გამხდარი სახე; ან-
 თებული თვალები ღრმად ჩასცვივნოდნენ; პატარა ქერა უღვა-
 შები მკრთალად დასჩნოდნენ ფერ-წასულს ტუჩებზედ.

— ვერა, ვერ გიცან.

იმან ნაღვლიანად გაიღიმა.

— სჩანს, ზორბად გამოეცვლილვარ! მე მქვიან ენრიკო
 ლანრი.

— ჰო, ჰო... ახლა კი მაგონდება.

— ერთს სასწავლებელში ვსწავლობდით; შენ ოქროში
 დაფერილ ღილებიან ჯუბას ატარებდი ხოლმე... და მერე რა
 რიგ გეჯავრებოდა! მე ისეთი ჯან-ღონიანი ვიყავ მაშინ...

— ჰო, მახსოვს.

— ახლა კი ისეთი აღარა ვარ!—წარმოსთქვა იმან რალაც
 გაუგებარის კილოთი.

— მართალია, რამდენადმე გამოცვლილხარ.

მან რამდენჯერმე ჩაახველა და გაჩუმდა.

ღუმილის დასარღვევად ვკითხე.

— დიდი ხანია, რაც ფლორენციაში ხარ?

— ორი წელიწადი იქნება.

— შენ, მგონი, მხატვარი ხარ?

— ჰო!— მომიგო მან და ტუჩებზედ გაუელვა იმ გვარმა ღიმილმა, რომელიც ჩემ ღღეში არ დამაეიწყებდა.

ცოტა ხანს უკან დაიწყო ისევ:

— შენ ჩემთვის საჭირო ხარ... მე სწორედ შენ გეძებდი... შენ მაინც არ დამცინებ პირში სხეასავით.

თვალეები საშინლად უელვარებდა და ძალზედ აღელვებული იყო.

უცებ გამაშტერა შემდეგის კითხვით:

— ხომ არა ფიქრობ სიცილიაში წასვლას?

— შეიძლება წავიდე.

— იცნობ ჩემ დედ-მამას?

— არა.

— მოსძებნე. კარგი ხალხია. თუმც არც ისე დიდი პირები არიან, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში შეგიძლიან მაგრად ჩამოართვა ხელი... ჩემზედ ჩამოუგდე ლაპარაკი... მხოლოდ გახსოვდეს კი, სანაძლეოზედ არა უთხრა-რა. დაუძალე ისიც, თუ რა გვარის სიკედილით მოგვედი. ის-ლა მაკლდება, საბრალო დედამ იგლოვოს ჩემი ცოდვილი სული. უთხარ, რომ საოფლე შემხვდა, ხოლერა, ერთი სიტყვით, რაც გინდა.

— მე შენი არა მესმის-რა.

იმან გაკვირდებით შემომხვდა, თითქოს დაჰკარგაო ლოლაკური ძაფი კარგად მოფიქრებულის გონებითი დასკვნებისა, და წყნარად მომიგო:

— ხომ შესაძლოა, მე მომკლან, იმის მაგივრად, რომ მე მოვკლა?— წარმოსთქვა მან დაღვრემით, თუმცა კი მშვიდად.

— რაი?

— სანაძლეო დაგავიწყდა?

— შენ იბრძოლებ?

— მერე როგორ! წამოიძახა იმან რალაც გაუგებარის ჩაცნებით და მისმა გაფითრებულმა სახემ საფლაგში მდებარე ცხედარის გამომეტყველება მიიღო.

— გძულს ის ტრუბადური?

— ჰო!—წაიბუტბუტა მან კბილების ღრქიალით,—და მოვკლავ კიდევ!

— იმის გულისთვის?

— ჰო.

— მაშ უნ ის გიყვარს?

ის წამოვარდა.

— მიყვარს? მძულს, მეზიზღება... დავგლეჯდი, სილას გავარტყამდი!.. გაესთელდი ფეხ ქვეშ!

აქ ისევ მოჰყვა ხველას და პირზედ ცხვირსახოცი მიიფარა.

ამ ხანად ხველა იმდენად ძლიერი იყო, რომ ენრიკომ უნებურათ დახუჭა თვალები. გაფითრებულს ლოყებზედ რალაცა საექვო, ბოროტების მომასწავებელმა ფერმა გაურბინა. როცა კვლავ გაახილა თვალები, მომეჩვენა, თითქოს ჩემ წინ ცხედარი ამოყუდებულიყოს მისს ადგილას. შემდეგ ქშენით დაიწყო მან და ხმა წუთით-წუთზედ ეცვლებოდა.

— ახლა ხომ ხედავ, რომ მოვკვდები, თუ შზაგისაგან არა, სხვა რამისაგან მაინც... მაგრამ ეს იქით იყოს... მებრალემა საბრალო დედა, საბრალო დე..!

— კეთილო მეგობარო, უნ მომეტებულად აზვიადებ.

— შე ვაზვიადებ? წადი, ჰკითხე ექიმს.

— მაშ ეგ დუელი აუცილებელია?

— იმ შემთხვევაში, თუ გრაფი ყოველსავეს გულ გრილად მიიღებს.

— რომელი გრაფი?

— გრაფი სილვანი, ტრუბადური.

— მაინც და მაინც ხომ შესაძლოა გამარჯვებული უნ გამოხვიდე?

— ბახუსსა ვფიცავ, — შეჰყვირა იმან ბოროტებით სახსე
 აღტაცებით, — მე დარწმუნებული ვარ ამაში.

— შენ ახლა გაციებს. მოიცადე რამდენიმე დღე.

— ციება თავისდღეში თავს არ დამანებებს! შენ კი არ
 იბოვე უბედურება! — წინ. შემომხედე, ხელი ხომ არ მიკანკა-
 ლებს? აი, დაინახავ, რა მარჯვედ ვამოდრავებთ შპავას!

უცებ ხელი მართლაც აუთრთოლდა.

— შეხედე! — შეჰყვირა მან, — ხელად იმას?... აი იმას, იქ?
 ლამაზია? — მკითხა ენრიკომ და ანთებული თვალები გააყოლა
 მას ბრბოში.

— ძრიელ ლამაზია!

— უნიღაბოდ რომ გენახა!...

— მინახავს.

— სჩანს, შენც იცნობ მას. ალბად, როდისმე მოწყალე-
 ბასავეთ გაჩუქა ერთი თვისი, თვალების მწვავე, შემოხედვა...
 განა მაგისთანა ქალისთვის არ შეიძლება კაცმა ჩაიღინოს ათასი
 სისულელე?

იგი ამ დარბაზის კარებს მიეფარა. ენრიკო გაუნძრევლად
 მისჩერებოდა იმ ალაგს, სადაც იგი ის იყო განქრა, და გააყო-
 ლა უკან, წყველის მსგავსად, სააუგო სიტყვა.

მერე თითქოს შეინანაო, მომიჭირა მაგრა ხელი და კელავ
 განაგრძო:

— რომ იცოდე, რა საცოდავი და დაცემული რამა ვარ...
 ამას მე თვითონვე ვგრძნობ... რა ნაირად მეზიზღება ჩემი თა-
 ვი! ერთი ეს მითხარ, გეთაყვა, — დაუმატა იმან ცოტა დუმი-
 ლის შემდეგ: შენ ხომ მისდევ კაცის სულის შესწავლას... მი-
 თხარი, რად არის შესაძლო ათასი სისულელის ჩადენა იმ ქა-
 ლისთვის, რომელიც საშინლადა გძულს, გეზიზღება? რისთვის
 მოგაქვს მისთვის მსხვერპლად პატიოსნება, სიცოცხლე, თვის-
 ტომი, ყმაწვილ-კაცობა, ხელოვნება — ერთი სიტყვით, ყოველივე,
 რაც ჩვენ გვიღობის და რაც ჩვენ გვაყვარს... და მხოლოდ იმისთვის,
 რომ სწვნიო მისი ნაღველით სახსე, შხამ გარეული სიყვა-

რული?! კკუაზედ შვევიშლები!... განდა გაიშობა ეს ისტორია? გინდა?!

— ჰო, — მიუზღვე მე, აღელვებულმა მისის სიტყვებით.

*
 *
 *

— მე ვიყავ უცნობი გენიოსი, მომავალი ბურჯი იტალიურ ხელოვნებისა, ვატარებდი გრძელს თმას და შლიაპას, როგორ-საც რუბენსი ხმარობდა ხოლმე; ვსცხოვრობდი ძველის სახლის სულ მაღალს სართულში, სულის წმინდის ქუჩაზედ. ზამთრობით კაცს ეგონებოდა, ქარი აი ან ახლა, ან ახლა გადმოანგრევს ამ სახლსაო... ვსადილობდი ორმოც-და-თხუთმეტ ლირად თვეში. ყოველივე ეს მომწონდა, დიდი იმედები მქონდა, სასოება... ჩემი სამშობლო მხარე მაძლევდა შემწეობას. მას, ალბად, დიდი იმედი ჰქონდა თავისს სახელოვან პირთა რიცხვის გამრავლებისა. მასწავლებელნი და ამხანაგნი კარგის თვალით მიყურებდნენ. საზოგადოება და ჟურნალები ჩემ ცხვირ წინ უკმევდნენ გუნდრუკს მხატვართ, ერთი-ორად მიძლიერებდნენ თავმომწონეობას, და მეც მთვლიდნენ ნიჭიერად. მერე და ვის არ დაეხვევოდა თავს ბრუ, რომ ასე ბრწყინვალედ მოახერხა თავის კარიერის დაწყება? მე მშვენივრად მოვნათლე ჩემი გულ-ზვავობა — დავარქვი მას ხელოვნებისადმი სიყვარული და სახუმროდაც არ ვამაყობდი ჩემის გრძელის თმით და სხვა-და-სხვა მშვენიერ ნივთებით. ბედნიერება მალეჩობდა; ფლორენციის ქუჩებზედ სეირნობის დროს, მეგონა ხელი-ხელ გაყრილი რაფაელთან და მიქელ-ანჯელოსთან დავდივარ მეთქი. მეჩვენებოდა, თითქოს მთელის გულით ვისუნთქავდი ხელოვნებას. მე ვსცხოვრებდი XV საუკუნის ატმოსფერაში; იქამდის მიდიოდა ჩემი სიყვარული სასახლეთა, გაშავებულთ დროთა სვლისაგან, გამოებერილს ბანებსა და ამღერეულის არნოს წყლისადმი...

ის გაჩერდა და რამდენჯერმე გადისეა შუბლზედ ხელი, თითქოს სცდილობდა თავიდან მოეშორებინა ჩაცხიებული, აბეზარს მომყვანი ფიქრები.

— ხელოვნება!.. ბოდვაა, სისულელე... ღიახ!—წაიბუტ-
 ბუტა თითქოს თავისთვის.

— ბოდვა? სისულელე?—გაგიმეორე მე:—ხელოვნება სი-
 სულელეა? დაფიქრდი, რას ამბობ!

— ღიახ, მიქარვაა, სისულელეა ის, რასაც თქვენ ეძახით
 კეთილშობილს გრძნობებს!.. შენ რამდენს იგებ შენის „ხელოვ-
 ნებით“?

— რამდენიც უნდა მოვიგო!.. ჩემთვის საკმარისია ისიც,
 რომ ჩემს საქმეს მაგგვარს ანგარიშს არ ვუტრევ.

— რასაკვირველია!.. იყო დრო, როდესაც მეც აგრე
 პატიოსნურად ვლაპარაკობდი. გეყოფა, გეთაყვა! ამ ეპოქაში
 უმადლესს კაცის პატიემოყვარებას და ყოველსავე მისს მისწ-
 რაფებას, მთელს მისს მოქმედებას, ერთი და იგივე უდევს სარ-
 ჩულად—გამდიდრება... გამოტყუდი, რომ შენი აზრები, რო-
 მელთაც შენ არ უტრევ ფულის ანგარიშს, არაფრად არა ღი-
 რან... ე. ი. არა! ღირან იმდენად, რომ ჩაუვარდე ბრბოს ფეხ-
 ქვეშ, რომელიც, ბირჟისაკენ მიმავალი, გზა-და-გზა მასხარად
 აციგდებს, როდესაც შენ დაითვრები ღლეისით მისისავე საკუ-
 თარის ვნებით. შენ სცხოვრებ იმავე ატმოსფერაში და ხარბად
 ეწაფები მას, მისთვის, რომ შენი ტვინი და შენი ნერვები სა-
 შინლად არიან აშლილნი; მაგრამ ბრბო მაინც არ დაიშლის
 დაცინვას, ვიდრემდის მშვიდობიანობის დამცველი არ მოვა და
 ჭკუა შეშლილთ საავადმყოფოში არ გიკრავს თავს. მართალია,
 თუ არა?

— მართალია მხოლოდ ის, რომ შენ ავადა ხარ.

— მაგაზედაც არ აგიხირდები. მე არ ეამტკიცებ ჩემს უცო-
 ღველობას.

— მე ვგრძნობ, ძლიერ უბედური უნდა იყვე!

— სულ ერთია! ყური დამიგდე.

*
 * *

—სიყვარული მე არ გამომიცდია. მაინც-და-მაინც ის გრძნო-
 ბა, რომელიც მთელს ჩემს არსებას მოსდებოდა, არ იყო წარ-

მოშობილი ქალისაგან. ვამაყობდი ჩემის ხელოვნებით, მე თავი მომქონდა ჩემით და სიყვარულის სიზრმებში მელანდებოდა — სულ რომ არა ვსთქვა-რა — თავადის ქალი მაინც... ვეტრფიალდობოდი მას ალტაცებით, ოცნებაში მზეთუნახავად წარმომიდგებოდა იგი, ჩემის ფიქრით, მას ჰქონდა ფეხი, რომელსაც არასდროს არ გაეგლო ჯერ ქვაფენილზედ, ხელი, რომელიც ჩემს გარდა, არავის ენახა უხელოთამანოდ; და მისს ლოდინში კი, — იგი როგორღაც იგვიანებდა — შევეტრფოდი ჩემს სურათებს, ვოცნებობდი მოახლის ქერა თმებზედ, რომელიც მობირდაპირე ფანჯრის ფარდებს მტვერსა ბერტყდა ხოლმე, ანდა შევეტრფიალებდი მკერვალ ქალის მხრების სწორე ნაკვთებს, რომელსაც რონდინელლის ქუჩაზედ, ერთ-ერთ მაღაზიის ფანჯრებში ვხედავდი ხოლმე მუდამ დღე... ხელოვნება, ხომ იცი, უმაღლესს გემოთ-მოყვარებას შეიცავს!..

შეუწყველის ძალით მიმდინარებდა უზრუნველი სიცოცხლე ჩემისავე ოცნებით დახატულს ცხოვრებაში. ერთხელაც არ მიმიქცევია ყურადღება უშველებელის ქალაქის შექცევადროს-ტარებისთვის, რომელიც სადღაც შორს, ბურუსათ მელანდებოდნენ. თუ მომიცავდა ხანდისხან მწარე გრძობა ცნობის მოყვარებისა, მივაშურებდი ხელოვნებას და მასთან ვნუგეშობდი, თითქოს სატრფოს ხვევნა-ტრფიალში. უმთავრესს ჩემს დროს-ტარება-გართობას შეადგენდა კვირაობით დრამატიულ თეატრში სიარული. სწორედ კი რომ ვსთქვა, მე უფრო ვამჯობინებდი წარმოდგენებს, რომელნიც მომეტებულად ოცნებაზედ მოქმედებდნენ — ე. ი. ოპერას, ბალეტს, მაგრამ საამათოთ ბევრი ფული იყო საჭირო... მე საიდან უნდა ამელო? თვითვეული თვე შეიცავს ოთხს — ხუთს კვირადღეს და ჩემი ბიუჯეტი კი არ მაძლევდა ამ გვარ ხელ-გაშლილობის ნებას.

ერთხელ ჯიბეს მეტის-მეტად ძალა დავატანე. ეს რომ არ მომხდარიყო, შესაძლოა არც ასე დამეცხავებინა გული. რომ არ წავსულიყავ ერთხელ ფოსტაში ფულის მისაღებად, შესაძლოა არ გამეშინჯა პერგოლას ტეატრის აფიშა და რომ არ

მოვრჩენოდი დღით აღრე სამუშაოს, რომლითაც სრული კმაყოფილი დავრჩი, და რომ მზე არ ყოფილიყო ისე გაბრწყინებული, როგორც ჩემი გული—ფიქრადაც არ მომივიდოდა ჯიბის დაცარიელება... შენ იქნებ მითხრა, რომ ფატალისტი ვარ და მრწამს განგება? რაო მერე? თქვი რა, ერთის სიტყვათ, მოიშორე თავიდან მოსაწყენი კითხვების აღსნა...

ამ გვარად წაველ თეატრში. დაწყებამდის ჯერ კიდევ კარვა ხანი აკლდა... გადავკიდე პალტო სავარძლის ზურგზედ, ფეხებ შუა ჩავიდგი ქოლგა, ზედ ჩამოვკიდე ჩემი ქუდი და ნახევრად სიბნელეში ჩემის ბილეთით მონიჭებულის უფლებებით ვსარგებლობდი: ვათვარიელებდი ყოველსავეს: ლოჟების ოქროს ვარაყს, სუფლიორის ადვილს, ლამპის სინათლეს, ყველაზედ მომეტებულად კი მეინტერესებოდა სცენის თავზედ მოთავსებული საათი. წამის-წამს შევხედავდი მას და ველოდდი დასაწყისს. ლოჟები ივსებოდნენ მშვენიერი ქალებით, მაინც და მაინც, ისინი ისე იყვნენ მორთულ-მოკაზმულნი ყვაილებით, ძვირფასის თვლებით და არშიებით, ისე იყვნენ ფერ-უმარჩილ წასმულნი, რომ იმ ბინდ-ბუნდში ყველანი ერთად მშვენიერ-მომხიბვლელ ქმნილებათ ემსგავსებოდნენ. კაცები სუფთად გაპარსულნი, თმაზედ ხელპოხიერ წასმულნი, უთუოდ ისევე აქყეტდნენ ქალებს თვალებს, როგორც ნე,—მხატვარს.

გაისმა ზარის წკრიალი; სინათლის ტალღები უცებ მოედნენ დიდ მშვენიერს დარბაზს: წარმოდგენა დაიწყო. მე ვუგდებდი ყურს, ვუცქეროდი, ვმღელვარებდი და კმაყოფილი ვიყავი, რომ ამ გვარი საუნჯე სანახაობისა სულ სამ ლირად მქონდა ნაყიდი! ტყვილად არ დამეხარჯა ფული! ჩემს გონებაში ოცნებამ შეჰქმნა მთელი სამოთხე შეუსრულებელ სურვილებისა.

რამდენიმე წუთის წინად ბალეტის დაწყებამდე, რაღაცა მოლოდინის ჩურჩული გაისმა ირგვლივ. მე ვგრძნობდი, როგორ მიგანიერდებოდა გული და სრულიად უაზროდ ვასწორებდი ქუდს ქოლგაზედ.

უცებ, ჩემ წინ, აიხადა ფარდა, გამოჩნდა სცენა, სადა მომხიბლავ-მომჯადოებელ ხმებით, სინათლით, ლეჩაქებით და მომხიბლავ, საოცნებო მოჩვენებათა, რომელნიც ჩაბმულს ფერხულში ტრიალებდნენ რალაცა თავ ბრუ დამხვევ, გრძობათა ამშლელ მომხიბლაობით.—ეს იყო მთელი თანტასმაგორია მომხიბლავ მოყვანილობათა, ბრწყინვალე, მოელვარე თვალთა და გაშლილ თმათა. შემდეგ, როდესაც მუსიკამ თავს ბრუ დამხვევ მომხიბლავობით მომეტებულის სიგიჟით იწყო გრიალი, როდესაც ყველას თვალები მომეტებულის ყურადღებით მიეპყრა სცენას, ყველა დურბინდები მისჩერებოდნენ მას,—უცებ გაირბინა ჩურჩულმა: „ევა! ევა!“—ო და წვიმასავით წამოსულს თაიგულებს, ელექტრონის სინათლეში და ტაშის კერის ქუხილ ქვეშ, სცენაზედ გამოჩნდა ნახევრად შიშველი მზეთ=უნახავი. ვაბედული ღიმილი უკრთოდა ტუჩებზედ, თვალები უელვარებდა და გაშლილი ქერა თმა უხვად დაჰყოდა ბროლ-თიქალს, მარმარილოს მსგავსს მკერდ-მხრებზედ. გონება-არეული შევყურებდი მას, თავი მიხურდა, თან მშურდა და თან ეამაყობდი ჩემის ხელოვნებით, რომელიც ამ გვარ წადილთა მალლა მაყენებდა; მე გულვზვაობდი ჩემის ნიჭით, რომელიც ამალღებულიყო იქამდის, რომ წარბ-შეუხრელად შევყურებდი პირდაპირ ამ თვალთმაქც ქმნილებას; ამავე დროს კი საშინლად მაანჩხლებდა იაფ-ფასიანი ადგილი პარტერში და შიშველი, უხელ-თათმანო ხელები.

როდესაც მოჩვენება განქრა სინათლისა და მუსიკის ტალღებში და კვლავ წყვდიადი გამეფდა, მე ჯერ კიდევ უხრები მქონდა გამოჰყვდილი საამო, გულ-დამატკობელ ხმებით და თვალწინ იგივე მოჩვენებანი მელანდებოდნენ. გამოველ ბზრბაცით, დარეტიანებული. დერეფანი აღუარებელ მშვენიერ ქალებით იყო სავსე, რომელთაგან ხან ვის წავაწყდებოდი, ხან ვის, რამდენს დავადგი შლეიფზედ ფეხი, აღარ მახსოვს, ქუჩაზედ თითქმის ოცჯერ კინალამ გამიტანეს ცხენებმა.

იმ ღამეს ძილი გამიკრთა, ნერვები საშინლად მქონდა ამლილი და საშინლად მინდოდა, როგორმე მომეშორებინა

თავიდან ეს სულის შემხუთავი მოგონებანი. სამხატვრო კალამი, ვიცოდი, ვერ გადმოსცემდა ყოველსავე ნაგრძობს, ნანახს და მეც ამისთვის შევუდექი რაღაცა შეუღარებელის სისულელის წერას, ეს იყო ბოდვა ციება ატანილ ავადმყოფისა...

ჩემთან ხშირად დაიარებოდა საკმაოდ გამოჩენილი რეცენზენტი. ჩვენ ორივენი ყმაწვილები ვიყავით, ორივენი არტისტები, აღტაცებული ხალხი, ორივენი ერთნაირად წინდაუხედავნი: არა იშვიათად ერთისა და იმავე ჩიბუხიდან ვეწეოდით თამბაქოს ორივენი და ერთადვე ვოცნებობდით მომავალს სახელსა და დიდებახედ. ჩემმა გულმა, ანუ უკეთ, აშლილმა ოცნებამ იქამდის მიმიყვანა, რომ ძალა-უნებურად უნდა გადმეშალა გული ვისთვისმე და მეც ვუამბე მას ყოველივე ისეთის აღტაცებით, რომ მან მოისურვა ჩემი ნაჯღაბნის წაკითხვა და... მომიწონა.

— მე მომეც ეს შენიშვნა, — მითხრა ბოლოს იმან, — მე მსურს, იმ ქალმა შეგიყვაროს.

— როგორ?! — მივუგე გაკვირვებულმა ამ არა ჩვეულებრივის წინადადებით.

— რა არის მერე აქ შეუძლებელი? სინიორა მეტად თავმომწონია! ბალერინასთვის კი მუდამ არიან საჭირო თავყვანის-მცემელნი რეკლამისთვის.

— მაშ, შენის აზრით, ის შემიყვარებს ამ შენიშვნის შემდეგ? ჭკუაზედ ხომ არ შეიშალე!

— ეინ იცის!.. და მეორეც, შენ შეგიძლიან დამეხმარო — რეცენზიის შედგენისაგან ვამათავისუფლო... შენი წერილი მშვენიერება რამ არის!.. მე მით ვიამაყებ.

და მართლაც წერილი, თან წაიღო. მეორე დღეს საღამოზედ სტოლზედ დამხვდა გაზეთი და ჩემი მეგობრის ბარათი.

„მე არ შევცდი, შენმა წერილმა საუცხოვო შთაბეჭდილება მოახდინა. ევას სურს გაგიცნოს. დღეს საღამოზედ შემოიარე თეატრში, ჩვენ წარგადგენთ მასთან“.

გული ძალზედ მიცემდა. წარგადგენთო მასთან! იმ მზეთუნახავს, გარშემორტყმულს დიდ-მშვენიერებით, — მასთან, სააკაოს არ კუთვნილს ქმნილებასთან მე წარმადგენდენ! — და ათასი ფიქრები ვნებათა ღელვით სავსე გრძნობებს აღმიძრავდნენ გონებაში და რალაცა დამატკობელი, მათრობელი მოლალულ-მოქანცულობა, ნელ-ნელა ედებოდა მთელს ჩემს არსებას და ნაზად უცივლივებდა გულს. მას წაეკითხა ჩემ მიერ დაწერილი სტრიქონები, ეგრძნო ჩემი სულიერი მდგომარეობა!

თუმცა-ღა იმდენი გამბედაობა არ შემწევდა, რომ მიმელო ეს წინადადება, მაგრამ მაინც ბედნიერი ვიყავ ჩემს სენაკში, სადაც ეოცნებობდი მარტოდ და თვალები დაფიქრებით მიმეშტერებინა ბუხრის ალისთვის.

უცებ მომესმა ძლიერი ხარის წკრიალი; მე მსწრაფლ წამოვვარდი ფეხზედ. დერეფანში მოისმა ჯორჯიოს ხმა.

— ერთი შეხედე, — დაიწყო იმან შემოსვლისთანავე: — რას აკეთებ აქა? განა არ მიიღე ჩემი ბარათი?

— ჰო, მაგრამ...

— მაგრამ რა?

— ისა, რომ ვერ წამოვალ... არ შემიძლიან.

— აი დალახვრა ეშმაკმა, მერე და მე ხომ დავპირდი ევას, რომ გავაცნობდი მას. რა მდგომარეობაში მაყენებ?

— გამიგონე..

— რა უნდა გავიგონო, შენ სისაცილო ლაჩარი ხარ.

ლაჩრობის დაწამების შიშმა ყოველივე სხვა გრძნობა დაახშო ჩემში — და მეც წინააღმდეგობის გაუწევლად ვავყევი უკან.

თეატრის კარებთან გაუბედავობა კვლავ შემომეჭარა, მაგრამ ჯორჯიომ ყური აღარ მათხოვა, მომკიდა ხელი და შემიყვანა. ჩვენ გავიარეთ რამდენიმე მკრთალად განათებული ოთახი და უეცრად ამოვყავი თავი აუარებელ მანქანებსა, დახატულ ტილოებსა და კიბეებს შორის. ყოველივე ეს საშინლად გამტვრიანებული და გაქონილი იყო; ალაგ-ალაგ იდგნენ და ლაყობდნენ მემანქანენი გაქონილს ჯუბებში, ერთის სი-

ტყვით, მე ვნახე სამოთხის ქვენა-პირი, რომელსაც ჰქმნიდნენ დახატულ-დაფერადებული ტილოები და ქალაღის ყვავილები. გარედან მოისმოდა გრგვინვით, ალტაცებული ტაშის კვრა, რომელიც აყრუებდა ბალეტის მუსიკას. უცებ გამოჩნდა სუბუქი ტატანი, შეხვეული აუარებელს ლეჩაქებში, და კაბის აწევით დასდგა ფეხი პატარა ფეხის სკამზედ, ქოშის შესაკრავეად.

— ეს ვეა! — ჩამჩურჩულა ჯორჯიომ, — წავიდეთ.

ქალმა აიღო მაღლა თავი, დაღალულ-დაქანცულს სახე წითლად ანთებოდა. იმან თელი მოგვეკრა და გაგვიღიმა იმ გვარის ღიმილით, რომელიც რალაც დაღალულ-დაქანცულობას და აჩქარებულს ქშენას გამოსთქვამდა. თმები დაუდევნელად ჩამოშლოდნენ მკერდზედ, თეთრი ხელები დასწითლებოდნენ..

იგი ამ დროს წარმოადგენდა სილფიდას პროზაიკულს წუთებში, როდესაც მისთვის საჭირო არაა ლამაზად, მომხიბლველად ეჩვენოს. შეუძლებელია გამოვსთქვა ის, რაც ამ დროს ჩემს გულში ხდებოდა. აღვიღად მისახვედრია, რომ ამ გვარმა მოწყობილებამ ჩემს მგრძნობიარე და ნახს აგებულებაში საშინელი სიმწარე და ბრაზი ამიშალა. პეპელა მგრაგნელ ქიად გადიქვა.

— ა, ეს თქვენა ხართ! — მომიბრუნდა ის ღიმილით და შეიკრა თან ჯერ ერთი ნასკვი, მერე მეორე. — ძრიელ მაღლობელი ვარ თქვენ მიერ დაწერილ წერილისთვის.

მაგრამ, რადგან არა ვუბასუხე-რა ამაზედ, ჩემმა მეგობარმა საჭიროდ სცნო ლაპარაკში ჩარეულიყო.

იგიც გასწორდა წელში. სახე საშინლად ასწითლებოდა, მძიმედ ქშინავდა და იუბკის სწორების დროს თავისი დიდრონი, ნათელი თვალები შემავლო. მათში გამოიხატებოდა რალაცა ბავშვური ცნობის მოყვარეობა. — სცენაზედ უნდა გავიდე, — სწრაფად და ცოცხლად წარმოსთქვა მან და გამოგვიშვირა ორივეს ხელები.

— ძალიან ვსწუხვარ, რომ არ შემოდლიან ცოტა ხანს კიდევ დავრჩე თქვენთან... იმედი მაქვს, მასიამოვნებთ და სახლშიაც მნახავთ.

მან გაიღიმა, გასელის წინ და ეს ღიმილი სახეზედ გაეყინა.

მე ნალღლიანად დავრჩი ერთს წუთს იმავ ალავს. სად განქრნენ ჩემი ილლიუზიები, ოცნებანი, მოხიბვლა?

— ჰა, როგორია? — მკითხა ჯორჯიომ.

— სინიდისის ქვეშ რომ ვსთქვა, არც კი ღირდა მოსვლად... რა საჭირო იყო, ჰაეროვანთ ციხეთ დაქცევა, სამ ღირად ნაყიდ ნაყოფთა გაფუჭება!

— აი რა გიყი რამა ხარ! იქნება გინდოდა, რომ ის ლამაზი პირუტყით დაგვხვედროდა? ან იქნება, შენ გეგონა, რომ პერგოლას თეატრის მირველ ბალერინას მუდამ ღიმი უნდა უკრთოდეს სახეზედ და სცდილობდეს მუდამ ლამაზად და მოხდენილად იმოძრაოს? კმაყოფილი იყავ, ბატონო, იმითაც, რომ მან თავისთან მიგიწვია.

— დიდად გმადლობ!

— დავიჯერო, შეგიძლიან უარი სთქვა მაგ სიამოვნებაზედ?

— ჰო, შემოდლიან.

— აი რას ნიშნავს, მართლაც ღრუბლებში ფრენა.

— კარგი. მხოლოდ ჩემი მშენიერი ღრუბლები მევე დამიტოვე... დანარჩენი ყოველივე საზიზღარია!

— ამინ! — დაასრულა ჯორჯიომ დაცინვით, — პატიოსანს სიტყვას გაძღვე, არც კი ვეცდები ჩამოგიყვანო შენის ღრუბლებიდან.

*
 *
 *

— დღეს ყველაზედ მომეტებულად, — ვუთხარი ერთხელ ჯორჯიოს, — მსურს მისი ნახვა, მაგ თვალთ მაქცისა, რომელიც აბრმავეებს გონებას თავისს ოქროში დაფერილ კილიტაების ელვარებით, აშმაგებს გრძნობათ გამსჭვირვალ ტანთსაცმელით,

აღუღებს სისხლს და სასაცილო წერილებს აწერინებს კაცს. მე ვგრძნობ საჭიროებას მასხარად ავიგდო ჩემი თავი ისევე, როგორც სხვათ ამიგდეს მასხარად და ყველაზედ უწინ მაგან.

— შენს ირონიაში ბევრი სიმწარეა.

— არა, ამას მე ვამბობ გაბრაზებული მით, რომ ჩემმა გულმა მიმიყვანა იჭამდის, რომ მოწიწებით ვეთაყვანებოდი ღმერთას, რომელიც უკანასკნელს მოახლესავით თვით იკრავდა ფეხთსაცმელს.

ჩვენ გავსწიეთ თეატრში, მაგრამ ამ ხანად ჩემს გვერდით მოუხდა ჯდომა ჯორჯიოს, რომელიც თვალეხ დაჭყეტილი შესტრფოდა ამ დედაკაცს, გარეშემორტყმულს იმავე ბრწყინვალეობით, რომელიც ჩვეულებრივად თავბრუ დამხვევს შთაბეჭდილებას ახდენდა მაყურებლებზედ. მას თითქოს სურდა შეეშუსრა ჩემი სარკაზმი, სულ ერთსა და იმავეს იმეორებდა:

— ფეიცავ... ახ, რა შეენიერია!., პატიოსანს სიტყვას გაძღვევ!...

— ჰო, ჰო,—მიეუგე მე— ეგ სილამაზე ჰხიბლავს, აღელვებს და აღგიძრავს თვისდამი ზიზღს... მაგ სილამაზის დანახვანზედ გული იხლანება, როგორც ფილენჯის დროს და გონება სამარცხვინოდ— შეშინებული გარბას იქით... ეგ სილამაზე ჰბლავს ყოველსავე მშვენიერს და შეუბრალებლად, პირზედ ღიმი მომდგარი, სთელაეს თავის ატლასის პაწია წულეებით იმას, რაც ჩვენ უმწიკვლეოდ, წმიდად გვაქვს მიჩნეული—სიყვარულს, იდეალს... ხედავ, მან მეც ამიშღვრია სისხლი, თუმცა კი გუნებაზედ ისე ვარ, თითქოს ვინმემ კარგი, ლაზათიანი სილა გამკრაო.

— ძვირფასო მეგობარო!— შეჰყვირა მოთმინებიდამ გამოსულმა ჯორჯიომ,— მე არა ერთხელ დავრწმუნებულვარ, რომ ყველა ჩვენი სამხატვრო ხელოვნების ნაწარმოებნი ნამდვილი ფიზიკური სილამაზის ერთს ბეწვდაც კი არა ღირან.

— ჰო, ჰო, ეს, მიგალითად, ღირს სამი ღირი.

— რაო?

— ჰო, სამ ლირად იგი ჰყიდის თავის მხრებს, გულ-
 მკერდს, ვნებით სავსე ღიმილს, ქალღურს კდემას—და მხოლოდ
 სამ ლირად, მე, შენ, აი იმ სქელს ვაჭბატონს, რომელიც თავის
 მთვრალის თვალებით ჩასცეცებია მას, ან კიდევ, აი იმ
 გულ-მოყიპებულს ქართუშუტას, რომელსაც ლოქის სიღრმი-
 დამ მიუშართავს მისთვის თავისი ლორწეტი... ყოველივე ეს
 ღირს მხოლოდ სამი ლირი. იგი ათრობს, აცხოველებს ბრბოს
 დაბალს გრძნობებს, რომელიც მის მიმოხვრას იღებს გამოწ
 ვევაღ, ღიმილს—თანხმობად.

— გაები! იმან გაიგონა შენი სიტყვები,—სიცილით შემა-
 ყენა ჯორჯიომ.

მე შევკრთი.

— რა? ეგ რა ჰკუაშია მოსატანი!

— ვერა ჰხედავ, როგორ დაგვიწყო ცქერა?

მე შემრცხვა და ჩავჩუმდი.

ჯორჯიომ ჩემზედ აღრე მიატოვა დარბაზი. გასავალ კა-
 რებთან მომიახლოვდა კაპელდინერი და ბარათი მომაჩენა
 ხელში.

— ვისა? მე?—ვკითხე გაკვირვებით.

— ღიახ, ბატონო, თქვენზედ მიჩვენეს.

— ეინ გიჩვენა?

— სინიორა ევამ.

— რაო?..

— გთხოვენ, მოუცადოთ დერეფანში... ნახევარ საათს უკან
 გამოვლენ.

მე ელდა მეცა.

„თქვენ არ მოხვედით... რატომ? თუ გსურთ გამაცილ-
 იათ სახლამდის, მომიცადეთ ტალანში“.

განცვიფრებული, რამოდენსამე ხანს ვიდექ იმავე ადგილს
 გაქვავებულსაფით; წავიკითხე და ვადვიკითხე რამდენჯერმე ეს
 ორი სტრიქონი და ჩემდაუნებურად ვიგრძენ, რომ რაღაც
 გამოურკვეველი სიტბოა შეუყენებელის ძალით მოვლო
 მთელს ჩემს არსებას. ხალხი, არტისტები, დეატრის მსახურნი

ნელ-ნელა გალაგდნენ, ლამპარნი ჩაქრნენ, აქა-იქ კიდევ ჰბეჭეტავდნენ გაზის რქები და ფიაკრის სანთლის შუქი, რომელიც მისავალში გაეჩერებინათ, დერეფნის მინებში ნაზადა თრთოდა. შუქი... მე ხშირად შემიმჩნევია, რომ ცხოვრების განსაკუთრებულს წუთებში, ხშირად ყურადღებას სულ უბრალო, უმნიშვნელო საგანი მიიპყრობს ხოლმე. მე კი არ შემიძლიან ისე მოვიგონო ეს, ევას მოლოდინის წუთები, რომ ჩემ წინ არ გამოკრთეს ამ წუთს ფიაკრის ლიფლიფის შუქი... მე არ ვიცოდი, საიდან უნდა გამოსულიყო ევა, და კიბეზედ და ტალანის სიღრმეში სულ უმნიშვნელო შრიალზე სისხლი მეცემოდა ხოლმე თავში. თითქმის ოცჯერ დავაპირე გავქცეულიყავ, დავმალულიყავ, მაგრამ რალაც ანგარიშ-მიუცემელი შიში მაკავებდა იმავ ალაგს.

უცებ მომესმა ქსოვილის მსუბუქი შრიალი. ტალანის სიღრმეში გამოჩნდა ქალის ნაკვთი, მთლად გახვეული ტალმაში, პირბადე ჩამოფარებული. მან, მოახლოვებასთან ერთად, ხმაამოუღებლივ მომკიდა ხელი და კაბის ნაოჭების აწვეით მითხრა:

— წავიდეთ.

ის იყო მეც გვერდზედ მოუჯექ დახურულს ეტლში, რომ მან ჩამოუშვა სარკმელი და თავი გაჰყო.

— კოლლისკენ! — უბრძანა მეეტლეს. — შემდეგ გაისწორა ტანისამოსის სამხრე, თვალეზედ ჩამოფხატული პირბადე მოიხსნა და ხმაამოუღებლივ მომაჩერდა თავის დიდრონის, ლაქვარდოვან-მოელვარე თვალეებით. მათში გამოითქმოდა გაუმაძღარი, თითქმის ბავშური ცნობის-მოყვარება.

— რა გქვიანთ?

— ენრიკო ლანჩი.

— რამდენის წლისა ხართ?

— ოცდახუთისა.

— დიდხანია ფლორენციაში ხართ?

— არა, ორი თვე იქნება.

— და დიდხანს დარჩებით აქ?

— სამ-ოთხ წლამდის.

— მე კი თიბათვეში წავალ აქედამ.

ლამე იყო თბილი, მთვარიანი. აშკარად ვგრძნობდი მის სუმბუქს, დამშვიდებულს, ბავშვურ სუნთქვას. როდესაც ეტლი მობრუნდებოდა ხოლმე, მთვარის შუქი ქურდულად გაიძაფებოდა შიგ და მისს ფერ მკრთალს, თითქმის გამქვირვალს სახეს უცნო აჩრდილს აყენებდა. მისი ქერა თმა ისეთი სუმბუქი და თხელი იყო, რომ გამოურკვეველ ფერფლის ფერს ჩრდილს ემსგავსებოდა. ასე მეგონა, სიზმარში ვარ მეთქი.

— მომიტევეთ,— დაიწყო ბოლოს ევამ, რამდენიმე წუთის დუმილის შემდეგ, თვალზე დახუჭულმა,— მე ისე დავიღალე...

მე მოვინდომე სარკმლის აწევა...

— თავი დაანებეთ! რა საოცნებო ღამეა!

— ასე ხომ შეიძლება გაცივდეთ!

— სრულგებითაც არა.

შემდეგ გაიხედა ფანჯარაში და ღრმად ამოიოხრა.

— ღმერთო ჩემო! რა მშვენიერებაა!— და დიდხანს გაუნძრევლად გაიყურებოდა სადღაც შორს. უცებ მომიბრუნდა და სწრაფად მკითხა:

— რატომ არ მოხვედით ჩემსა?

მე არ ვიცოდი რა მიპასუხა. უეცარმა კითხვამ მთლად ამრიცა.

პასუხის მოუცდელად ევამ დაუმატა.

— თქვენ პოეტი ხართ?

— არა, მხატვარი.

— მხატვარი!— წაიბუტბუტა მან.— სადაური ხართ?

— სიცილიელი.

— შორს არის აქედამ სიცილია?

— დიახ.

— გინახავთ ნეაპოლში სან-კარლო?

— არა.

— მე იქ ვიქნები ქრისტესშობისთვეში.

უცნაური ბაასი იყო, მაგრამ არ მქონდა იმდენი ღონე, სხვა მიმართულება მიმეცა მისთვის.

— მართალია, რომ საზოგადოდ სიცილიელნი იჭვიანები ხართ?

— ისევე, როგორც სხვანი.

— თქვენა, იჭვიანი ხართ?

— არ ვიცი, არ გამომიცდია ჩემი თავი.

— არ გამოგიცდიათ სიყვარული?

— არა.

— არას დროს?

— არას დროს.

ევა დაკვირვებით დამაკვირდა.

— თქვენ გიყვართ თქვენი ხელოვნება?

— დიახ.

— როგორც ქალი?

— შესაძლოა, როგორც ქალი.

— მერე და საიდან იცით, როგორ უყვართ ხოლმე ქალები, თუ თავის დღეში არ გამოგიცდიათ სიყვარული?

მაგრამ პასუხის თქმა აღარ მაცალა, თითქოს შეეშინდაო თავის გაბედულის კითხვისა.

— თუმცა კი, თქვენ, მხატვარი, სულ სხვა ჯურის ხალხი ხართ. მე ვიცნობ ბევრს კაცებს, მაგრამ მათში არც ერთი არ არის მხატვარი. მე მითხრეს, რომ ისინი უცნაური არიან... კიდევ ამისთვის ასეთის ცნობისმოყვარებით შემოგვკვირით. ცბიერი ხომ არა ხართ, ჰა?

— არა.

— მგონი მეტის-მეტე ამპარტავანი უნდა იყვეთ და ახლოს გაცნობის ნებას არ მომცემთ... მე კი ისე ძრიელ მინდა თქვენი გულის საძირკველში ჩამოვიხედო. ხომ არა გწყინთ, რომ იშვიათ ნადირსავით გათვალისწინებთ?

ევამ გულწრფელად გადინახარხარა. მეც გამეცინა.

— არ შეგეშინდეთ კი ამ ნადირისა!

მან ჩამომართვა ხელი.

— არა, არა, მხოლოდ დარჩით იმისთანათვე, როგორათაც მე მეჩვენებით... გულახდით, სინიდისის ქვეშ მითხარით, ძრიელ ხომ არ მოვაქვთ თავი, ხომ კარგი შეხედულებისა ხართ ქალებზედ?

— სრულებითაც არა.

— ნამდვილად?

— გარწმუნებთ.

— თქვენი წერილი ჩემ შესახებ ხომ საუცხოვოა? მასში იმდენი სიწრფელია, იმდენი გულუბრყვილობა იხატება!

მისი თავმოყვარება სრულის გულწრფელობით გამოითქვა ამ უკანასკნელს სიტყვებში. ამან მომისყიდა. მისი პაწაწა, ნაზი, რამდენადმე მოგრძო ხელი, ხავერდსავით ფაფუკი და უხელთათმანო, ჩემს ხელებში იდო.

— ახლა, მგონი, სრულებით გაგიმტყუნეთ ილლიუზიები. მაგრამ სიტყვის თქმა კვლავ არ დამაცალა, გაჰყო სარკმელში თავი და ბავშვურის სიმკვირცხლით წამოიძახა:

— ერთი გაიხედეთ, რა მშვენიერება!

მეც გაეყავი თავი სარკმელში. ეტლი მიისწრაფებოდა კელლის საუცხოვო გზა-ტკეცილზედ; ევას სუნთქვა საამოდ მიცივლივებდა სახეზედ. უცებ ცხენებმა მომეტებულად გაიწიეს, მისი თავი ჩემსას მოუახლოვდა, ჩვენი ლოყები ერთს წუთს შეეხნენ ერთმანერთს.

ევამ ოდნავ შეჰკივლა ლ იმილით გაწითლებული მსწრაფლ ეტლის სიღრმეში გადაეშვა. მაგრამ მაშინვე გრძნობათა გამოცვლით მითხრა:

— რა შვენიერი ღამეა! გამოვიდეთ.

მე გავაჩერებინე ეტლი. ევა ფრინველსავით სუმბუქად გადმოხტა.

შეგვცივდა. იგი დამეყრდნო ხელზედ და ძალზედ მეკვროდა.

— ცივა!—და აქ მთლად აცახცახდა. ევას თრთოლა მეც გადამომედო.

— ვირბინოთო! — და ჩვენც პატარა ბავშვებსავე ვიწვევთ სირბილი; მისი ფეხები ოდნავ ეხებოდნენ დედამიწას, მისს კაბის ნაოქთ შრიალი ვაჭკონდათ; წამის-წამს იწვედა იგი სახეზედ ქარზედ აფრიალებულს სამხრეს.

— რა შვენიერებაა! რა საუცხოეო ღამეა!

მისს პატარა კბილებს სიცივისაგან ერთი-ერთმანეთზე აცემინებდა.

როცა ეტლში დავბრუნდით, ევამ დახურა სარკმელი და კუთხეში მიიჭუჭკა, ის მთლად ცახცახებდა და თან იცინოდა.

— ახლო მოიწიეთ, მცივა.

მე ჩავუდე ფეხებ ქვეშ ბალიში და ზედ ჩემი პალტო დავაფარე.

— მერე და ასე ხომ თქვენც შეგცივდათ. გაეიყოთ.

და აქ გადმომადო მხრებზედ თავისი ხავერდის ტალმის ნახეარი.

— აი თქვენ ნახეარი—ხელებზედ შეგცივიათ... ახ, რა პატარა ხელებია.

მე აშკარად ვგრძნობდი მისს, კუთხეში მიჭუჭკულ, ნაზი სხეულს თრთოლას. მისი თბილი, მათრობელი სუნთქვა ნაზად ეხებოდა ჩემს სახეს.

— რას გაჩუმებულხართ? კმაყოფილი ხართ თუ არა ამ სკირნობით?

— დიად.

— მეც... თქვენა ხატავთ ბუნებიდან?

— ეხატავ.

— გინდათ დახატოთ ჩემი სურათი?

— სიამოვნებით.

— ლამაზი კი გამომიყვანეთ!

— გამოგიყვანთ ისეთს, როგორც ნამდვილადა ხართ...

— მოგწონვართ?

— დიად.

— მეც მომწონხართ.

ყოველსავე ამას ჩვენ ვეუბნებოდით ერთმანეთს გაბედულად, გულახდით, დაძმავით, თითქოს ეს ასეც უნდა ყოფილიყო.

მე გადავჯექი იმის პირდაპირ.

— რას შვრებით?

— თვალეზში მინდა გიყუროთ.

მან წყნარად გაიღიმა. თავი უკან გადახარა, თვალეზი გაახილა, ტუჩები მოკუმა. მთელს მისს ნაკვთს რაღაც ჯერედ კიდევ გამოუცდელი, მათრობელი მომხიბლაგობა ეტყობოდა ყოველს მიმოხვრაში.

ევამ უცებ გულიანად ვადიხარხარა.

— რა გიჟი რამა ვარ! მაგრამ ეს ისეთი ბედნიერებაა— ხან-და-ხან ჭკუაზედ ვადირიო, მომეტებულად მაშინ, როდესაც ყველგან საშინელი მოწყენილობაა.

— თეატრში?

— თეატრში ყველაზედ უწინ.

— მაშ რატომ თავს არ დაანებებთ?

მან განცვიფრებისაგან თვალეზი ძალზედ დააჭყიტა.

— მერე და ეგ ხომ ჩემი ხელობაა.

— ა!

— თუმცა კი იქაც არის ხოლმე კარგი წუთები.

— როდესაც გამოგიძახებენ ხოლმე?

— დიახ... და ამასთან ბრწყინვალეობა, მუსიკა, ალტაცება, გრძნობა, რომ შენ ლამაზი ხარ, მომხიბლავი...

— თქვენ ამასა გრძნობთ ხოლმე?

— რასაკვირველია... მიუმატეთ ყოველსავე ამას კიდევ... რაღაცა გამოურკვეველი შიში შენი სილამაზის გამო. ადვილად სათქმელია, რომ, აი, შენზედ არის მოპყრობილი ღიმილნი, ბინოკლები... ეს ისე ამბილღვებელია გულისა!... არა, ბევრი რამ კარგი არის თეატრშიაც. მეორეც, იმდენ მოხდენილ კაცებისაგან რამედ ღირს, მგონი, სმენა, რომ შენ ლამაზი ხარ ყველაზედ, იმ ამპარტაყან და პრანჭია მანდილოსნებზედ, რო-

მელნიც ისეთის დამამცირებელის ღიმილით, თითქმის ზიზლით გაყურებენ, გაწვრთნილ ძაღლებსავით...

— კულისებში ვიზიტები?

— ჰო, და სახლშიაც.

ყოველსავე ამას მეუბნებოდა იგი თვალებში ყურებით, სრულიად დამშვიდებული, ნამდვილის გულწრფელობით.

— რა მოგივიდათ? რას გაჩუმდით?

— არაფერი.

— თქვენ არ მოგწონთ ჩემი გულახდილობა?

— ოჰ, არა!

— ყველას ვიზიტზედ კი თქვენი მომეტებულად მასიამოვნებდა. მოხვალთ?

— არა.

— როგორ თუ არა? რატომ?

დიდხანს ელოდდა ევა ჩემს პასუხს. ბოლოს ნაღვლიანად წარმოსთქვა:

— მე რომ დავკეტო კარები და აღარ მივიღო ეგ ბატონები, გამკიცხავენ და მაშინ პირველად თქვენთვისვე შევიქნები ინტერესს მოკლებული.

იმის სიტყვებში იმდენი ქეშმარიტება გამოითქმოდა, რომ გული უნებურად მწუხარებით ამეესო.

ეტლი გაჩერდა.

— დაურეკეთ, გეთაყვა, ბელ-ეტაჟში.

ბელ-ეტაჟი განათებული იყო.

— სტუმრები გყავთ?

— დიახ, — მომიგო მან გულგრილად და მომკიდა ხელი.

უცებ რაღაც დარდი შემოაწვა. ჩვენ მარტონი დაერჩით. ეტლი წავიდა. დაცარიელებულს ქუჩას მთვარის შუქზედ კაშკაში გაჰქანდა, ჩვენ ალაყაფის კარებთან ვიდექით.

— მაშ მოხვალთ, დამათვალთ? — მკითხა მან.

— შეიძლება.

— რათა, „შეიძლება“? დამპირდით.

— ვშიშობ, ვერ აღვასრულო დანაპირები.

— შიშობთ, ვერ აღასრულოთ დანაპირები!— განიმეორა მან.

მე ესღუმი. ევამ მომიჭირა ხელი და გამიმეორა კვლავ.

— მაშ მოხვალთ?

— მოვალ.

— აი ეს მიყვარს! ხვალა?

— ხვალ.

— წარმოდგენის შემდეგ მოდით ჩემ წასაყვანად!

— თუ ესურთ...

— დიდად მასიამოვნებთ.

— მოვალ.

— ახლა კი ნახვამდის.

ევა შებრუნდა დერეფანში. ოც ნაბიჯამდის მექნებოდა თითქმის გავლილი გზა, რომ უკანიდან მომესმა ძახილი, ევა ჩემ სახელს იძახდა. პირველი გაგონება იყო იმის პირიდან ჩემი სახელისა. სისხლი თავში ამივარდა, დავბრუნდი. იგი იდგა კარებში, ზღრუბლზედ, მთლად განათებული მთვარის შუქით.

— სადა ცხოვრებთ?

მე ვუთხარი.

— რომელ სართულში.

— მესამეში— უკანასკნელში.

— ლამე მშვიდობისა!— და იგი განქრა.

აღტაცებული ვიდექ ევას სახლის ჭისკრის წინ. სავსე გულით ვისუნთქავდი ლამის გრილ სიოს, ვგრძნობდი, რომ გული ზან ძალზედ გამიგანიერდებოდა და ზან კიდევ ტკივილით შეიკუმშებოდა. მე იმედი მქონდა, რომ იგი განათებულ, თვალის მომჭრელ ფანჯრებიდან გადმომხედავდა, სადაც, იმის გარდა, ყველას აჩრდილები მოჩანდა. მე მშურდა ბედი ამ კაცებისა... ამპარტავენებით სავსენი, მოლიმარნი ისინი შესტრფოდნენ ევას მისს საკუთარს სახლშივე— ითრობოდნენ მისის სილამაზით, სტკბებოდნენ მასთან საუბარით, მისის ჭვრეტით, ღიმილით. თითქოს ელვის გამონაკრთობში დაეინახე ჩემი ხვედრი: ლარიბი, ეული, გაჭირვებაში მყოფი, მიტოვებუ-

ლი ვილაციის კარებ-წინ მე ვკანკალებდი სიცივისაგან და იქვეები მახრჩობდნენ. რა უნდა ვქნა, რომ წაფართვა ეს ქალი ამ ბედნიერთ? საშინელი გრივალის ატეხილიყო ჩემს გულში და იმავე დროს კარგადა ვგრძნობდი, რომ საკმარისი იყო ასევე გამეტარებინა კიდევ ერთი საღამოც, რომ სრულებით ამოვვარდნილიყავ ჩემი კალაპოტიდგან, მოვშორებოდი ჩემს ოცნებათ და საშინელს უფსკრულს მივცემოდი. მე შემადრწუნა ამ ფიქრმა. თავმოყვარებამ მომაკრფინა ღონე. მივეც ჩემს თავს სიტყვა, რომ არასდროს აღარ ვნახავდი ამ ქალს.

*
* *

გათენდა მეორე დღე. გაიარა ამ დრომ, რა დროსაც ევასთან უნდა მივსულიყავი. საშინელი ბრძოლა გამოვიარე ბარემ ოცჯერ დავაპირე გავქცეულიყავ და ჩავვარდნოდი ფეხქვეშ, ათას გვარ მიზეზებს ვპოულობდი, თავვანწირვით ვებოტინებოდი მათ ორთავ ხელებით და ადგილიდამ არ ვიძროდი. მე ვტიროდი და ბედნიერი ვიყავ, რომ ვერაფერ ხედავდა ჩემს ცრემლებს.

ბოლოს ნაშუალამევის პირველი საათი შესრულდა. ღრმად ამოვიოხრე, თითქოს დიდი რამ საქმე გამეკეთებინოს.

საშინლად ციოდა. ძლიერი ქარი საშინელის ძალით აწვებოდა და არყევდა ფანჯრების ჩარჩოებს და კარბებს. იგი გაშმაგებით მოშხუოდა, ჰკენსოდა ვიწრო ქუჩებში, არნოს იქით ნაპირს და ყოველსაფეს ირგვლივ ჰყინავდა. შევხედე თოვლს, რომელიც ეცემოდა მინებს და წუთით ფიქრებმა გამიტაცეს ჩემ დაშორებულს სამშობლო მხარისკენ, სადაც მშვიდი, ბედნიერი წუთები მივატოვე და ფუყე, მაცდურ მოჩვენებათ უკან დავედევნე; ვგრძნობდი, რომ ათასი სხვა და სხვა დიადი აზრები მაფრთოვანებდნენ და უნებურად ჩემს მომავალ სახელ-დიდებაზედ ვიწყე ოცნება.

მოულოდნელად ზარმა ძლიერად დაიწკრილა. უცებ სკამიდგან წამოვხტი და, თითქოს გულზედ მომიქირგსო, რაღაცა უბედურების წინასწარ-მეტყველი გრძნობა მძიმე ღო-

დათ დამაწვა გულზედ. ავიღე სანთელი და კარების გასაღებს
 გავსწიე. ჩემ წინ ევა იდგა.

მთლად შეფუთული, გაფითრებული, სიცივისაგან მთლად
 ათრთოლებული, იგი შემომცქეროდა მე და, ვფიცავ—მის თვა-
 ლებში ცრემლები ბრწყინავდნენ.

მოველოდდი საყვედურს, დრამატიულ სცენებს, მაგრამ
 ამ გვარი არა მომხდარა-რა. იგი შემოვიდა, მიუჯდა ჩამქრალ
 ბუხარს და მშვიდად მითხრა:

— თქვენ არ მოხვედით.

— სინიორა!

მან წყნარად გაიღიმა. მისი წულები თოვლში იყო ამო-
 განგლული.

— ფეხით მოხველით?

— დიახ.

— რისთვის?

— არ ვიცი, ვგრძნობდი, საჭირო იყო ბოდიში მომეხად-
 ნა თქვენთან გუშინდელ საღამოს გამო.

იგი სცდილობდა ამასთან არ შეემჩნევიინებინა თრთოლა
 და კბილების ცემა, თითქოს არ უნდოდა ვგრძნობინებინა
 ჩემთვის, რომ ჩემს სენაკში საშინლადა ციოდა. ამ თავაზიანო-
 ბამ მომიღბო გული, მე შემრცხვა ჩემის გაუხურებელი ბუხრი-
 სა, ღარიბულ ავეჯის და ძველის, სკამზედ მიგდებულ წამოსა-
 სხამისა. დაეამტვრიე სამხატვრო დაზგები და ბუხარში ცე-
 ცხლი დავანთე.

ევას გალურჯებულს ტუჩებზედ ღიმილმა გადურბინა.
 მან გაუშვირა ბუხარს ათრთოლებული ხელები და წარმოს-
 თქვა:

— რა მშვენიერი ცეცხლია!

დაეიჩოქე; წამოსასხამის კალთით გავუწმინდე ფეხთსაცმე-
 ლები და საფენის მაგავრად დავუბე ფეხქვეშ. ევა არ მეწინააღ-
 მდებებოდა, მხოლოდ ჩუმად იცანოდა ბავშვსავით; შემდეგ
 დაიწყო ირგვლივ ოთახის თვალიერება ისეთის ყურადღებით,
 რომელმაც ჩემი ამპარტავნება სრულიად დააკმაყოფილა.

— ეს არის თქვენი სადგომი?

— დიახ.

— რა ბედნიერნი უნდა იყვნეთ მხატვარნი! ეინ იცის, რა მშვენიერი მოჩვენებანი გესტუმრებიან ხოლმე ამ გვარს კედლებში!

მოჩვენება თვით იგი იყო, ეს მოქნილი ნაკეთი, გაბრწყინებული მომხიბლავის ღიმილით, მისი დიდრონი, ნამიანი თვალები, მისი ხელები, მუხლებზედ დაკრეფილნი, მუქს კაბაზედ, რომელიც ლბილ ნაოჭებად შემოხვეოდა მისს საუცხოვოდ აყრილს ტანს!

— მიჩვენეთ რამე, — მითხრა ევამ. იგი წამოდგა და ჩემს სურათებს და ეტიუდებს დაუწყო ჩხრეკა, ყოველივე საშინლად აურ-დაურია, ათასგვარ კითხვებს მძღვედა ზედი-ზედ, სხვადა-სხვა შენიშვნებს, მოკლებულთ ლოდიკურს კაეშირს, მაგრამ სამაგიეროდ მოხდენილობით სავსეთ.

— მშვენიერებაა!.. მშვენიერება... რა კარგია! — იმეორებდა იგი ტაშის კვრით და ყოველსავეს საშინლად ურევდა. — როგორა ჰხატავთ ამისთანა მშვენიერს სურათებს? რასა გრძნობთ ხოლმე?

მაგრამ პასუხის მოუცდელად ევამ სწრაფადვე დაუმატა:

— მაჩუქეთ რამ.

— აირჩიეთ, რაც მოგწონთ.

— მომეცით რომელიმე პეიზაჟი. ეს რა არის? ზღვის სურათი?

— „ციკლოპები“.

— რა არის — „ციკლოპები“?

— მაგას ეძახიან, აჩი-ტრეცკაში, ზღვის კიდებზედ აღმართულ უზარმაზარს ფრიალო კლდეებს.

— სიცილიაში?

— დიახ.

— რა კარგია!

მე ავიღე სამხატვრო კალამი და კუთხეში, ტილოს დავაწერე: „ევამ, 22-ს მარტს“!

ამ წუთს მისი თვალები ჩემს ღარიბულს საწოლს მიაჩერდნენ. ტუჩებზედ კვალავ ახალმა ღიმილმა გადურბინა. იგი მივიდა ბუხართან, მიუჯდა გაჩაღებულს ცეცხლს და დაურიდებლად თვალიერება დამიწყო.

— მე კმაყოფილი ვარ ჩემის მოხვლით, მაგრამ თქვენ ძრიელ მაწყენინეთ.

— მომიტყევთ.

— მოსატყევებელი არა გაქვსთ-რა. მე არც კი მიკითხავს, რატომ არ მოხვედით. როდესაც დავრწმუნდი, რომ თქვენ არ მიცდით ტალანში, მაშინვე მოვიახრე რაღაც არ შეასრულეთ თქვენი სიტყვა... და მე თვით მოველი.

მან გამომიშვირა ორთავ ხელები და ღიმილით, წყნარის, ნათელი თვალებით შემომხედა.

— შენ კიდევ იქვიანობ?

— ოჰ, არა!

— ძრიელ გიყვარვარ?

— გაგიყვებით.

— არა ერთისა და ორისაგან მსმენია ეგვეე.

— ევა, რას ამბობ?

— მაგრამ—მე შენი მრწამს. მარტო შენ შეგიძლიან აგრეთი სიყვარული! რა სიტკბოებაა! რომ იცოდე, რას ნიშნავს ქალისთვის აგრე მოეწონოს ეისმე! დიდხანს გაგრძელებო ნეტავ ეგ გრძნობა? ვინ იცის! საქმე მაგაშიც არ არის! ოღონდ, ერთად-ერთის წუთით მაინც ნამდვილი სიყვარული... იცი, მეც ხომ შემიყვარდი!

— შენცა? შენ?

— ჰო, მე შენ მიყვარხარ!

იგი ისე გულახდით, მშვიდად მიცქეროდა, რომ ამ უბრალოდ წარმოთქმულმა, გულწრფელმა სიტყვებმა თავბრუ დამახედა.

— ღმერთო ჩემო, მოსატყუარი რა მაქვს! მე მზადა ვარ მთელი ჩემი გული გადმოგიშალო და შიგ ჩაგახედო. და მე-

რე... შენ ხომ არ შეგიძლიან დაიფიცო, რომ მუდამ გეყვარები ისევე, როგორც დღეს?

— ჰო, ჰო!

— რა ბავში რამა ხარ!—მან ნაღვლიანად გაიღიმა.—არა ერთისა და ორისაგან მსმენია ვეგევე!

... ევა, ნუ მომაგონებ...

— რა შენი საქმეა! ამ ჟამად ხომ მარტო შენ მიყვარხარ! დაიჯერე ჩემი გულწრფელობა, მე მართალს გეუბნები, სულ ერთია—ქინია ეს თუ სიგიჟე. შენ ხარ სადა, არა ხარ მდიდარი, კობტა-პრუწა, შენს გულში ხელოვნების სრული ძალაა დასადგურებელი და მეორეც—შენ მაგისტანა თვალეებით შემომყურებ... აი, რისთვის მიყვარხარ. ხვალ, შესაძლოა, რომელიმე ლამაზი ქაბუჯის ყელსახვევი მომეწონოს მე, შენ კიდევ-მოდისკის წითელი ხელები. და განა სისულელე არ იქნება ჩვენის მხრივ ბედნიერების წუთები მოვიშორით თავიდან? ის ხომ ისე გვიღიმი! ჩვენ მაინცა და მაინც ათასჯერ ვჯობივართ იმ მატყუარებს, რომელნიც დღეს ლაპარაკობენ ტყუილს და თავის გულში პირობას სდებენ ხვალ კიდევ მეტი იცრუონ. მე ჯერ არავინ მყვარებია. შენა? ვინ იცის, რამდენი ქალი დაატკბე შენის სიყვარულით! დღეს შენ მომწონხარ მე და მეც მიხარია, რომ ეს შემიძლიან შენ გითხრა, მაგრამ ხვალ... ვინ იცის, ხვალ რა იქნება! ახლა ხომ ხედავ, რა გულახდით გელაპარაკები და შენის მხრივ უსამართლობა იქნება იჭვიანობა.

მისს უწყალო, მაგრამ სიმართლით სავსე, სიტყვებში იმდენი გულახდილობა, გულითაღობა გამოიხატებოდა, რომ უნებურად მოვიხიბლე. უწინ თავს გავიჩხედი, ვიდრე უარს ვიტყვოდი ამ ქალის სიყვარულზედ, რომელიც მარწმუნებდა, რომ ვუყვარდი და ერთსა და იმავე დროს მიწინასწარმეტყველებდა წუთს, როდესაც აღარ ვეყვარებოდი.

იგი იჯდა ჩემს პირდაპირ ბუხართან; ჩვენი მუხლები თითქმის ეხებოდნენ ერთმანეთს, ხელები შეერთებული გვქონდა. შემომყურებდა ნდობით სავსე ღიმილით.

— ჰხედავ, ნამდვილადა მყვარებიხარ, რადგან თითქმის ხელის ცეცებით მოვდივარ შენთან, შეხვეულ-შეფუთ-ნული მუშიასავით, თუმცა კი არ შეგონა, რომ მოგეწონებოდი...

ბუხარში ცეცხლი ჩაქრა; იმან დაიჩოქა, იმან — ამ მოხდენილმა, ნაზმა, ფუფუნება-სიმდიდრეში მყოფმა არსებამ, დაიჩოქა დამქვარტლულ, ნაცრით სავსე უბრალო ბუხართან და ნახევრად ჩამქრალს მუგუზლებს დაუწყა ბერვა ცეცხლის გასაჩაღებლად.

მე მივიხედ-მოვიხედე და თვალით ვეძებდი რომელსამე საგანს, რომლის შეკეთება შეიძლებოდა ბუხარში.

ევამ ეს შემამჩნია.

— ახლა წავიდეთ, ჩაი დავლიოთ.

— სადა?

— ჩემთან.

— მერე, როგორ? ფეხით?

— ჰო, ფეხით, როგორც ორი გამოქცეული. შენ მომცემ შენს წამოსასხამს.

— წავიდეთ.

ნამდვილ იანვრისებური სიცივე იდგა; თოვლს სქლად დაეფარა ქუჩები. ევა ცახცახებდა. ჩვენ გავედით აცელიოს მოედანზედ; შევხედე იმის სახლის ფანჯრებს. ყველანი ძალზედ გაჩაღებულნი იყვნენ. ევა მომეკრო მხარზედ და ოდნავ მომიჭირა მკლავი, თითქოს უფრო მჭიდროთ უნდოდა მომკვროდა.

— გეფიცები, ჩემი ბრალი არ არის, — ჩამჩურჩლა იმან ვედრებით: — მე შეგონა, ისინი კიდევაც დაიშალნენ.

მან მომიკიდა ხელი ზავშესავით და ამიყვანა კიბეზედ.

— წყნარად! არ დაგინახონ! გააქრე ცეცხლი!

მე მოვატრიალე ღილი და გაზი ჩაქრა. სიბნელემ მოგვიცვა ორთავენი. მე აშკარად ვგრძნობდი მისი ცხვირსახოცის სუნნელებას, მის სუნთქვას; სიბნელეში მან იპოვა ელექტრონის ზარის ღილი და ოდნავ, შიშით, დარეკა. მოხდენილმი

მოახლემ მაშინვე გაგვიღო კარი. ევამ რაღაც ჩასჩურჩლა მას.
შემდეგ ხელი მკრა და შემავლო ტალანში, თვით კი უჩუმრად
განქრა მეორე კარებში.

მოახლემ შემიყვანა ოდნავ განათებულს საწოლ ოთახში.

აღ. დ. წინამძღვრიშვილი.

(შემდეგი იქნება)

ირლანდია

მე-XIX-ე საუკუნეში

(შესავალი)

ირლანდია პატარა კუნძულია—გარს ზღვა და ოკეანი არტყია. ამ ქვეყნის ბუნება მეტად ღარიბია. მიწა კართოფლის მეტს არას იძლევა. არე-მარე ძრიელ მოსაწყენია, სულ მუდამ ნისლი და ბურუსი ტრიალებს. ძველის დროიდან აქ სცხოვრობს ხალხი, კელტების ჩამომავლობისა, რომელსაც „აირიშებს“ ანუ ირლანდიელებს უწოდებენ. ძველ დროში ირლანდია იყო დამოუკიდებელი სამეფო. მის დამოუკიდებლობას საშეალო საუკუნეებში ბოლო მოუღო ინგლისმა. ინგლისმა შემოიერთა ირლანდია, ე. ი. თავის მეფეებს და პარლამენტს დაუქვემდებარა ეს ქვეყანა. ხოლო პირველხნობით არ გააუქმა ირლანდიელების საკანონმდებლო კრებული, ე. ი. პარლამენტი. ასე იყო 1800 წლამდე. ინგლისს და ირლანდიას ჰყავდათ საერთო მმართველობა, საერთო აღმსრულებელი ძალა, ხოლო ამასთან თავ-თავიანი პარლამენტი ჰქონდათ, ე. ი. იმგვარი დაწესებულებანი, რომელნიც სცემდნენ სხვა და სხვა კანონებს, ადგილობრივ მოთხოვნილებათა მიხედვით. ამნაირ წესს ბევრი ინგლისელი არ თანაუგრძნობდა. მათ უხდოდათ ირლანდიის სრული მორჩილება და ეს თავისუფლების მგზავსი სისტემა თვალში არ მოზდიოდათ. ირლანდიის და ინგლისის შორის ხშირად უთანხმოება ჩამოვარდებოდა ხოლმე. ამ უთან-

ხმოებამ თვალ საჩინოდ იჩინა თავი ორ შემთხვევაში—ერთხელ მაშინ, როდესაც ინგლისს და ამერიკას შუა გაიმართა ომი; მეორედ—როდესაც საფრანგეთმა გამოუცხადა ომი ინგლისს (1770—1798) ორივე შემთხვევაში ირლანდიის თანაგრძნობა მიმართული იყო ინგლისის მტრებისაკენ—ამერიკელებისაკენ, რომელნიც იბრძოდნენ თავისუფლებისათვის და, ფრანგებისაკენ, რომელნიც იცავდნენ თავიანთ ახლად დაარსებულ რესპუბლიკას და რევოლუციის პრინციპს. ინგლისმა აიძულებდა ირლანდიელებს ომში გამოსულიყვნენ და ამ გარემოებამ გამოიწვია ხალხის დიდი უკმაყოფილება. ხალხი სხეანაირადაც იყო შევიწროებული: მთელი თავისს ნაამაგარს მემამულე—ინგლისელებს აძლევდა და თვითონ მშვიერ-მწყურვალე იმყოფებოდა. ამასთან, როგორც კათოლიკეთა სარწმუნოებისა, მას არ ჰქონდა უფლება თავისუფალ ლოცვისა და აღსარებისა. ყველა ამ გარემოებამ ხალხი ააღელვა, ააჯანყა და ხელში იარაღი ააღებინა. ინგლისელებს და ირლანდიელებს შუა მოხდა ცხარე შეტაკება. დიდ-ძალი ხალხი დაიხოცა ამ შეტაკებაში, ბევრი სისხლი დაიღვარა. ბოლოს ინგლისლებმა გაიმარჯვეს. აუარებელი ჯარი ჩააყენეს ირლანდიაში. სამხედრო კანონები და წესი შემოიღეს და ბოლოს მოუსპეს ირლანდიელებს თვით-მმართველობის დაწესებულება—პარლამენტი. ეს მოხდა 1800 წელს.

ამის შემდეგ იწყება ახალი ხანა ირლანდიის ისტორიისა, ის ხანა, როდესაც პატარა ირლანდიელ ხალხის ტანჯვა გაორკეცდა, როდესაც ამ ტანჯვამ ისე შეაწუხა ხალხი, რომ გადააწყვეტინა: ყოველი ღონისძიება უნდა ვინმაროო, კანონიერი და უკანონობა, შევიმსუბუქოთ მწარე ბედით. მე-XIX საუკუნის დასაწყისიდან იწყება ის ხანაც, როდესაც შრომით, წვალებით და მხნეობით, ირლანდიელებმა დაუდვეს საფუძველი ახალ მომავალს. და აი ამას მოგითხრობთ მოკლედ ამ ეამად.

I

როგორც ვსთქვით, 1800 წლამდე, ირლანდიას ჰქონდა თავისი პარლამენტი, რომელიც კარგათ თუ ავად განაგებდა ადგილობრივ საქმეებს. ეს პარლამენტი წაართვეს ირლანდიელებს. ამის გარდა, ირლანდიელები სარწმუნოებით კათოლიკები არიან, მათი რიცხვი მე-XIX-ს დასაწ. 4-5 მილიონამდე იყო. ხოლო ამ კათოლიკეთა შორის ცხოვრობდნენ აგრეთვე გადმოსახლებული ინგლისელები, რომელნიც პროტესტანტების სარწმუნოებას ეკუთვნოდნენ. იმ ხანაში ჯერ კიდევ გამწავებული იყო სარწმუნოებრივი ბრძოლა. ინგლისში, სადაც მხოლოდ უმცირესობა იყო კათოლიკები, სდევნიდნენ მათ, ავიწროებდნენ და არავითარ მოქალაქობრივ და პოლიტიკურ უფლებებს არ აძლევდნენ. თუმცა ირლანდიაში პროტესტანტი—ინგლისელები უმცირესობას შეადგენდნენ ($\frac{1}{7}$), მაინც ისინი იყვნენ ბატონები. მათი სარწმუნოება და საყდარი სახელმწიფო სარწმუნოებად იყო ცნობილი. საყდრებს დიდძალი მამულები ჰქონდათ და მათ აძლევდნენ ღალას ირლანდიელები. ყოველ გვარი უმაღლესი და საშუალო თანამდებობაც სულ ინგლისელ-პროტესტანტების ხელში იყო. კათოლიკებს არამც თუ არ ჰქონდათ მოქალაქობრივი და პოლიტიკური უფლებები, მათ ხითქმის ლოცვის უფლებაც ჰქონდათ წართმეული. ამ ნიადაგზედ იზადებოდა ხალხის უკმაყოფილება. მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. უნდა ვიცოდეთ, რომ ირლანდიელი ხალხი ქონებრივადაც ძრიელ შევიწროებული იყო. ირლანდიაში დიდი უმრავლესობა, მეტადრე საუკუნის დასაწყისში, მეურნეობას მიზღვედა. მაგრამ, საუბედუროდ, გლეხებს ერთი მტკაველი მიწა არ ჰქონიათ საკუთრებად. მთელი ტერიტორია ინგლისელ დიდ-მემამულეებს ეჭირათ (ლენდლორდებს, როგორც იქ ეძახიან). ამ მიწას პატარ-პატარა ნაჭრებად იჯარით აძლევდნენ გლეხებს. ხოლო მემამულეებს ჰქონდათ უფლება მიწილამ გლეხების აყრისა. ასე რომ ხშირად მოხდებოდა ხოლო-

მე, რომ ცხოვრობს ირლანდიელი გლეხი ათის, ოცის წლის განმავლობაში მიწაზედ, აშენებს სახლს, იჩენს საქონელს და სხვა. ვნახოთ ზრ მოუფიდა თვალში მემამულეს. მემამულე ითხოვს გლეხს, ჰყრის მიწიდან და ხელ-ცარიელს ისტუმრებს. ამგვარმა ეკონომიურმა დამოკიდებულებამ, რომელიც თვითნებობაზედ იყო აშენებული, მეტად შეაწუხა ხალხი, გააღარიბა, გააღატაკა იგი და მწარე ბედი აწყევლინა. მიუმატეთ ამას ისიც, რომ ინგლისელ-პროტესტანტ-გლეხები, რომელთა რიცხვი, მართალია, პატარა იყო, შედარებით კარგათ სცხოვრობდნენ. მემამულეს არ ჰქონდა უფლება მათის აყრისა მიწიდან. ამ გარემოებამ უფრო გაამწვავეა საქმე. უსამართლობა, მიღვამილობა და გულქვეაობა ირლანდიელებისადმი უფრო თვალსაჩინოდ ჩნდა. მე-XIX საუკ. ირლანდიის ისტორია ამ უსამართლობასთან ბრძოლა და ამ უსამართლობის გასწორება. და იმ თავითვე მათი სურვილა იყო 1) დამოუკიდებელი პარლამენტის აღდგენა, 2) სარწმუნოებრივი თავისუფლება და აქედამ წარმომდგარი მოქალაქობრივი თავისუფლება და 3) გლეხკაცების მიწაზედ დამყარება და გაუქმება მემამულეების თვითნებობისა. ამ სამ უმთავრესს კითხვიდამ წარმ. აღდგა სამი უმთავრესი სამი მოძრაობა, პარტია, რომელიც საუკუნის განმავლობაში მოქმედობდა ირლანდიაში და ინგლისში მრავალ-ტანჯულ ხალხის განთავისუფლებისათვის. პირველ პარტიას ჰქონდა უფრო **შეღატაკური** ხასიათი: მისი უმთავრესი სურვილი იყო ეროვნულ დამოუკიდებლობის აღდგენა; მეორე პარტია **სარწმუნოებრივი** თავისუფლებისათვის აბრძოდა; მესამე პარტიის მიზანი იყო **საგადაჭრის** კითხვა, — ხალხის ეკონომიური განთავისუფლება. საყურადღებოა, რომ ამ პარტიებს ბევრი რამ ჰქონდათ საერთო და ამიტომ ისინი ხშირად შეთანხმებულად მოქმედობდნენ. ყველას ესმოდა, რომ უმთავრესი კითხვა, ურომლოდაც დაწინარჩენ კითხვების გადაწყვეტა შეუძლებელი იყო, **ეროვნულ დამოუკიდებლობის** კითხვა იყო. ეროვნულ დამოუკიდებლობაზედ იყო დაფუძნებული სარწმუნოებრივი, მოქალაქობრივი და სოციალური თავისუფლება ირლანდიელ ხალხისა. ინგლისი

ჰბატონობდა ირლანდიაში და, რასაკვირველია, ყოველთვის ხელს აძლევდა ინგლისის საყდარს, ინგლ. მღვდლებს და ინგლისელ დიდ-მემამულეებს—ლენდ-ლორდებს. ინგლისის პროტესტანტ—საყდრის უპირატესობის მოსპობა ძნელი იყო, ინგლისელ ლენდ-ლორდების ალაგვა შეუძლებელია, სანამ ინგლისი ჰბატონობდა **შაჯიტიკუნად** ირლანდიაში. ამ მოსაზრებით აიხსნება, რომ ყველა პარტიები ერთნაირად თანაუგრძნობდნენ ირლანდიის ეროვნულ დამოუკიდებლობას და აგრეთვე ამითი აიხსნება, რომ ყველა ირლანდიელ პარტიებს **ეროვნული** ხასიათი ჰქონდათ.

II

უნდა ვსთქვათ, რომ, როდესაც ირლანდიის პალატა ჯერ კიდევ ძალაში იყო, 1780 წ. მან გაიყვანა ერთი ღირსშესანიშნავე კანონი კათოლიკეთა შესახებ. ირლანდიელ გლეხებს (კათოლიკებს) მიენიჭა საარჩევნო უფლება. ხოლო, როდესაც ირლანდიის პარლამენტი მოისპო, და ირლანდია დაექვემდებარა ინგლისს, ინგლისის კანონ-მდებლობა შეიქმნა სავალდებულო ირლანდიელებისთვის. ინგლისში კი იმ ხანში კათოლიკებს არავითარი პოლიტიკური უფლებები არა ჰქონდათ. ასე რომ ირლანდიელი კათოლიკები პოლიტიკურის მხრივ მალლა იდგნენ ინგლისელ კათოლიკებზე. ინგლისმა, რასაკვირველია, ეს უპირატესობაც წაართვა ირლანდიელებს და ერთ დონეზედ დააყენა ინგლისელ-კათოლიკებთან. ამ გარემოებათა ძალდატანებით, ირლანდიელებ თავისი მოქმედება გადაიტანეს ინგლისში, ინგლისის პარლამენტში და იქ შეუერთდნენ ინგლისელ ლიბერალებს, რომელნიც თანაუგრძნობდნენ კათოლიკეთა განთავისუფლებას. ცნობილი ირლანდიელი წარმომადგენელი, გრატიანი 1813 წ-ამ მოყოლებული სულ მუდამ აყენებს კათოლიკეთა კითხვას ინგლისის პარლამენტის საყურადღებოდ. პირველ ხანში ვერას გახდა. ყურს არავინ არ უგდებდა. ინგლისელი მეფე გიორგი IV-ე წინააღმდეგი

იყო სარწმუნოებრივ თავისუფლებისა. ლორდების პალატაც ხომ მტერი იყო ამ კითხვისა. ამ ხანში ირლანდიაში მეტად გამწვავდა კათოლიკეთა მდგომარეობა. ამან გამოიწვია (1823 წ.) „კათოლიკეთა ასოციაციის“ (საზოგადოების) დაფუძნება ირლანდიაში, რომელიც თავისუფლების სახელით ითხოვდა კათოლიკეთა განთავისუფლებას. მთავრობამ გააუქმა ეს საზოგადოება. ბოლოს საქმე მაინც პარლამენტამდის მივიდა და ჯერ მინისტრ კანინგის, მერე პილის დახმარებით, 1829 წ. გამოსცეს კანონი, რომლის ძალით ზოგიერთი განსაკუთრებული ზომები კათოლიკეთა წინააღმდეგ მოსპობილ იქმნენ. მაგრამ რადგან ამ ახალი კანონის ძალით არ ირღვეოდა არსებული უთანასწორობა, ამისათვის, რასაკვირველია, ირლანდიელი ხალხი არ იყო დაკმაყოფილებული და მეტის მხნეობით შეუდგა ბრძოლას. საქმე ის არის რომ ირლანდიელებს მაინც არა ჰქონდათ მოხელეების თანამდებობის უფლებები (მომრიგებელ-მოსამართლეებისა, მსაჯულებისა და ადმინისტრაციულ მოხელეებისა). არც ხარჯის გადახდა ინგლისელ საყდრების და ეკლესიის შესანახად შეუძლებლად მათ. და ამასთან ხალხი მეტის-მეტად გაღარიბებული და წელში მოწყვეტილი იყო. (რაცხვით ძალიან იმატა, ასე რომ 1826 წ. ირლანდიაში 6.800.000. ითვლებოდა, ხოლო 1836 წ. 8.670.000.) ამოდენა ხალხი სხვის მიწებზე სცხოვრობდა. ირლანდიის ტერიტორია საშინლად დაიკუნა პატარ-პატარა ნაჭრებათ და გლეხებს მიწაზედ სამუდამო ყოფნის უფლება არა ჰქონდათ. იმ დროინდელი მწერლები შემადრწუნებელ სურათს გვაძლევენ ხალხის ცხოვრებისას. ირლანდიელები მიწაში ჩამძვრალ უფანჯრო ქოხებში სცხოვრობდნენ. მათ პირდაპირ მიწაზედ ეძინათ ძროხებთან და ლორებთან ერთად. საკვებად მარტო კარტოფილი ჰქონდათ და სასმელად—წყალი. ეს კიდევ არაფერი. შესათარი მაინც ჰქონდა ხალხს. უბედურება ის იყო, როდესაც ინგლისელი მებატონე ითხოვდა ხოლმე თავის მოიჯარადრეებს და სტოვებდა მათ ულუკმა-პუროდ, უსახსროდ, უმიწა-წყლოდ.

ხალხის გაჭირვება წარმოუდგენელი იყო, მას სიკვდილი ერჩივნა და მალე აირჩია კიდევაც ეს გზა. ხალხო სანამ იქამდე მივიდოდა, სხვანაირადაც ბევრი ეცადა თავისი ბედი შეემსუბუქებინა.

ამ ხანაში პატრიოტები, კათოლიკები და რევოლიუციონერები შეერთებულად მოქმედებდნენ და მათი წინამძღოლი, გამოჩენილი ირლანდიელი, ო, ოკონელი სამივე პარტიის ინტერესებს იცავდა, რადგანაც თვით ცხოვრებაში ერთი მეორესთან ვიწროდ იყვნენ დაკავშირებულნი. თავისუფლების და თანასწორობის ინტერესი მოითხოვდა—გაუქმებას პროტესტანტების უპირატესობისას, მათთვის ხარკის ძლევას, გაუქმებას მოქალაქობრივ თანასწორობისას, ირლანდიელების არ შეწყნარებას სამოქალაქო ასპარეზზე, გაუქმებას ინგლისელ მემამულეების ყოვლად-შემძლებლობისას. პატრიოტული, სარწმუნოებრივი და ქონებრივი ინტერესი ერთი-ერთმანეთში გადაწნული ერთ დროშის ქვეშ იწვევდა ყველა მათ, ვისაც თავისუფლებას ცეცხლი უღვიადა გულში და ვისაც ჯერ კიდევ სიცოცხლე არ მოჰბეზრებოდა. ოკონელმა შეაერთა სხვა-და-სხვა ჯგუფები და უთხრა, ხალხის ინტერესი მოითხოვს შეთანხმებულ მოქმედებას. ირლანდიაში გამოცოცხლდა სიცოცხლე, ხალხი აღელვდა, შეინძრა, შეირყა. ათი ათასობით იყრიდა თავს ქალაქებს მოედნებზე, ბჭობდა და ემუქრებოდა თავის მტარვალებს. მთავრობაც, თავის მხრით, რასაკვირველია, გულ-ხელ დაკრეფილი არ იმყოფებოდა. ჯარის და მოხელეების შემწეობით ეგრედ წოდებულ „წესს“ იცავდა. დააპატიმრა მოძრაობის მოთავე ოკონელი და აგონებდა ხალხს, რომ ძალა ჩემ ხელშია და ამიტომ იმას ვიზამ, რაცა მსურსო.

III

მაგრამ ყველაფერს აქვს თავისი საზღვარი. ირლანდიელების მოთმინებასაც მოელო ბოლო. თითქმის ორმოცი წლის განმავლობაში ცდილობდნენ ისინი კანონს არ გადასცილებოდნენ

და კანონიერის საშუალებით რაიმე ღონე ეღონათ და თავისი ტანჯვა შეემსუბუქებინათ. ბოლოს იმედები გაუცრუვდათ და სხვა გზა ირჩიეს. მართალია, ხალხის უმრავლესობა მშვიდობიანობის დარღვევას ვერ ჰბედავდა, ის ემორჩილებოდა ჯერ კიდევ ოკონელს და კათოლიკეთა მღვდლებს, რომელნიც წინააღმდეგნი იყვნენ არეულობისა და აჯანყებისა. მაგრამ ამ ხალხში, იმის ერთ ნაწილში მაინც დაიბადა ჯგუფი, რომლის სურვილი იყო იარაღით ბრძოლა. ამ ჯგუფის მიმართულება იყო რევოლუციონურ-დემოკრატიული, ხოლო მათ დემოკრატიზმს წმინდა ეროვნული ხასიათი ჰქონდა, რადგან ისინი ფიქრობდნენ და ზრუნავდნენ იარაღის საშუალებით ეროვნულ დამოუკიდებლობის აღდგენას: ეს იყო იმისთანა მიუცილებელი პირობა, ურომლოდაც ხალხის გაჭირვების, სოციალურ კითხვის გადაწყვეტა შეუძლებელი იყო. ამ ჯგუფს დაერქვა „ახალგაზდა ირლანდიის“ სახელი. ახალგაზდა ირლანდიელებმა გასწყვიტეს ყოველი კავშირი ოკონელთან და კათოლიკეთა მღვდლებთან, რადგან ამათ არ ჰსურდათ კანონის დარღვევა და ქუჩაში იარაღის გამოტანა. ახალგაზდა ირლანდიელების აზრით მოქმედების ტაქტიკა უნდა შეცვლილიყო და მთავრობის ძალმომრეობაზედ ძალმომრეობით უნდოდათ გაეცათ ჰასუხი.

ამ ვარემოებამ ცოტა არ იყოს ჩააფიქრა ინგლისის მთავრობა. პარლამენტში აღიძრა კითხვა, ირლანდიელებს უნდა მივაქციოთ ყურადღება, თორემ აჯანყებას აპირებენო. მინისტრი პილმა შეიტანა კანონ-პროექტი ირლანდიელებისთვის სასულიერო სემინარიის დაარსების შესახებ და განსაკუთრებულ კომისიის დაფუძნების შესახებ. ამ კომისიას დაევალა გლეხების მდგომარეობის შესწავლა და გააუმჯობესოება მოიჯარადრეთა ცხოვრებისა. ეს იყო 1845 წელს. მაგრამ ამავე ხანში ირლანდიას საშინელი უბედურება ეწვია. კარტოფილს, ერთადერთ ხალხის საკვებს, რალაც ავადმყოფობა გაუჩნდა და მას მოჰყვა სევრთო შემადრწუნებელი შიმშილობა. ხალხი ქაჯაქებს მიაწყდა, მათხოვრობა დაიწყო, ბალახით და ნაპოვნი ქერქე-

ბით ირჩენდა თავს. გაჩნდა საშინელი ავადმყოფობა, რომელ-
მაც მუსრი გაავლო ხალხს, მეტადრე წვრილფეხობას. გაივსო
ქუჩები და შარა-გზები ადამიანთა მძოვრებით, რომელთაც ეხვე-
ვოდა ვათამამებული ძერა-ყორნები და ტყიდან გამოსული ნა-
ღირი. თითქოს აივსო და გაიქენთა დედა-მიწა ცრემლებით და
დაღვრილ სისხლით*). ვინც ამ უბედურებას გადაჩა, ფიცი
მისცა თავის თავს სამაგიერო გადაეხადა ამ ტანჯვისა და
მწუხარების მქმნელებისათვის და ამ დროიდან დაიწყო ირლან-
დიაში და თვით ინგლისშიაც განუწყვეტელი არეულობა.

როგორც ვსთქვით, მთავრობამ მოისურვა ზოგიერთ რე-
ფორმის შემოღება. უიმშილობამ უფრო დააშურა ეს საქმე.
ინგლისის პარლამენტში იჩინა თავი შესანიშნავმა სახელმწიფო
მოღვაწემ პილმა, იმ პილმა, რომელიც წინადაც ზრუნავდა
ირლანდიაში რეფორმების შემოღების შესახებ, ხოლო რო-
მელსაც, სანამ დიდი გაჭირება არ დადგათ, არ უჯერებდნენ.
და ახლაც, თუმცა პარლამენტში საკამათოდ მიიღეს ამ მინის-
ტრის წინადადება, მაგრამ ყველა ამას დიდი შედეგი არ მოჰყვა.
პილს უნდოდა, რომ კათოლიკეთა სარწმუნოების გლეხები იმ
მდგომარეობაში ჩაეყენებინა, რა მდგომარეობაშიაც იყვნენ
გადმოსახლებული პროტესტანტ—ინგლისელები. (როგორც
წინადა ვსთქვით, მეზატონებს ნება არა ჰქონდათ ბინიდან
აეყარათ ეს უკანასკნელები). თუმცა დებუტატთა პალატაში
ბევრნი თანაუგრძობდნენ ამას, ლორდების პალატაში ვერ
გავიდა ეს წინადადება (1845 წ.) შემდეგ ამისა, პილმა კიდევ ორი
წინადადება შეიტანა პალატაში: მოიჯარადრეების მდგომარეო-
ბის შემსუბუქებაზე და დავალიანებულ მამულების გაყიდვაზე.
იმას იმედი ჰქონდა, რომ მემამულე, რომელსაც ვალი არ შეაწუ-
ხებს, უფრო სინიდისიერად და ადამიანურად მოეკიდება თავის
მოიჯარადრეებს. იმ ჟამად დავალიანებული მემამულეები ბევ-
რნი იყვნენ ირლანდიაში. მდიდრულად სცხოვრობდნენ და

* ამ ხანაში მცხოვრებთა რიცხვა ძალიან იკლო, 8.170.000-დან
1851 წ. დაიწია 6.500.000. 1781 წ.—5,100.000.

რაც აკლდებოდათ, ართმევდნემ მიწის მომუშავეთ. პალატაში ეს მეორე წინადადება გავიდა, პირველი კი შეაფერხეს. (1848 წ.) ყველა ამითი საქმე არ გასწორდა. ახალი მემამულეები (ესენი ყოველთვის ინგლისელი ლორდები იყვნენ)—არა დაელოიანებულები, ძველად დამყარებულ წესის ძალით ითხოვდნენ ბინიდან გლეხებს და არა ნაკლებ აწუხებდნენ მათ. ასე რომ მთავრობამ ვერ შეუმსუბუქა ხალხს მძიმე უღელი და ამ ხალხის დრტეინვა და უკმაყოფილება დღითი-დღე იზრდებოდა. გაჩნდა ყაჩაღობა, მემამულეების მკვლელობა. „ახალგაზდა ირლანდიელთა“ პარტიამ კიდევ ამოაჩყო თავი. დაარსდნენ ფარული საზოგადოებები, კლუბები. ყველა აღელვდა, ფეხზე წამოდგა, წელში გაიშალა. ამ ხანაში საფრანგეთშიაც რევოლიუცია მოხდა (48 წ.) ირლანდიელებმა აღრესი გაუგზავნეს საფრანგეთის მაშინდელ დროებით მმართველობას, დახმარება სთხოვეს. საქმე ძალიან გამწვავდა მთავრობამ განსაკუთრებული ზომები მიიღო, აუარებელი ჯარი ჩააყენა ირლანდიაში. 118 მოთავე კაცი დააპატიმრა და დაქსასა. ჯარს ხალხთან მოუვიდა შეტაკება. ბოლოს, რასაკვირველია, ფიზიკურმა ძალამ სძლია და დროებით მოსპო მოძრაობა. დადუმდა ხალხი და ქედი მოიხარა. თითქოს დამშვიდებულად, წყნარად დაიწყო ცხოვრებამ მიმდინარეობა. ხალხი იკრება და ძალას, სულს იბრუნებდა. ხალხის გულში ნელ-ნელა, შეუმჩნევლად მწიფდებოდა ახალი აზრი და გრძობა... მოისვენა, შემოიკრიბა ძალ-ლონე და კიდევ აჯანყდა, ზღვასავით აღელდა და აღშფოთდა; და ხელმეორედ ბევრი კაცი და ქალი იმსხვერპლა თავის ტალღებში.

15

შემშილობის დროს დიდძალი ხალხი გადასახლდა ამერიკაში. (1848). ირლანდიაში, როგორცა ვსთქვით, აჯანყება მოხდა და ამ აჯანყებამაც აუარებელი კაცი და ქალი იმსხვერპლა. პირველის შეხედვით, ყველა ამ ამბების შემდეგ, თითქოს მოისპო პოლიტიკური სიცოცხლე ირლანდიაში, თითქოს

შესდგა ცხოვრების მიმდინარეობა. ხოლო ეს იყო დროებითი. ახალმა მოძრაობამ თავდაპირველად იჩინა თავი ამერიკაში. იქ, გადასახლებულ ირლანდიელთა წრეებში, შესდგა ფარული ნაციონალური საზოგადოებები, რომელთაც „ფენიენებს“ ეძახოდნენ. ამ ფენიენებს, ფარულ (რევოლუციონურ) საზოგადოებებს სურვილი ჰქონდათ გაერთავისუფლებინათ ირლანდია ინგლისის მონობისაგან, დაემყარებინათ რესპუბლიკა და შემდეგ ამისა მიწის-მფლობელობის და იჯარადრობის კითხვა გადაეწყვიტათ. ფენიენებს ამერიკელების იმედი ჰქონდათ, აგრეთვე იმ ირლანდიელ ჯარის კაცებისა, რომელნიც ამერიკის განთავისუფლების დროს ინგლისელების წინააღმდეგ იბრძოდნენ. დიდძალი ირლანდიელი ინგლისის ჯარშიაც იყო. მათიც იმედი ჰქონდათ „ფენიენებს“. ამგვარ განზრახვებით წამოვიდნენ ისინი ირლანდიაში და ინგლისში. ირლანდიაში დააარსეს ფარული გაზეთი და მოჰფინეს სხვა-და-სხვა მოწოდებებით მთელი ქვეყანა. მაგრამ არც მათ გაუღიმა ბედმა. ფარული სტამბა აღკრძალეს, ჟურნალი დაიჭირეს და მასთან — საქმის მოთავენიც, რომელნიც სასიკვდილოთ იყვნენ დასჯილნი. ამის შემდეგ „ფენიენები“ კიდევ ერთხელ ეცადნენ ფეხზე აეყენებინათ მთელი ხალხი. დაურიგეს იარაღი, აფიცრები და ღენერლები ჯარების დამზადებას შეუდგნენ. მაგრამ აქაც ვერა გაიტანეს რა: მთავრობამ დაასწრო და მოსპო აჯანყება. იქ რომ ველარა გააწყეს რა, (რევოლუციონერებმა) ინგლისში გასწიეს, სადაც არსენალის და თოფ-იარაღის დაპყრობას აპირებდნენ. ამ საქმის სათავეში ერთი ამერიკელი ღენერალი იდგა, სახელად კელი. კელი დაიჭირეს, ხოლო მას მეგობრები მიემშველნენ, გაანთავისუფლეს და გაისტუმრეს ამერიკაში. ბევრი დაისაჯა სასიკვდილოდ ამ საქმეში გარევისათვის.

იტყვიან, რა რჯიდათ, ძრიელ მტერთან ბრძოლა შეუძლებელია. ძალა აღმართსა ხნაეს და ირლანდიელებსაც მორჩილების მეტი არა დარჩენოდათ რაო. მაგრამ ირლანდიელებს თავისუფლება უყვარდათ. იმათ იცოდნენ, რომ თუ ეხლა არა, მომავალში მაინც თავისას გაიტანენ. და მაშინ რომ სიმ-

ხდალე გამოეჩინათ, ამ მომავალის იმედი არ ექნებოდათ. რას იზამთ, როდესაც ბოროტებას და ძალ მომრეობას დიდი სამეფო შემოუფარგლავს. ამ ქვეყანაში ადამიანის მსხვერპლი ყოფილა საქირო ამ ბოროტებასთან საბრძოლველად; მოდიოდა და გაამტყუნეთ არღანდიელები!

ყველა ამ ამბებმა ხელ-ახლად მიიზიდეს მთაწრობის ყურადღება. როგორც 1845 წელში პილი გამოვიდა ირლანდიის მომხრეთ ლონდონის პარლამენტში, ისე ეხლა 1869-ში, გამოჩენილი გლადსტონი გამოდგა ირლანდიელების მოსარჩლედ. გლადსტონს თავისი აზრები ქჰონდა. ის არ თანაუგრძობდა რევოლუციას, მხოლოდ ჰფიქრობდა, რომ ხალხის აჯანყება (რევოლუცია) უმიზეზოდ არ იბადება ხალხმე—იგი ხალხის გაჭირვების მთქმელია. და აი რევოლუციის ასაცილებლად, ჰფიქრობდა გლადსტონი, საქიროა ხალხის კეთილდღეობაზედ ზრუნვა. ამ მოსაზრებით 1869—71 წლ. განმავლობაში გლადსტონს შეაქვს პარლამენტში შემდეგი კანონ-პროექტები, რომელნიც დამტკიცებული იყვნენ. 1) ინგლისის ეკლესიას, პროტესტანტიზმს წაერთვა ირლანდიაში სახელმწიფო რჯულის ხასიათი. ხალხი განთავისუფლდა ხარჯისაგან, რომელსაც აძლევდა ამ ეკლესიას. ეკლესიის სიმდიდრე სამად გაიყო—ერთი ნაწილი მასვე დარჩა, მეორე ნაწილი კათოლიკეთა ეკლესიას მიეცა, მესამე ნაწილი საქველმოქმედო დაწესებულებებს მოხმარდათ—თავშესაფერს, სამკურნალოს და სხვ. ამგვარად, მოიხსო ოფიციალური უთანასწორობა ეკლესიებისა და ყველა ის, რაც მასთან იყო დამოკიდებული. 2) გლახთა მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად 1870 წ. დამტკიცდა კანონი (Land act), რომლის ძალით მემამულეს უნდა ეზლო იმ შემთხვევაში, თუ დაითხოვდა თავის მოიჯარადრეს. ზოგიერთ პროვინციებში მემამულეთ აეკრძალათ მოიჯარადრეების დათხოვნა. მაგრამ უნდა ვსთქვათ, რომ მემამულეები (ლენდ-ლორდები) მაინც სარგებლობდნენ ძველის უფლებით და ხშირად იმგვარ ხელშეკრულობას სდებდნენ მოიჯარადრეებთან რომ, მიუხედავად ახალ

კანონისა, აიძულებდნენ მათ მიწილამ აყრას და საზღაურსაც არას აძლევდნენ.

✓

ირლანდიაში ხალხი ძალიან მოიღალა. ამ ხანაში იქ ჩვენ აღარ ვხედავთ მტკიცე პოლიტიკურ ორგანიზაციას. უკმაყოფილება, რასაკვირველია, ჰსუფევდა და ეს აქა-იქ ლენდ-ლორდების მკვლელობაში, მათი საქონლის გაწყვეტაში ისახებოდა. ამ საქმეებში ძირიელ დახელოვნებულები იყვნენ, ეგრედ წოდებულები, „თეთრი—ბიჭები“ (whitboys) ან კიდევ „მთვარის ბიჭები“ (moon—liqters) (ასე ეძახდნენ, რადგან ესენი ღამე დაფარფაშებდნენ და რასაც მოასწრობდნენ, აქრობდნენ). მაგრამ ყველა ამას უფრო შემთხვევითი ხასიათი ჰქონდა, ორგანიზაციისა და განსაზღვრულ პოლიტიკური მიზანისა არა ეტყობოდა რა. რაც რამ იყო გამოჩენილი ირლანდიაში, ინგლისში გაემგზავრა საბოქმედოთ. ლონდონის პარლამენტში შესდგა ახალი ირლანდიელთა პარტია, რომელსაც უწოდებდნენ „ხომ რიულის“ (Home hule) პარტიის სახელს. ამ პარტიის მიზანი იყო მოპოვება ირლანდიისათვის პარლამენტისა და დამოუკიდებელ თვით მართველობისა. პოლიტიკურ სრულ თავისუფლებას ისინი აღარ ეძებდნენ.

პარტიის წინამძღოლი ყოვლად შესანიშნავი პარნელი იყო. პარნელი ინგლისელი იყო ჩამომავლობით, პროტესტანტის სარწმუნოებისა. ის სცხოვრობდა ირლანდიაში, თავის თვალით ნახა ამ ქვეყნის უბედურება და აი მთელი თავისი სიცოცხლე და ქონება ირლანდიელების საქმეს შესწირა. ირლანდიელები ლონდონის პარლამენტში, რასაკვირველია, უმცირესობას შეადგენდნენ. ბევრს სცდილობდნენ, მაგრამ ყურს ცოტას უგდებდნენ. (შემდეგ მოიგონეს ერთი ხერხი, რომელსაც ობსტრუქციას ეძახიან. სხვა-და-სხვა ხერხით უშლიდნენ ინგლისელებს საქმეების წარმოებას. განგებ ბევრს ლაპარაკობდნენ, აჭიანურებდნენ საჩქარო საქმეებს, ერთის სიტყვით, აფერხებდნენ პარ-

ლამენტის მოქმედებას. დეპუტატებს, ჩვეულების ძალით, განუსაზღვრელ ლაპარაკის უფლება ჰქონდათ. სანამ არ გაათავებდნენ, მათი გაჩერება არ შეიძლებოდა. ერთი სხდომა თურმე ოთხშაბათიდან მოყოლებული ხუთშაბათის ორ საათამდე გაგრძელდა). ამგვარ საშუალებით პარლელმა მიიზიდა თავისკენ ლონდონის პარლამენტის ყურადღება

უნდა ვსთქვათ, რომ ლონდონში მყოფ ამ პარტიას ვიწრო კავშირი ჰქონდა ირლანდიასთან და ამერიკელ ირლანდიელებთან. ირლანდიაში, დევეტის მეოხებით (დევეტი იყო რევოლუციონერი „ფენიანი“ ბევრჯელ დასჯილი) დაარსდა ერთგვარი საზოგადოება, რომელსაც მიზნად ჰქონდა გლეხების მფარველობა და დაცვა (Land league). ამ საზოგადოებამ შეიმუშავა შესაფერი პროგრამა: 1) მუდმივი იჯარადრობა; სანამ გლეხი ღალას იხდის, მისი აყრა მიწიდან შეუძლებელია; 2) თავისუფალი ყიდვის უფლება (free sale); 3) ყველასთვის თანაბრივი ღალა და საზღვარი, რომელსაც არ უნდა გადასცილდეს ამ ღალის ფასი. პარლელმა მხარი მისცა ამ საზოგადოებას, ურჩევდა მიწიდან აყრილ გლეხებს, თავის ნებით ნუ დანებდებიან საზოგადოების წევრებს—გლეხებს აეკრძალათ დათხოვნილ და აყრილ მოიჯარადრების ადგილები დაეჭირათ.—პარლელმა ძალიან გაამხნევა ირლანდიელები. წავიდა ამერიკაში და იქ ერთ მილიონამდე ფული შეაგროვა. ამრიგად „ხომ რიულის“ პარტია სამ ძალისაგან შესდგებოდა—ირლანდიელ გლეხებისაგან, ირლ. დეპუტატებისაგან და ირლ. ამერიკელებისაგან. 1879 წელს „პარტიის“ ორგანიზაცია დასრულდა და მან მოქმედება დაიწყო.

გლადსტონის მინისტრობის დროს (1880—95) სცდილობდნენ როგორმე დაეშოშმინებიათ ირლანდიელები. გლადსტონმა შეიტანა პარლამენტში წინადადება: მიეცეს საზღაური ყოველ მიწიდან აყრილ მოიჯარადრესო. ამ საზღაურის დასაფასებლათ უნდა დაარსებულიყო განსაკუთრებული კომისია. მაგრამ ირლანდიელ დეპუტატებს არ აკმაყოფილებდა ეს. მათ რადიკალური ცვლილების სურვილი ჰქონდათ. მათი მიზანი

იყო — ლენდ-ლორდიზმის (ე. ი დიდ მამულის მფლობელობის) გაუქმება და ირლანდიის ეროვნული დამოუკიდებლობის აღდგენა. ამ თავის მიზანს ისინი არ სცილდებოდნენ და ღიდათ ამხნევებდნენ ირლანდიაში დაარსებულ „გლენკატა და ცვის საზოგადოების“ წევრებს. და ესენიც, წაქეზებულები, მეტს მხნეობას და გაბედულებას იჩენდნენ. საქმე ისე დააყენეს, რომ ვინც ზემოხსენებულ „საზოგადოების“ (ლიგის) წევრათ არ ითვლებოდა, მას ყოველგვარ საშუალებით სდევნიდნენ; ის კაცი მოსამსახურეს ვერ დაიჭერდა, ვერც მუშა კაცს, მედუქნეები მას არათერს მიჰყიდდნენ ხოლმე (ბოიკოტაჟი). ამასთან ავაზაკობა და მკვლელობა ხელახლად გაჩაღდა. ისე გაუჭირეს საქმე ლორდებს, რომ ამაჟღერეს 105 კაცს მთავრობის დახმარება ეთხოვნათ. მთავრობამაც, რასაკვირველია, მათ მხარი მისცა და კიდევ გამეორდა ის, რაც ასე ხშირად მომხდარა ამ ბედკრულ ქვეყანაში: დატუსაღება, ხალხის გაღარიბება, სისხლის ღვრა და სხვ...

ინგლისელები დაუფიქრდნენ ამ გარემოებას. პარლამენტის ყურადღება ხელ-მეორედ ირლანდიისკენ იყო მოქცეული. ყველა ამას კიდევ ერთი კანონი მოჰყვა, რომელიც ლონდონის პარლამენტში იყო შეტანილი გასარკვევად. 1) მოიჯარადრეებს ეძლეოდათ უფლება თვითონ დაედგინათ საიჯარადრო ქირა 15 წლ. განმავლობაში. 2) ჰპირდებოდნენ აგრეთვე დახმარებას მიწის გამოყიდვის საქმეში. — ირლანდიელები არც ამითი კმაყოფილებოდნენ და ამბობდნენ — ერთად ერთი სხნა ირლანდიის იმისს ერგონულ განთავისუფლებასია. სანამ ინგლისის თგაღს არ შეგშინდებთ, ჩვენ შინაურ საქმეებს გერ შეგარაგებთ. „იჯარადრობა უნდა მოისპოს ძირიან ფესვიანად, იძახდა პარნელი!“ სანამ მთავრობა „ტერორიზმს“, დაშინების სისტემას, თავს არ დაანებებს, ნუ გადავიხდით სახელმწიფო ხარჯს. ჩვენ უნდა მოგვენიჭოს ჩვენი წართმეული უფლებები.

ინგლისის გონიერ ნაწილს ესმოდა, რომ ირლანდიელების დაკმაყოფილება იყო საჭირო. ირლანდიელების თავგანწირულება იზრდებოდა. თვით ინგლისის მშვიდობიანობა მოითხოვდა პოლიტიკის შეცვლას. აი სწორეთ ამ ხანაში გამოიჩინა გლადსტონმა სულ-დილობა, გამჭრიახობა და გაბედულობა. უთხრა ირლანდიელებს, შეუერთდითო ინგლისელ-ლიბერალებს და პარლამენტში გავიმარჯვებთო და გავიყვანთ „ხომ რიულ“ ის ეროვნულ თვით-მმართველობის, კითხვას. როდესაც ეს შეერთება ირლანდიელებისა და ლიბერალებისა მოხდა, ინგლისის კონსერვატიულ ნაწილს თავს ზარი დაეცა. საშინლად აღელვდნენ და აღშფოთდნენ. მათ ძხარი მისცეს ირლანდიაში მყოფ ინგლისელებმაც, რომელთაც კირსსავით ეშინოდათ ირლანდიის დამოუკიდებლობისა. და აი 1886 წელ ლონდონის პარლამენტში მოხდა გაცხარებული შეტაკება ამ ორ ბანაკთა შორის. საუბედუროდ, ირლანდიის ეროვნულ დამოუკიდებლობის მომხრე 311 კაცი აღმოჩნდა, ხოლო წინააღმდეგი 341, ე. ი. 30 ხმამ გადასწყვიტა ეს უდიდესი საისტორიო კითხვა. 30 თანაგრძნობი იყო საჭირო ირლანდიის დასაკმაყოფილებლად და ხანგრძლივ ბრძოლის შემდეგ დასასვენებლად. მოხდა სხვა-ნაირად და ირლანდიის კითხვა კიდევ ერთხელ მომავალს გადაეცა.

რას ვხედავთ ჩვენ ამ დროში თვით ინგლისში? რა ცვლილება ხდება იმის პოლიტიკურ საქმეებში? — ამ ხანაში, ირლანდიელების მეოხებით, ინგლისში იბადება სრულიად ახალი მოძრაობა. საქმე ის არის, რომ ინგლისის დიდი სახელმწიფო სხვა-და-სხვა ნაწილებისაგან შესდგებოდა. ირლანდიის გარდა, მაში შედიოდა შოტლანდია, გალის ქვეყანა და აუარებელი ახალშენები. ამ ქვეყნების წარმომადგენელთ ირლანდიელებმა დაუბადეს ახალი აზრი, აღუძრეს სურვილი დამოუკიდებელ ცხოვრებისა. ინგლისელ ლიბერალებთან ერთად იმათ გადას-

წყვიტეს: საჭიროა ინგლისის დაყოფა. ყოველ თვითვეულ ნაწილს მიენიჭოს დამოუკიდებელი მმართველობა. ხოლო, საერთო ინტერესების დასაცავად, ამ განცალკევებულ ნაწილთა შორის კავშირის გამტკიცება საჭიროა. ამგვარ კავშირს „ფედერაციას“ უწოდებენ და მის მომხრეებს „ფედერალისტებს“. ამგვარად ირლანდიის „ხომ რიულის“ პარტიამ, ერთმა ნაწილმა ინგლისელ-ლიბერალებსა, შოტლანდიის და გალის წარმომადგენლებისამ შეადგინეს ერთი პარტია, რომელსაც ზემოდ აღნიშნული მიმართულება მიეცა.

ირლანდიელებს იმედი ჰქონდათ, ამ შეერთებულის ძალით იქნება ევლირსოთ იმის, რაც ვერ მოეპოვეთ საკუთარის ღონითაო. მაგრამ მათი მოლოდინი არ განხორციელდა.

VII

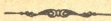
ირლანდიაში რაღას ჰფიქრობდნენ, რას აკეთებდნენ? ჩვენ ვიცით, რომ მოიჯარადრეთა მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად კომისია იყო დაარსებული, რომელიც იჯარადრობის ქირას ადგენდა. ამ კომისიის გადაწყვეტილება სავალდებულო არ იყო ლენდ-ლორდებისათვის, ამიტომაც პრაქტიკული მნიშვნელობა არ ჰქონდა. მშრომელი ხალხი ისევ ისე მემამულის ხელში იყო. რომ ვერა გააწყესრა მიწის მომქმედებმა, სხვა გზა ირჩიეს. მწარმოებელთა საზოგადოებები, „სინდიკატები“, შეადგინეს. ამ სინდიკატებს ის ძალა მიეცა, რომ ისინი იჭერდნენ საქმეს პატრონებთან და არა კერძო პირები. სინდიკატი სწყვეტდა იჯარის ფასს, არიგებდა მოიჯარადრეებისა და მემამულეების ურთიერთობას. თუმცა კანონით არ იყო დამტკიცებული ამგვარი სინდიკატები, პირ-იქით, მთავრობა სდევნიდა კიდევ ამ საზოგადოებების წევრებს, მაგრამ ცხოვრებაში მათ მაინც დიდი გავლენა ჰქონდათ, რადგან მემამულეები ხშირად იძულებულნი იყვნენ დამორჩილებოდნენ ამ სინდიკატების გადაწყვეტილებას. ხოლო ეხლაც, როგორც ბევრჯელ სხვა დროს, წარსულში, — შეტაკება, სისხლის ღვრა

და ადამიანის მსხვერპლი ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. ამასთან სხვა უბედურებაც მიემატა ირლანდიელებს, რამაც შესამჩნევად შეასუსტა მათი ძალ-ღონე. ირლანდიის ნაციონალურ პარტიაში განხეთქილება მოხდა. ჯერ ერთი რომ რომის პაპმა აუკრძალა კათოლიკეთა მღვდლებს ბრძოლაში მონაწილეობის მიღება. (რევოლიუცია და სარწმუნოება ერთმანეთის მტერია). პარნელსაც, ირლანდიელ მოთავეს, უბედურება შეემთხვა—გამოაშკარავდა მისი კავშირი ერთ ქალთან. ამ გარემოებამ ბოლო მოუღო შესანიშნავ მოღვაწეს. ინგლისში საუკეთესო წარმომადგენლებიც კი ცრუ-მორწმუნოებით იყვნენ აღჭურვილნი. გლადსტონმა ზურგი შეუქცია პარნელს, გაიგო რა პარნელის „შეცდომა“. მღვდლებმაც გაილაშქრეს პარნელის წინააღმდეგ და თავის მხრივ ხელი შეუწყეს განხეთქილებას და პარტიის დასუსტებას. პარნელი მალე ჰქრება და გადის საზოგადო ასპარეზიდან. ეს იყო 1890 წელს.

აქ შევწყვიტავთ ჩვენს მოთხრობას. ამას იქით შესანიშნავი არა მომხდარა რა ირლანდიის ცხოვრებაში. ირლანდიის კითხვა დარჩა გადაუწყვეტელი. ირლანდია მოიღალა და ისვენებს. რას გვეტყვის შემდეგში, როდესაც სულს მოიბრუნებს და ძალას მოიკრეფს, ამას, თუ ვიცოცხლოთ, მომავალში დავინახავთ. დაეინახავთ იმასაც, როგორ დაუხვდება ინგლისი, ევროპა და მთელი გონიერი ნაწილი კაცობრიობისა მრავალტანჯულ ხალხის ჩივილსა და გოდებას. მხოლოდ ვიტყვი, რომ მომავალშიაც, როგორც წარსულში, გამწარებული ბრძოლა მოვლის ირლანდიას.

ანრილ ჯონჯაძე

უცხოეთი 1901 წელს

1. საერთაშორისო დამოკიდებულებანი: სამთა კავშირი.—რუს-ფრანგთა კავშირი.—ინგლისი.—სამხრეთ-აფრიკის ომიანობა.—ჩინეთის ამბები.—2. ევროპის უმთავრეს სახელმწიფოების შინაური საქმეები: ავსტრია და ეროვნული კითხვა; ინგლისის პარტიები, ირლანდია; გერმანია და ეროვნული კითხვა, დემოკრატიული პარტია; საფრანგეთი.

გასულ წელს ევროპა ისევ სამ ბანაკად იყო გაყოფილი: ისევ ძალაში იყო „სამთა კავშირი“, რუს-ფრანგთა მეგობრული განწყობილებაც ძველებურად მიმდინარეობდა და ამაც ინგლისი ისევ „ბრწყინვალედ განკერძოებული“ იდგა. მიუხედავად ამისა საერთაშორისო დამოკიდებულებანი გასულ წელს შესამჩნევად შეიცვალა. მართალია, გარეგნად ძველი „კავშირები“ ისევ ძალაში იყო, მაგრამ იჩინა თავი ისეთმა ნიშნებმა, რომ მოსალოდნელია და ახლო მომავალშიც ახალ საერთაშორისო დამოკიდებულებათა შექმნა.

სხვაზედ უფრო რყევა სამთა კავშირს დაეტყო. ბისმარკის შესანიშნავი პოლიტიკური კომბინაცია—გერმანიის, იტალიის და ავსტრო-ჰუნგრეთის დაკავშირება რუსეთისა და საფრანგეთის წინააღმდეგ—ირღვევა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ კავშირის ორ მონაწილეთა საერთა-შორისო მდგომარეობა 1879 წლიდან, როცა ეს კავშირი შეიკრა, არ შეცვლილა; პირაქით, იგი მდგომარეობა კიდევ უფრო თხოულობს არსებულ კომბინაციის განგრძობას: რუსეთი როგორც გერმანიისათვის, ისე ავსტრო-ჰუნგრეთისათვის ეხლა უფრო საშიშია,

ვიდრე წინათ იყო, და საფრანგეთიც უფრო ენერგიულ პოლიტიკას ადგია, ვიდრე ეს მას ოთხმოციან წლებში შეეძლო; მაშასადამე გერმანიას ეხლა მეტი სიფრთხილე უნდა ჰმართებდეს. ყველა ეს მართალია, მაგრამ ამ ბოლო ხანებში თავი იჩინა ისეთმა ფაქტორებმა, რომელთაც შეუძლიანთ რუსეთის შიშის დავიწყება და ან ამ შიშის თავიდან ასაცილებლად ახალ კომბინაციების გამოგონება.

ერთი ამ ფაქტორთაგანია გერმანიის იმპერიის სადამოყენო პოლიტიკა. როგორც ვიცით, გერმანიის მთავრობის განზრახვაა იმდენათ ასწიოს ბაჟები, რომ სავაჭრო-ხელშეკრულებათ არსებობა მეტად საეჭვო ხდება. და თუ ეს ხელშეკრულება არ იქნა დადებული გერმანიასა და ავსტრო-ჰუნგრეთ შუა, აღარ იქნება ერთი ის ჯაჭვთაგანი, რომელიც აკავშირებს ამ ორ სახელმწიფოს. ჰუნგრეთმა პირ-და-პირ გამოაცხადა, რომ თუ სავაჭრო-ხელშეკრულება არ იქნა, სამთა კავშირიც აღარ იქნებაო. ავსტრიელი მრეწველნი ეხლავე ემზადებიან იმ დროისათვის, როცა გერმანიის ახალი სადამოყენო პოლიტიკა დაიწყებს მოქმედებას. ესენი დარწმუნებულნი არიან, რომ ავსტრო-ჰუნგრეთის მთავრობა გერმანიის მრეწველობის წინააღმდეგ სადამოყენო პოლიტიკას დაადგება და განზრახვა აქვთ ხელში ჩაიგდონ ჰუნგრეთისა და რუსეთის ბაზარი. როგორც წინადაც გვქონდა ნათქვამი, ეკონომიურ ბრძოლას არ შეიძლება არ მოჰყვეს პოლიტიკური შედეგი.

მეორე ფაქტორი სამთა-კავშირის წინააღმდეგ მომქმედი არის ეროვნული კითხვა გერმანიაში და ავსტრო-ჰუნგრეთში. ავსტრო-ჰუნგრეთის მცხოვრებთა დიდი უმრავლესობა სლავიანებია და სლავიანებს იმ თავითვე სასტიკი ეროვნული ბრძოლა აქვთ გერმანელებთან. თუ წინათ ავსტრიის გერმანელები ძლიერები იყვნენ და ადვილად ბატონობდნენ სლავიანებზე, ეხლა გარემოება იცვალა: სლავიანთა პატარა ერებმა გამოიღვიძა და იმდენი ძალა შეიძინა, რომ ეხლა თვით მიდის ძერიშით წინანდელ ბატონებზე და დღეს არა ხვალ სრული გამარჯვება მათ ხელთ იქნება. ავსტრიელი გერმანელი ძალა-

უნებურად გერმანიის ძლიერ იმპერიისაკენ იცქირება და იქი-
დან მოვლის შევლას. იმპერიის გერმანელებიც გულ-გრილად
ვერ უცქერიან ავსტრიელების გაქირვებულ მდგომარეობას და
დიდ ზნეობრივსა და მატერიალურ (ფულთ) დახმარებას უწყე-
ვენ მათ. თუ ავსტრიელ ჰანგერმანისტებს ასეთი შესამჩნევი
ძალა და გავლენა აქვთ ავსტრიაში, ეს იმიტომ, რომ მათ იმპე-
რიის გერმანელები უმაგრებენ ზურგს.

თუ ავსტრიელ გერმანელების მთელი სიმპატია გერმანიის
იმპერიას ეკუთვნის, სამაგიეროდ ავსტრიელი სლავიანები მე-
ტად მტრულად უყურებენ ამ გერმანიის ძლიერ ბურჟს. ჩხბია
იმ თავითვე წინააღმდეგი იყო სამთა კავშირისა, იგი საჯაროდ
და აშკარად უცხადებდა და უცხადებს სიმპატიას საფრანგეთს.
პოლონელები უკანასკნელ დრომდე დიდი მომხრენი იყვნენ
გერმანიასთან კავშირისა და ამ გარემოებას თავისი მიზეზები
ჰქონდა: პოლონელი პოლიტიკური მოღვაწენი იმით ასაბუ-
თებდნენ თავიანთ პოლიტიკის ამ მიმართულებას, რომ იმედი
ჰქონდათ კულტუროსან გერმანიისა რუსეთის წინააღმდეგ
მოქმედებაში; მაგრამ როცა აღმოჩნდა, რომ კულტუროსანი
გერმანიაც იმავე გზას ადგას, რომ იგიც პოლონელების ძალ-
დატენებით გაგერმანელებას სცდილობს და ამ მიზნის მისაღ-
წევად ესეც არავითარ საშუალებას არ უხვევს გვერდს, პოლო-
ნელებიც გერმანიის კავშირის წინააღმდეგნი შეიქნენ. შეიძლე-
ბა გალიციის არისტოკრატია გაბედვით ვერ დაადგეს ენლავე
ახალ გზას, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ უკანასკნელ ამბების
შემდეგ (ვრეშენისებური ამბები) პოლონეთის მთელი ერი გერ-
მანიის წინააღმდეგია. „არც სავაჭრო ხელ-შეკრულება, არც
სამთა კავშირი; ბრძოლა უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე“,
გაიძახიან პოლონური რადიკალური გაზეთები. თუ პოლონურ-
მა არისტოკრატამ ყური ათხოვა ერის გრძნობასა და გულის-
თქმას და ამ გრძნობისა და გულისთქმის შესაფერისად იმოქმე-
და ავსტრიის პარლამენტში, მაშინ სამთა კავშირის განახლება
შეუძლებელი იქნება მანამდე, სანამ გერმანია არ შესცვლის
თავის ძალმომრეობის პოლიტიკას პოზნანელ პელონელების

წინააღმდეგ. თუ ავსტრო-ჰუნგრეთის და გერმანიის საჭიროა აღმოსავლეთელ ძლიერ მეზობლის წინააღმდეგ (და რომ საჭიროა ამაში ყველა ავსტრიელი და გერმანელი დარწმუნებულია, რადგან 1) ბალკანეთის ნახევარ კუნძულზე და მცირე აზიაში მათი ინტერესები შეურიგებელია და 2) რუსეთს პრეტენზია აქვს სლავიანთა ჰეგემონიაზე), თუ ამას მოითხოვს არსებითი ინტერესი ამ ორის სახელმწიფოსა, მაშინ აუცილებლად გერმანიის მთავრობა შესცვლის თავის პოლიტიკას პოლონელების წინააღმდეგ და ეხლანდელ შეურიგებელ მტერს ძვირფასს მოკავშირედ გაიხდის. გერმანიის მთავრობა იძულებული იქნება შესცვალოს აგრეთვე თავის სადამოყნო პოლიტიკა. ეს ორივე ცვლილება საჭიროა გერმანიისათვის როგორც საერთაშორისო მდგომარეობის გასამტკიცებლად, ისე შინაურ მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, რაზედაც არა ერთხელ გვქონია ლაპარაკი.

იტალიის მონაწილეობა სამთა-კავშირში იმ თავითვე საზარალო იყო ამ ქვეყნისათვის. ამაზედ ერთხელ კიდევ გვქონდა ლაპარაკი და ამიტომ აქ მოკლედ ვიტყვი. ავსტრიის იმპერიას ბევრი იტალიელი ქვეშევრდომი ჰყავს და ყოველი იტალიელი მამულის შვილი ოცნებობს იმ დროზე, როცა ყველა იტალიელი იტალიის ქვეშევრდომი იქნება. სამთა-კავშირში მონაწილეობამ ხელ-ფეხი შეუკრა ამ ასპარეზზე მომუშავეთ. ეკონომიურად ღარიბ და ჯერ კიდევ მოუწყობელ იტალიას საშინელის სიმძიმით დააწვა მილიტარისმი, რომლის განვითარებასა და გაძლიერებას თხოულობდა სამთა კავშირში მონაწილეობა. ერთად-ერთი მიზანი ამ მონაწილეობისა აფრიკა და ხმელთა-შუა ზღვა იყო: საფრანგეთმა არ გაგვისწროს წინ, არ დაგვირდილოს, მისს გავლენის ზრდა უნდა შევაჩეროთო. აფრიკის პოლიტიკა, როგორც ვიცით, იტალიელების საშინელ დამარცხებით გათავდა. გონზე მოსული იტალია ხმელთა-შუა ზღვაზე და აფრიკაში თავის ინტერესების დასაცველად სხვა გზას შეუდგა—მოლაპარაკება გაჰმართა პირდაპირ საფრანგეთთან და სასურველი შეთანხმებაც მოხდა: იტალიამ და საფრან-

გეთმა ეგრედ წოდებულ „გავლენათა სფერო“ გაიყვეს ხმელთა-
 შუა ზღვაზე და ჩრდილოეთ აფრიკაში. მაშასადამე ეხლა იტა-
 ლიის სამთა-კავშირში მონაწილეობას არავითარი *raison d'
 être*-ი აღარ აქვს.

ფრანგ-რუსთა კავშირი სამთა-კავშირზე უფრო მტკიცეა,
 რადგან საფრანგეთი ვერ იფიწყებს აღზას - ლოტარინგიას და
 ჯერ კიდევ ოცნებობს მის დაბრუნებაზე. ამ თავად რუს-
 ფრანგთა კავშირის ის ცვლილება ეტყობა, რომ საფრანგეთის
 მთავრობის გარეშე პოლიტიკა უფრო გაბედული და დამო-
 უკიდებელია.

ინგლისი მიუხედავად სამხრეთ-აფრიკის საშინლ ომიანო-
 ბისა განაგრძობდა თავის „ბრწყინვალე განკერძობებას“: იგი
 არაფრის შეკვრია კავშირით, მას ამ გაჭირვებულ მდგომარეობა-
 შიაც კი შეუძლია მარტოდ-მარტო ყოფნა და საერთაშორისო
 დამოკიდებულებათა ასე თუ ისე დახვედრა და ეს საუკეთესო
 დამამტკიცებელი საბუთია ინგლისის შეუდარებელ ძლიერები-
 სა და დიდებისა. ძლიერ-მოსილი გერმანია, თავის შესანიშნავ
 ჯარით და გენიოს მეთაურით, იძულებულია ბრწყინვალე გა-
 მარჯვების მეორე დღეს მოკავშირეები ეძიოს მოპოებულ
 მდგომარეობის განსამტკიცებლად. თვალ-უწვდენელი რუსეთი,
 თავის უამრავ ჯარით, იძულებულია დემოკრატიულ რესპუბ-
 ლიკას დაუმეგობრდეს და კავშირით შეეკრას. სხვა დიდ სა-
 ხელმწიფებს აღარ ეახსენებთ. დიდი-ბრიტანია კი, რომელსაც სა-
 შინელი და გაუთავებელი ომიანობა მთელის თავის სიმძიმით
 კისერზე აწევს, ამაყად განმარტოებულ სდგას და არა თუ
 მოკავშირეს არ ეძებს, გაბედულად და დაცინვით ლაპარაკობს
 კონტინენტის სახელმწიფოებზე და უფლებაცა აქვს ეგრე ილა-
 პარაკოს: ვერც ერთი სახელმწიფო ვერ შესძლებდა სამხრეთ-
 აფრიკის ომიანობის ამდენ ხანს გაძლებას, თითოეული მათგა-
 ნი უფრო მხეცურად მოექცეოდა მოწინააღმდეგეს (მაგალითე-
 ბის მოყვანა მეტია, ყველამ უნდა იცოდეს) და არც ერთი
 მათგანი ისე ლმობიერად და სამართლიანად არ მოექცევა და-

პრობილ ერს, როგორც ინგლისი ექცევა და მოექცევა კიდევ, თუ ბურებზე გაიმარჯვა.

ინგლისის საერთაშორისო პოლიტიკას ცვლილება არ ემჩნევა, პირიქით მისი ძველი პოლიტიკა „ბრწყინვალე განკერძოებისა“ კიდევ უფრო განმტკიცდა, რადგან დიდი ბრიტანიის ახალ-შენებმა, რომელნიც თითქმის სრულებით თავისუფალნი არიან, ძალდაუტანებლად თავის სურვილითა და ინიციატივით უფრო მჭიდრო კავშირი დაიჭირეს მეტროპოლიასთან. დიდი ბრიტანია ეხლაც უდიდესი და უძლიერესი იმპერიაა მთელ ქვეყნიერობაზე.

და ამ უდიდესსა და უძლიერესს იმპერიას ვერა გაუწყვიტა ერთ მუჭა ბურებთან. ყოველთვის წინ დახედული და ფრთხილი ინგლისის მთავრობა საშინლად შესცდა: ომი რომ დაიწყო, ეგონა, ორსამ თვეზე დაამარცხებდა სუსტ მტერს და ტრანსვაალსა და ორანჟეს რესპუბლიკაში დიდი ბრიტანიის დროშას ააფრიალებდა. საქმით კი გამოდის, რომ ორას-ათასზე მეტი ინგლისელი ჯარის კაცი ორ წელიწად-ნახევარი ვერას გადის მამაც ბურებთან. წელიწად ნახევარია ბრძოლის სახე არ შეცვლილა. ინგლისის ჯარების ხელშია ორივე რესპუბლიკის დიდი ცენტრები და რკინის გზის ლიანდაგები. სხვა ადგილებში კი ბურები თითქმის სრულებით თავისუფლად მოქმედებენ და ხშირად მეტად საგრძნობელ ზარალს აყენებენ ინგლისელებს. სასოწარკვეთილი კიტჩენერი ბურების სიმტკიცის გასატეხად სასტიკ ზომებს დაადგა: ცეცხლით გადაბუგა მეომარ ბურების სახლკარი, მათი ცოლ-შვილი სამხედრო ბანაკებში მოამწყვდია, შემოიღო სამხედრო წესები კაპის ახალშენის ზოგიერთ ადგილებში და თოფით ხვრეტს ინსურგენტების მეთაურებს, თუ ხელში ჩაიგდებს მათ. მაგრამ ვერც ამ სასტიკმა ზომებმა მოუღეს ბოლო მამულისათვის თავგანწირულ ბურების მამაცობას და სიმტკიცეს: ბურების დამორჩილების საქმე ისევ იმ მდგომარეობაშია, როგორც ეს 1901 წლის დასაწყისში იყო, ი. ი. სამხრეთ-აფრიკის ომიანობის ბოლო აღარ სჩანს.

მართალია, ამ უკანასკნელ დროს ჰოლანდია ჩაერთა საქმეში და მოინდომა საქმე შუამოვლობით გაეთავებია, მაგრამ, როგორც სოლსბერის სიტყვებიდან სჩანს, არც ეს მოუღებს ბოლოს დაუსრულებელ ომიანობას: სრულიად არ მესმის რა მიზანი ჰქონდა ჰოლანდიის წინადადებას, როდესაც ბურებს მისთვის არაფერი დაუვალვებიათო. სოლსბერის აზრით, ჰოლანდია აიძულეს ბურების ინგლისელ მეგობრებმა. შეიძლება ბევრსა სურდეს, რომ ინგლისმა ყველაფერი შესწიროს მშვიდობიანობის ჩამოგდებას, რომელიც, რასაკვირველია, დიდხანს ვერ გასტანდა, მაგრამ ინგლისსა სურს დაამყაროს ნამდვილ მშვიდობიანობა, როგორც ერთადერთი სასყიდელი ყოველივე მსხვერპლისათ. სოლსბერის მშვიდობიანობა ბურების სრულს დამორჩილებას ნიშნავს, ამაზედ კი ბურები არ დასთანხმდებიან.

ასე ძლიერი და უძლეველია ერი, როცა იგი ერთის აზრით და გრძნობით არის გამსჭვალული, თუნდა იგი რიცხვით ერთობ მცირე იყოს. და თუ იგი მოკლებულია ამ აზრსა და გრძნობას, მასში არ არის ეროვნული თვით-შეგნება და თვითცნობიერება, სუსტი და ლაჩარია, თუნდ სიდიდით უზარმაზარ რასმე წარმოადგენდეს. ამის საუკეთესო მაგალითი ჩინეთია: ოთხასი მილიონი ჩინელი ვერ ახერხებს საგრძნობელი წინააღმდეგობა გაუწიოს ევროპელების რამდენიმე ათიათასს ჯარის კაცს. და განა იმიტომ, რომ ჩინელი მხდალია ან იარაღის ხმარება არ იცის? სრულებითაც არა. ჩინელი სიკვდილს არ უფრთხის, მან კარგად იცის მამაცური სიკვდილი და საქმაო გაწვრთნილი ჯარისკაცებიც ჰყავდა. მაგრამ მარტო სიმაძცე და გაწრთვნა არავითარ ძალას არ წარმოადგენს, თუ მას თან არ ახლავს აზრი, იდეა. ბურის მამულისშვილურ თვითცნობიერების და გრძნობის მეთავედი წილი რომ ჰქონებოდა ჩინელს, ევროპელები ვერას გახდებოდნენ მასთან.

და ვერას გახდებიან მაშინ, როცა ჩინელი შეიძენს იმ თავით-ცნობინრებასა და გრძნობას, რაზედაც თვით ევროპიე-

ლებმა იზრუნეს. განათლებულ ევროპიელების მოქმედება ჩინეთში იმდენად მხეცური, ურცხვი და ადამიანობას მოკლებული იყო, რომ თვით ბრმას აუხელდა თვალებს და მომაკვდავს იარაღს მოაკიდებინებდა ხელს. ჩინელი გონს მოიყვანა ევროპიელმა, გააცნო მისი და თავის თავიც, შეაგნებინა მას თავისი ვინაობა. ჩინეთის კატასტროფა, რომელიც ევროპიელების გამარჯვებით გათავდა, შეიქნა დასაწყისი ჩინეთის ახალ ცხოვრებისა, რომელიც შეგნებული ეროვნული ცხოვრება იქნება და რომელიც კულტუროსან ევროპას სახიფათო ამოცანას მოუმზადებს.

ჯერ-ჯერობით კი ეს კულტუროსანი ევროპა გამარჯვებულია: კარ ჩაკეტილი ჩინეთი იძულებული შეიქნა კარები გაეღო ევროპიელისათვის და ეხლა მას მეტის თავისუფლებით შეუძლია მიჰყიდოს ჩინელს თავისი საქონელი, რომელიც სხვაგან ვერ გაესაღებინა. მაგრამ რა უნდოდა ჩინეთში იმას, ვისაც ეს გასასაღებელი საქონელი არ ჰქონდა? რომელი ეკონომიური ინტერესი ამოქმედებდა ჩინეთში, მაგალითად, რუსეთის იმპერიას, რომელიც თვითონ ჰყიდულობს დამზადებულ საქონელს უცხოელისაგან? მზა-მზარეულ ფორმულების მოტრფიალეთ უნდა აფიქრებდეს ასეთი ფაქტები და უნდა აიძულებდეს მათ კრიტიკულად გადასინჯონ ერთხელ აღსარებული დოგმები. მაგრამ ბრმად „მორწმუნეთა“ გადაჯერება ასე ადვილი არ არის: „უმადლეს ხარისხამდე განვითარებული კაპიტალისტური წარმოება ველარ ეტევა შინ, თავის სახელმწიფო საზღვრებში და წინანდელზე უფრო თავგამეტებით ეძებს ახალ ბაზარს. ეს არის თანამედროვე ბურჟუაზიის საოცნებო საგანი და ამის დაკმაყოფილებას ცდილობს ყველა ქვეყნის მთავრობა, რომელიც ყველგან აქ გაბატონებულ კლასის ხელშია... ექვსას მილიონიანი ჩამორჩენილი სახელმწიფო (ჩინეთი) მეტად გემრიელ ლუკმას წარმოადგენს ევროპის მაღა-განვითარებულ ბურჟუაზიისათვის.... ყველა სახელმწიფოთა ბურჟუაზიის ინტერესები მხოლოდ იმას თხოულობდნენ, რომ

როგორმე მაგრად მოეკიდნათ ფეხი ჩინეთში და მიალწიეს კიდევ მიზანს... „კონცერტის წევრებმა მეტ-ნაკლებად მოითბეს ხელი, ყველაზე გემრიელი ლუკმა კი რუსეთს ერგო და სხვა“. ასე მსჯელობს „კვალის“ მიმომხილველი ჩინეთის საქმეებზე. ცხადია, მისის აზრით, რუსეთის ჩინური პოლიტიკაც „უმალღესს ხარისხამდე განვითარებულ კაპიტალისტურ წარმოების“ შედეგია, ცხადია რუსეთის „მაღა-განვითარებულ ბურჟუაზიისათვისაც“ გემრიელ ლუკმას წარმოადგენს ჩინეთი. მაგრამ ცხადზე უცხადესი ის არის, რომ ამის მთქმელი მარტო მხოლოდ „ფორმულის“ ბრმა მორწმუნე შეიძლება იყვეს. როცა ევროპის დაწინაურებულ სახელმწიფოების კაპიტალისმზე და ამ კაპიტალისმის ძლიერებაზე ლაპარაკობთ, ეს ადვილად გასაგებია, მაგრამ როცა ამ დაწინაურებულ სახელმწიფოთა შორის რუსეთსაც ამოაყოფინებ თავს, ეს ყოვლად გაუგებარია. რომელი ბაზრები იგემა რუსეთის ბურჟუაზიამ, რომ მაღა განვითარებოდეს? ჯერ შინაურ ბაზრის რომელი ნაწილი უკავია რუსეთის კაპიტალისმს, რომ აძულებული გამხდარიყოს ჩინეთში წასულიყო ამ ბაზრის საშოვნელად?

ავსტრო-ჰუნგრეთის იმპერია და მისი თანამედროვე მდგომარეობა საუკეთესო დამამტკიცებელი საბუთია იმისი, რომ ეროვნულ კითხვის გადაუწყვეტელად ყოვლად შეუძლებელია სოციალურ კითხვის წინ წაწევა, არა თუ გადაწყვეტა. ეს რამდენი ხანია ავსტრიის საკანონმდებლო დაწესებულება—პარლამენტი სრულიად უმოქმედო არის და არც არის ჯერ იმის ნიშანი, რომ მან მომავალშიაც ამ მოქმედების უნარი გამოიჩინოს. კერბერმა პირველად ახალის არჩევნებით მოინდომა ავსტრიის პარლამენტის საქმის გამობრუნება, მაგრამ ცდამ ამაოდ ჩაუარა—გაძლიერდა უკიდურეს ნაციონალისტების ჯგუფები: გერმანულ ნაციონალისტების რიცხვი ხუთიდან ოცდაორამდე ავიდა, მლადო-ჩეხების ზოგი ადგილი ჩეხელ მუშა-ნაციონალისტების ხელში გადავიდა. კერბერმა მეორე საშუა-

ლებას მიჰმართა—წარმოუდგინა პარლამენტს დიდი ეკონომიური პროექტები, და მოკლე ვადით მიაღწია კიდევ თავის მიზანს: დიდის ხნის უმოქმედობის შემდეგ ავსტრიის პარლამენტმა მოქმედება დაიწყო და სამინისტროს შეძლება მიეცა ქვეყნის კანონიერ მართვა-გამგეობისა: დამტკიცდა ექვსის თვის ბიუჯეტი, მიიღეს ჯარების კაცთა რიცხვის მომატება და ყველაზემომხსენებელი ეკონომიური პროექტები, რომელნიც ეხებოდა ახალ გზების გაყვანას (არხებსა და რკინის გზებს), რომელთა განხორციელება 900 მილიონი კრონი უნდა დაჯჯეს. პარლამენტმა ერთი პატარა სოციალური კანონის მიღებაც მოასწრო—ქვანახშირის მადნის მუშა 10 საათს იმუშავებს დღეში.

მაგრამ დაიწყო თუ არა პარლამენტის შემოდგომის სხდომები, კერბერის სამინისტრო ისევ ძველებურ გაჭირვებულ მდგომარეობაში ჩავარდა. ჩეხებმა ისევ მოითხოვეს ჩეხური ენის გაბატონება ჩეხიის სახელმწიფო დაწესებულებებში და ჩეხურ უნივერსიტეტის დაარსება მორავიაში. მაშინ გერმანელებმა მეორე უნივერსიტეტი მოითხოვეს მორავიაში, იტალიელებმა საკუთარი უნივერსიტეტი ტიროლში, სლოვენებმა კრაინაში, რუსინებმა (მალოროსები) გალიციაში. კერბერი ისეთ მდგომარეობაში იყო, რომ იძულებული შეიქნა დაჰმუქროდა პარლამენტს—კონსტიტუციის მოქმედებას შეწყვეტო. დეპუტატები ცოტათი შეფიქრდნენ და კერბერს დროებითი ბიუჯეტი დაუმტკიცეს. მთავრობა, როგორც წინათ, ეხლაც სულ იმის ცდაშია, მებრძოლ ეროვნულ დასთა შორის შეთანხმება ჩამოაგდოს, მაგრამ როგორც წინათ, ეხლაც ეს ცდა უნაყოფოდ ჩაივლის. ჯერ ეროვნული კითხვა უნდა გადაწყდეს და შემდეგ შეეძლება ავსტრიის პარლამენტსა და მთავრობას ნაყოფიერი მოქმედება. სანამ ეს არ მოხდება, სახელმწიფო მაშინა შეჩერებული იქნება.

როგორც წინათაც გეჰონდა აღნიშნული, ავსტრიის საქმეებმა დიდათ დაათქრა ავსტრიელი დემოკრატია. ცნობილია,

რომ ავსტრიელი დემოკრატია გერმანიის დემოკრატიის ნატეხია და მისი შეხედულება და პროგრამა მხოლოდ კლასთა-ბრძოლის პრინციპზედ იყო აგებული. მაგრამ სინამდვილის ზედგავლენის ქვეშ ავსტრიელმა მუშებმა კლასთა-ბრძოლის პრინციპს ერთა ბრძოლის პრინციპიც შეუერთეს და ცალმხრივი ფორმულა შეაფხვეს. (რამდენათაც ვიცით კლასთა-ბრძოლის პრინციპის ეს ცალმხრივობა, თეორეტიულად პირველად ბრესლაველმა პრაფესორმა ზომბრატმა აღნიშნა) ერთა ბრძოლის კლასიკურმა ქვეყანამ ავსტრიამ დოგმით დაბრმავებული თვალი აუხილა ავსტრიელ დემოკრატიას და ნამდვილ ცხოვრების აღლო აღღებინა.

„კვალის“ მიმომხილველი ამ სახით აღნიშნავს ზემოხსენებულ გარემოებას: „მუშათა პარტია განზე არ ი(უ)დგა ამ ბრძოლა(ს)ში, თუმცა თავის პროგრამაში მთავარ ადგილს სხვა კითხვებს უთმობდა. მაგრამ იქამდინ გამწვავდა საქმე, იმ ზომამდე მიივიწყა პარლამენტმა ამ დავაში სოციალური რეფორმები, რომ ბოლოს იმათაც შეიტანეს თავის პროგრამაში ეროვნული კითხვა და გადაწყვიტეს ისე, როგორც მოსალოდნელი იყო ჩაგრულთა ინტერესების დამცველ პარტიისაგან. მათ მოითხოვეს ეროვნული თანასწორობა და გადაწყვიტეს დახმარება გაუწიონ ჩაგრულ ერებს“. კარგი და პატიოსანი, მაგრამ რას ნიშნავს ეროვნულ კითხვის შეტანა დემოკრატიის პროგრამაში? იმას, რომ წინანდელ პროგრამის შემდგენელთ ვერ დაენახათ ამ პრინციპის რეალური არსებობა და მნიშვნელობა და ბურჟუას გამოგონილ ხრიკად მიაჩნდათ. ეხლა კი ეს კითხვა ცხადი შეიქნა ყველასათვის მთელის თავის მნიშვნელობით და მას ჯეროვანი ყურადღება მიაქციეს. ასე არის და თუ ეხლა არ არის უნდა იქნეს ყველგან, სადაც კი ეროვნული პრინციპი განუხორციელებელია, არისტოკრატი ჩარტორისკი და დემოკრატი დაშინსკი ერთად იყვნენ ვრეშენის ამბების გაკიცხვის დროს: მიუხედავთ კლასთა ბრძოლისა შინ, გარეთ ეროვნულ მტრის წინააღმდეგ, ეროვნ-

ნულ პრინციპის დასაცველად ჩართორისკი და დაშინსკი ორივე პოლონელები აჩიან.

ინგლისის შინაური ცხოვრება სამხრეთ აფრიკის ომიანობის სრულს გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა, ესე იგი არც ერთი საყურადღებო კითხვა შინაურ პოლიტიკისა არ ყოფილა წამოყენებული და განხილული. სამაგიეროდ, როგორც ეს აღნიშნული გვექონდა, დიდი ცვლილება განიცადა ინგლისის პოლიტიკურმა პარტიებმა: ხსენებულ ომიანობის ზედ გავლენით დაჩქარდა პროცესისა არსებულ პარტიების ახალ ევოლიუციისა: ძველ ლიბერალებს ჩამოშორდა კონსერვატიული ელემენტები (როზბერი, ასკიტი და სხვა) და მალე ეხლანდელ მთავრობის მომხრეთ შეუერთდებიან; შემცირებულმა ლიბერალურმა დასმა ამ ჩამოშორებით უფრო ერთგვარი დემოკრატიული ელფერი მიიღო და მეტი ძალა შეიძინა, თუმცა რიცხვით კი ნაკლები გახდა.

აღსანიშნავია აგრეთვე ირლანდიელების გამოცოცხლებული მოქმედება, რაც ბევრ გასაჭირს უქადის ინგლისის მთავრობას. ერთხანს მისუსტებული ირლანდიელი დასი, ისევე მტკიცედ გაერთიანდა და მხნედ, თავ-გამოდებით იბრძვის ირლანდიის ეროვნულ თვით-მმართველობისათვის. გაუხსენოთ ამ პარტიის შესანიშნავი მოქმედება პარლამენტის მეთაურობით და ადვილად მიხვდებით, თუ რა გასაჭირი მოეღოს ინგლისის პარლამენტს: მოგვეცით ჰომრული, ეროვნული პარლამენტი, რომელიც უნდა განაგებდეს ირლანდიის საქმეებს, თორემ იმდენს ვეცდებით, რომ ან სულ არაფერი გავაკეთებინოთ თქვენს პარლამენტს, ან ისე ცოტა, სულ არაფრად ღირდესო. აი რას ამბობდნენ და საქმიანად ამტკიცებდნენ ირლანდიელი პატრიოტები პარლამენტის დროს და რის განმეორების ასე ეშინია ეხლანდელ პარლამენტს. და ამ შიშში იქნება ეს პარლამენტი, სანამ ირლანდიის თავისი პარლამენტი არ ექნება, ესე იგი სანამ ირლანდიის ეროვნული კითხვა არ გადაწყდება.

გერმანიის იმპერიასაც აწევს მთელის თავის სიმძიმით ეროვნულ კითხვის გადუწყვეტელობა. ელზას-ლოტარინგია, შლეზვიგი და პოზნანი ბევრს მწარე დღეს უმზადებს გაერთიანებულ გერმანიის მთავრობას, სანამ ეს მთავრობა იძულებული არ გახდება დააკმაყოფილოს ზემოხსენებულ ერების კანონიერი და სამართლიანი მოთხოვნანი. ელზასელი და დანელი დიდ უარს ამბობენ გაგერმანელებზე და საჯაროდ, საქვეყნოდ აცხადებენ — ჩვენ ვინაობას, ჩვენ პიროვნებას ვერავინ წაგვართმევს, არ გვინდა გაგერმანელება და ვერც ძალით გაგვაგერმანელებნო. და მართალსაც ამბობენ, რადგან ამას ერთი და ორი წარმომადგენელი კი არ გაიძახის, ამას ამბობს თვით ხალხი თავის საუკეთესო შვილების პირით.

პოზნანელ პოლონელების ამბავი გაზეთის ყოველ მკითხველს ეცოდინება: დიდებულ მაგნატიდან დაწყებული სულ უბრალო ხელოსანამდე და მოხუციდან დაწყებული მცირეწლოვან მოსწავლემდე ყველა პოლონელი გამსჭვალულია ერთის აზრით, მედგრად დაუხედნენ ეროვნულ მტერს, რომელიც ლამობს წაართვას მას ენა, ტერიტორია, ეროვნული პიროვნება. და აღწევენ კიდევ თავიანთ მიზანს: ნაკლებად განათლებული პოლონელი უმკლავდება კულტუროსან გერმანელს და არას უთმობს მას; მიუხედავად იმისა, რომ გერმანიის მთავრობამ ორასი მილიონი მარკა მისცა პოზნანში მოღვაწე გერმანელებს პოლონელების მამულების შესასყიდად და ზედ გერმანელების დასასახლებლად, მაინც აღმოჩნდა, რომ ამდენის ხნის განმავლობაში პოლონელებს მეტი მიწა უყიდნიათ გერმანელებისაგან, ვიდრე უკანასკნელებს პირველებისაგან (ჩვენში ნახე სახელმწიფო სათავად-აზნაურო ბანკის მოქმედება!). სადაც ასეთი ძლიერი ეროვნული შეგნებაა, სადაც ბავშვებიც კი არ უფრთხიან ტანჯვას მშობლურ ენის

დაცვისათვის, იქ ძალა ვერას გააწყობს, თუნდ ეს ძალა ისეთის ძლიერის სახელმწიფოსა იყოს როგორც გერმანიის იმპერიაა, მით უმეტეს, რომ იმპერიის საუკეთესო და უკეთილშობილესნი შვილნი, განსაკუთრებით დემოკრატია, სასტიკი წინაღმდეგნი არიან ძალმომრეობით პოლიტიკისა. პოლონელების დასაცველად საუკეთესო სიტყვა გერმანელმა დემოკრატმა სტეფა რეიხსტაგში. მართალია, ჯერ დემოკრატია იმდენი ძალა არ შესწევს, რომ გერმანიის ძლიერ მთავრობას ეხლავე შეაცვლევინოს პოლიტიკა, მაგრამ ეს მთავრობა თვითონვე სცდილობს დემოკრატის გაძლიერებისათვის—გერმანიის ეხლანდელი სადამოქნო პოლიტიკაა ამის საუკეთესო საბუთი (ამ საგანზედ რამდენჯერმე გვქონია ლიპარაკი, ამიტომ აქ აღარას ვიტყვით).

რამდენიმე სიტყვა თვით ამ დემოკრატიაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ამ პარტიის პროგრამა ისევ ძველია, მისი პრაქტიკული მოქმედება შესამჩნევად იცვალა. პარტიის თეორეტიკოსთა სიტყვით, მუშის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესობა კაპიტალისტურ ხანაში ყოვლად შეუძლებელია, ამისათვის საჭიროა ძირიანად შეიცვალოს ეხლანდელი წეს-წყობილება. პრაქტიკულად კი გერმანიის დემოკრატია ეს ერთი ხანია მხარს აძლევს ყველა იმ კანონ-პროექტებს, რომელთაც მიზნად აქვთ თანამედროვე პროლეტარის მგომარეობის გაუმჯობესობა. არა თუ მხარს აძლევენ, თავიანთ ინიციატივით შეაქვთ ამ გვარივე პროექტები რეიხსტაგში.

რას ნიშნავს თეორიისა და პრაქტიკის ეს უთანხმოება? იმას, რომ პარტიის ფორმალური პროგრამა ბევრში ცხოვრების სინამდვილის შეუფერებელი აღმოჩნდა. ამას ამტკიცებდა ბერნ-შტაინიც, მაგრამ იგი გაკიცხულ იქმნა ლიუბეკის კონგრესზე ამ

მართლის თქმისათვის. გერმანიის დემოკრატია იმდენად ძლიერი და მომწიფებულია, რომ გვიკვირს, როცა ასეთ შეუფერებელს რასმე ჩადის მოსალოდნელ განხეთქილების შიშით. ბერნშტაინმა ნათლად, ყველასათვის თვალსაჩინოდ დაამტკიცა, რომ პარტია თავის პრაქტიკულ მოქმედებით უარყოფს ოფიციალურ პროგრამის ზოგ მუხლსა და ამიტომ იგი მოწადინებული იყო ეს პროგრამა სინამდვილის მიხედვით შეცვლილიყო. პარტიამ კი ხმის უმეტესობით გაჰკიცხა იგი ამისათვის. „კვალი“ შემცდარია და შეცდომაში შეჰყავს მკითხველი, როცა ამბობს, რომ „გერმანიის დემოკრატია დღესაც ბებელის პროგრამას ადგია და დიდ ხანს დასჭირდება ბერნშტაინს ლოდინი, რომ ამ პარტიამ შეიგნოს თავისი „შეცდომები“, როგორც იგი დღევანდელ პროგრამას უწოდებსო“. ბერნშტაინის „პრაქტიკულ მიმართულებას“ და პარტიის ეხლანდელ „პრაქტიკულ მოქმედებას“ ისეთი დამოკიდებულება აქვთ, როგორც ფორმასა და შინაარსს; ბერნშტაინმა მხოლოდ სახელი დაარქვა არსებულ რეალურ მოვლენას.

გერმანელი დემოკრატია დღითი დღე რეფორმის პარტია ხდება.

ესევე ევოლიუცია ხდება საფრანგეთის დემოკრატიულ პარტიაშიაც, მაგრამ მეტის თვალსაჩინობით: აქ სოციალისტი სამინისტროს წევრიც კი გახდა და პარტიის უმრავლესობამ მოუწონა კიდევ ეს საქციელი. ერთის სიტყვით, გარდა ანარხისტებისა არ არსებობს ევროპაში ისეთი პარტია, რომელიც ნამდვილ რევოლიუციონური იყოს. ყველა უკიდურესი პარტია რეფორმის გზას დაადგა და ამ გზით ლამობს მიზანს მიადწიოს თუ თეორეტიულად არა, პრაქტიკულად მაინც.

აღსანიშნავია საფრანგეთის სხვა პოლიტიკურ პარტიების ევოლიუციაც, რამაც გამოიწვია ვალდებურობის სამინისტროს არა ჩვეულებრივი ხანგრძლივობა: ქვეყანა ორ დასად იყოფა, ერთი ისტორიის ჩარხის შეჩერებას ჰფიქრობს—უნდა გავჩერდეთ, წინ წასვლა ქვეყნის დაღუპვის მომასწავებელი იქნება, რაც გვაქვს, ის შევირჩინოთო; მეორე ცხოვრებას თან მიჰყვ-

ბა—შეძენილი რესპუბლიკანური წესი უნდა შევირჩინოთ, მაგრამ ეს რესპუბლიკა დემოკრატიული უნდა გახდეს და თან და თან სოციალური სიმაართლე განახორციელოსო. რამდენიმე თვის შემდეგ საპარლამენტო არჩევნები უნდა მოხდეს და ამ ორ პარტიას დიდი ბრძოლა და შეტაკება ექნებათ. ჯერ ჯერობით იმის ნიშნებს ვხედავთ, რომ უნდა გაიმარჯვონ დემოკრატიულ რესპუბლიკის მომხრეებმა.

უმთავრეს უმცდლომათა ბასწორება

ს. გორგაძის სტატიაში: „ფილოლოგია და შისი ჰროგრაფია“.

(იხ. „მოამბე“ 1901 წ. № XI და XII).

№ XI:

გვერდი.	სტრიქონი.	სწერია.	უნდა იყოს.
7	7 ზევ.	სირეთ	სწორეთ.
8	4 ქვევ.	“Ertia“	“Entia“
9	7 ქვევ.	„ქეშმარიტებაზე“	„ქეშმარიტობაზე“
13	8—9 ზევ.	„..ხედვითი ცნებაზე..“	{ „..ხედვითი ცნებიდან ხედ- ვითი ცნებაზე..“
15	3 ზევ.	„პირველ-დასამაბამებს“	„პირველ-დასაბამებსა“

№ XII:

3	8 ზევ.	მისილვა	მოსილვა
4	3 ქვევ.	„ანაქსიმანდრის ზოგო..“	{ ანაქსიმანდრის “Tδ- ἀπειρον“-ს ზოგო...
8	14 ზევ.	თალკი	თალეი
11	10 ქვევ.	ენტელეზია	ენტელეზია
13	3 —	პლოტონი	პლოტინი
16	1 ზევ.	მე-XIII საუკ.	მე-XVIII ს.
18	10 ზევ.	მზარეების	მზარეები

შეცდომის გასწორება

„მოამბის“ მე-XI და მე-XII ნომრებში ბ. იაკობ ფანცხაეას ნათარგმნ წერილებში შემდეგი კორექტურული შეცდომებია:

გვერდი.	სტრიქონი.	დაბეჭდილია:	უნდა იყოს:
2	13	ზეგიდან ყოველი.	ყოველი სულ-დგმული
2	14	ქვევიდან არსებანიც	საგანიც.
5	6	ქვევ.	მინაზე.
6	5	ზევ.	როგორც უსარგებლოს.
6	4	ქვევ.	გარდიქმნება.
8	15	ქვევ.	მაგრამ ეს ადვილათ.
8	4	ქვევ.	ქადაკრული.
9	14	ზევ.	ძარღვი.
9	16	ზევ.	ატალი.
9	3	ქვევ.	გუზე.
12	2	ზევ.	არდი-გარმო.
12	6	ზევ.	წყლდუ
12	16	ზევ.	გულს აქეთ-იქით არის.
21	10	ქვევ.	მილებს
26	9	ქვევ.	მკლავის ძვალშია.
27	11	ქვევ.	მოაკლდებოდეს.
38	2	ზევ.	აზარმაცებზე
38	9	ზევ.	ამა თუ
47	17	ზევ.	ცილა.
55	9	ქვევ.	გულები
64	8	ქვევ.	დვრილარებული
66	2	ზევ.	კანა-გული.
69	7	ქვევ.	მარჯვენა ასოს
75	6	ზევ.	ვიდრე მარჯვენა.
80	14	ქვევ.	რომ სხვა-და-სხვა

გებლო ნივთიერებანი სისხლში შედის ხორცისაგან. ამავე
ოსმოსისა გამო მსაზრდოვებელი მასალა კუჭიდან სისხლს შეერ-
თვის ხოლმე. ბოლოს ამავე ოსმოსის ბრალია, რომ მასალა
მოსანელებლად უვარგისი, სისხლისაგან შემდეგ კი სხეული-
დანაც გამოიდევენება. ოსმოსის საშუალებით სისხლი ხორცს
ასაზრდოვებს და ასუფთავებს კიდევ. ამავე ოსმოსის შემწეო-
ბით თვითონ სისხლი საზრდოვობს და სუფთავდება.

ორის უმთავრესის ნივთიერებით იკვებება სისხლი და სხვა-
საც ამ ნივთიერებითა ჰკვებს. ეს ორი ნივთიერება საქმელი
და ჰაერია. ჰაერი ყოველთვის მზა-მზარეულადა გვაქვს, საქი-
რო არ არის, ან ვიყიდოთ და ან ოფლით მოვიპოვოთ; ამი-
ტომ ჰაერს ცოტ-ცოტათ, თუმცა კი ხშირად ვხმარობთ რამ-
დენიც გვინდა იმდენს. საქირო არ არის, ჰაერი სათადარიგოთ
შევინახოთ. ის კია, რომ უჰაერობას რამდენსამე წუთს თუ
მოვითმენთ.

საზრდოს მოსაპოვებლად კი შრომა და ჯათაა საქირო.
დრო გამოშვებით სხეულში სათადარიგოთ შევინახავთ ხოლმე
საქმელს, ამიტომ უსაზღოოთ რამდენსამე საათსა და დღესაც
კი შეგვიძლია ვიყოთ.

§ VI. რა ცვლილებას განიცდის ხოლმე სისხლი
ჰაერის გაგლეხით; სუნთქვა.

მნ. რამდენჯერმე ნათქვამი მაქვს, რომ მუსკული იწვის,
ხოლო სისველეში და სინათლეს არ აჩენს. მუსკულიო რომ ვამ-
ბობ, ამ სიტყვაში მთელს სხეულს ვგულისხმობ, სხეულიც
იწვის, ზოგი ნაწილი უფრო იწვის.

კიმიის დაწყებითი სახელმძღვანელოდან გაგებული გაქვთ,
იმის შესახებ, (სტატია 2. გვერ. 3) რა მოუდის სანთელს, როცა
ეს სანთელი ჩადგმულია თავ-დაცულ ჰაერიანს ბოთლში.
ბოთლში ჟანგ-მზადი კლებულობს, ნახშირის სიმეფევი კი მატუ-
ლობს, სანთელიც დაჰქრება რა წამს ჟანგ-მზადი გამოილივეა.

ქანგ-მზადი აუცილებლად საჭიროა მოქანგებისათვის, მოქანგებია კი იგივე წვაა. ისიც აცით, რომ ესევე მოხდება, თუ კი მინის ქურჭელში, სანთლის მაგიერად, ფრინველი ან თავი ჩასვთ. ქანგ-მზადი გამოიღვეა, ნახშირის სიმყავე თავს მოიყრის და თავის სიცოცხლის ალი ჯერ ქრობას იწყებს, მერმე სრულებითაც გაჰქრება და რამდენისამე ხნის შემდეგ თავი გაცივდება.

ახლა ვსთქვათ, რომ სუფთა წყლით სავსე მინის ქურჭელში ჩასვით თევზი, ან ლოკოკინა; შემდეგ ქურჭელს თავი მაგრად დაუცეთ. იქნება გეკონოთ, ქურჭელში ჰაერი არ მოიპოვებოა, მაგრამ ეს ასე არ არის; იქ აერია. იგივე წყალი ჰაერის საზევის ქვეშ რომ მოგექციათ და ჰაერი გამოგეწოვათ, წყლიდან ჰაერის ბუშტები ამოვიდოდა. ბუშტებს თუ გამოიკვლევდით, დარწმუნდებოდით, რომ ამ ბუშტებში ქანგ-მზადი და ცოტა ნახშირის სიმყავეც არის. **წყალში ყოველთვის გახსნილია ჰაერი.** რამდენსამე ხანს რომ დაყოფდა წყალში თევზი ან ლოკოკინა, შემდეგ შეამჩნევდით, რომ ალი სიცოცხლისა იბუტება და სრულებით ჰქრება მსგავსად იმისა, როგორც ეს ფრინველს მოუვიდა. კვლავ რომ გამოგეკვლიათ ეს წყალი და იქიდან ჰაერი გამოგეკრიბნათ, ნახავდით, რომ ქანგ-მზადი სრულებით გამქრალა და მისი აღგილი ნახშირის სიმყავეს დაუქერია.

ამითი დარწმუნდებით, რომ ჰაერით სუნთქვა მაშინაც შესაძლებელია, როცა იგი წყალშია გახსნილი.

ახლაც ისევ მუსკულის მიუბრუნდეთ. როცა ბაყაყის თათში სისხლის მიმოქცევას აკვირდებოდით, მაშინ არტერია ვენისაგან იმით განარჩიეთ, რომ არტერიაში სისხლი კაპილიარებისაგან მიმდინარებს, ვენაში კი კაპილიარებიდან, არტერიაცა და ვენაც ერთნაირი წითელი გეჩვენებოდათ, ერთისა და იმავე ფერის, მაგრამ რომ შეგეძლებოდათ შეგეხედათ და ორთავიან მუსკულისაკენ მიმავალ დიდს არტერისათვის და დიდს ვენისათვის, ორიოდე მუსკულიდან რომ გამოდის, განცვიფრებაში მოხვიდოდით მათი ფერის სხვადა სხვაობით. არტერია ღია ფერისა და

წითელია, ვენა კი მოშავო ფრისა. მოშავოფრის არტერიისა და ვენის კედელი რომ გაგეჩხვლიტათ, არტერიიდან წითელი სისხლი გადმოიღვრებოდა, ვენიდან კი მოშავო ფერის. რა ადგილისაჲ არ უნდა ნახოთ არტერია გინდ ვენა, (ერთის ადგილის გარდა, ამის შესახებ მერმე ვიტყვი უფრო ბევრსა), ყოველთვის და ყოველგან არტერიაში წითელი, აღის ფერი სისხლი იქნება, ვენებში კი მოშავო ფრისა. ამიტომ, წითელსა და ღია ფერის სისხლს არტერიისას **არტერიის სისხლს** ვუწოდებთ, ვენის მოშავო ფრისას კი **ვენის სისხლად** მოვიხსენიებთ.

რა განსხვავებაა ამ ორ გვარს სისხლთა შორის? არტერიის სისხლი რომ მოაქციოთ ჰაერის სახვეის ზარის ქვეშ და იქიდან ჰაერი გამოწოვოთ, როგორც წყლიდან ამოწოვეთ, როცა თევზი თუ ლოკოკინა ჩასეთ, ამ შემთხვევაში სისხლი ჰაერს ანუ უკეთ ვსთქვათ, გაზს მოგცემდათ გაცილებით იმაზე მეტს, რაიც წყალმა მოგცათ. ერთი ბოთლი სისხლი ნახევარ ბოთლს გაზს იძლევა ხოლმე. გამოკვლევამ აღმოაჩინა, რომ ეს გაზი ჰაერს არ ჰგავს: ჰაერში ხომ უმეტესი ნაწილი აზოტია, უმცირესი კი ჟანგ-მბადი (ქიმიის დაწყებითი სახელმძღვანელო სტატია მე-9). სისხლის გაზს კი მცირე ნაწილი აზოტისა ექნება, ბევრი ჟანგ-მბადი, უმეტესი ნაწილი ნახშირის სიმჟავისა.

ვენის სისხლიდან რომ ამოგესრუბათ ჰაერი, ამ შემთხვევაში ამოდენსავე გაზს მიიღებდით, ხოლო ეს გაზი სულ სხვანაირად იქნებოდა შეზავებულ-შემდგარი. აზოტის რაოდენობა იმდენივე იქნებოდა, ჟანგ-მბადისა კი ნახევარზე ნაკლები, ნახშირის სიმჟავე კი საგრძნობელად ბევრი იქნებოდა.

აი, ეს უმთავრისის განსხვავებაა (რადგან სხვა განსხვავებაც არის) ვენისა და არტერიის სისხლის შორის. **მართლდაა არტერიის სისხლშიაჲ და ვენისაშიაჲ არის გახსნილი ჟანგ-მბადი, აზოტი და ნახშირის სიმჟავე, მაგრამ ვენის სისხლში უფრო ცოტაა ჟანგ-მბადი, ვიდრე არტერიისაში.**

37. **არტერიის სისხლმა, კაპილარებში გასვლისას** ჟანგ-მზადი დაჭკარგა, ნახშირის სიმჟავე კი მიიღო. სად გაჰქრა ჟანგ-მზადი? საიდან-ლა გაჩნდა ნახშირის სიმჟავე? ჟანგ-მზადი მიიღო ხორცის იმ კონცემა, კაპილარებში რომ არის გამოხვეული, სისხლ ნაკლულმა მუსკულის ბეწვებმა, ნერვებმა, კანმა. ესენიც ხომ კაპილარებშია გამოხვეული. ამათმა კი სისხლს სამაგიეროთ ნახშირის სიმჟავე გადასცეს. კაპილარებში რომ სისხლი იყო, ამ სისხლის ჟანგ-მზადი ხორცს კაპილარების გარეშემო მდებარეს გადაეცა, ნახშირის სიმჟავე კი გამოვიდა კაპილარების გარე მდებარე ხორცისაგან და შეუერთდა სისხლს, კაპილარებში მყოფს. ამ გვარადვე ჰხდება მთელს სხეულში. სხეულის ყოველადგილას ხორცი ჩაისუნთქავს სისხლს, ამავე დროს ჩაისუნთქავს გაზს, სისხლში რომ არის გახსნილი, იმის მსგავსადვე, როგორც თევზი ჩაისუნთქავს ხოლმე წყალსა, ე. ი. წყალში გახსნილს ჰაერს ჩაისუნთქავს ხოლმე.

ასე და ამ გვარათ ჰხდება ყოველგან მთელს სხეულში, გარდა ერთის ადგილისა. სხეულში ერთი დიდი არტერიაა, რომლის სისხლი ღიაფრისა, წითელია, მაგრამ არტერიისა კი არ არის, არამედ მოშავო ფერისა, ვენისაა... არის აგრეთვე რამდენიმე დიდი ვენა, რომლებშიაც სისხლი მოშავო ფერისაა, მაგრამ ვენის კი არ არის, არამედ ღიაფრისაა, წითელი და არტერიული. თქვენ უკვე იცით, თუ რომელია ეს ვენები და არტერია. ასეთებია ფილტვების არტერია და ვენები. სისხლს ფილტვების ვენებისას უფრო მეტი ჟანგ-მზადი და ნაკლები ნახშირის სიმჟავე აქვს, ვიდრე სისხლს ფილტვების არტერიისას. **უკანასკნელის სისხლმა ფილტვების კაპილარებში რომ განვლო, დაჭკარგა ნახშირის სიმჟავე, ნაცვლად ჟანგ-მზადი მიიღო.**

38. რას წარმოადგენს ფილტვი? შინაურს კურდღელს რომ ვშლიდით, მაშინ ფილტვები დაფუკული იყო. იმის მიზეზს ახლავე გავიგებთ. სასუნთქავ ყიპში რომ ჩაუბეროთ — სასუნთქავ ყიპს ორი ტოტი აქვს, თითო ტოტზე თითო ფილტვი, —

ფილტვები კვლავ გაიბერებინ და გამოაწვევენ. მართლაც და ფილტვები ბუშტს წარმოადგენენ, შესაძლებელია ეს ჰაერით გაავსოთ. თუ თავის ნებაზე ამოუშვით ბუშტები, მაშინ თავის თავად დაიფუკებიან და ჰაერისაგან დაცალიერდებიან.

ამ ბუშტებს სხვა გვარი აგებულება აქვთ. წარმოადგინეთ დიდი, მრავალ ტოტებიანი ჩირგვი ან ხე, რომლის წვეროფოთლებით არის შეფარული; კვლავ წარმოადგინეთ, რომ ხის ტანი, მისი დიდი და პატარა ტოტები გამოდრუებულ მილებს წარმოადგენს, ისიც წარმოადგინეთ, რომ თვით ფოთლებიც კი პატარა გამოდრუებულ ბუშტებს წარმოადგენენ და გადმოცმულნი არიან პატარა გამოდრუებულ ტოტებზე, ხოლო ეს უკანასკნელი შემდგარია ნახის და მაგარის, ძალზე გამჭიმარე ნივთიერებისგან. ტანიდან რომ ჩაბეროთ, ამავე დროს ყოველ ბუშტებსაც გაბერავთ, შეწყვეტთ თუ არა ჩაბერვას, ის ბუშტებიც დაიფუკებიან.

აი, ეს სისტემა, შემდგარი გამოდრუებულ ტოტებისაგან, რომელთაც **ბრანხიალუნა მილები** ჰქვიათ, და გამოდრუებულ, გამჭიმარე ბუშტებისაგან, რომელთაც ეწოდებათ **საჭაყრე ბუშტები** ანუ **აღგოჯება** ეწოდებათ, გამოხვეულია ფილტვების არტერიებისა, ვენებისა და კაპილარების ხშირს ქსოვილში; ეს ქსოვილი ისეთი ხშირი და მჭიდროა, რომ უსათუოდ გადფარებულია თვით უმცირეს საჰაერე ბუშტებდაც კი, სწორედ იმ ნაირადვე, როგორც არის გამოხვეული ხანდისხან რეზინის ბურთი მოქსოვილ ბადეში. საჰაერე ბუშტების კედლები მეტის-მეტად თხელია, ისე თხელი, რომ კაპილარების სისხლს და საჰაერე ბუშტების ჰაერს ფრიალ თხელი გარსი აშორებს. გაივლის თუ არა მოშავო ფერის სისხლი კაპილარებში, მაშინვე ნახშირის სიმჟავე, იქ მოქცეული, იქიდან ამ თხელ გარსში გამოატანს და ჰაერს შეუერთდება, ჟანგ-მბადი კი ჰაერისაგან სისხლში შედის, ნახშირის სიმჟავის მაგიერ.

ამ ნაირად, მოშავო ფერის სისხლი, ფილტვების არტერიაში მიმდინარე, ძალზე გაბერილ ბუშტებს კაპილარებში გარედან გაუვლის, ამ დროს ნახშირის სიმჟავეს დაჰკარგავს,

ნაცვლად ჟანგ-მბადს მიიღებს, მიიღებს ღიასა და წითელს ფერს არტერიალურის სისხლისას და შევა ფილტვების ვენებში.

მაშასადამე, აი სად ყოფილა მიზეზი, ჰაერი რომ მუდამ გვჭირია. სხეულის ყოველი ნაწილი, რა ნაწილიც უნდა იყოს იგი და სადაც უნდა იყოს მათავსებუდი, სისხლით სუნთქავს; სუნთქვის დროს სუფთას და ანტონიალურს სისხლს გაწმენის ხელმე გენის სისხლად; ასე ქსდება ყოველგან მთელს სხეულში, ხოლო ფილტვებში კი ანა, რადგან აქ ავით სისხლი ისუნთქავს ჭაენს, ამიტომ იგი გენის უსუფთაო სისხლის მაგიერ ანტონიას სუფთა სისხლად შეიქმნება ხელმე.

39. მუსკულის კაპილიარებში მუდამ სისხლი მიმდინარეობს, სანამ სიცოცხლე არ მოსპობილა და გულსაც ფეთქა არ დაუკარგავს. ყოველ წუთს მოიარბენს ხოლმე ახალი, სუფთა, ღია ფრის და არტერიალური სისხლი, რათა იდგილი დაიჭიროს მოშავო ფერისა, უსუფთაო და ვენის სისხლისა. ამ ნაირად სისხლი მუდამ ჟამს რომ არ ახლდებოდეს, მუსკული მოსუსტდებოდა, ალი სიცოცხლისა მიჰქრებოდა და მუსკული მოკვდებოდა.

სუნთქვა რომ შეგვეწყვიტა, ფილტვებში მოქცეული ჰაერი მალე დაკარგავდა ჟანგ-მბადს და ნახშირის სიმჟავით აივსებოდა. მაშინ ფილტვების კაპილიარებში სისხლი არტერიალურად ვეღარ გარდიქმნებოდა და ფილტვების ვენებში ისეთივე უსუფთაო და მოშავო ფერის სისხლი შევიდოდა, როგორც იყო ფილტვების არტერიაშივე. ამიტომ, რადგანც საჭიარია, რომ მუსკულში სისხლი მუდამ ახლდებოდეს, ასევეა საჭიარია, რომ ფილტვებში ჭაენი განუწყვეტლად ახლდებოდეს.

როგორ-ღა განახლდება ხოლმე ჰაერი ფილტვებში? მკედარის შინაურის კურდღლის ფილტვები დაფუკულია, მოკუმულია, ჰაერისაგან დაცალიერებული და შეუმჩნეველად არის მათავსებული გოდონძლოს უკანა ნაწილში. (ნახატი 1. G. G.). გოდონძლოს სიღრუვე დიდს სიცალიერეს შეიცავს, ნახევრად

ძლივსლავ აღვსებული ფილტვებითა და გულით. ეს მდგომარეობა ფილტვებისა ბუნებრივი როდია. მეორე შინაურ კურდღელს გაუფატრეთ მუცელი, მკერდს მისას კი არ შეეხოს; მუცლიდან ამოიღეთ ყველაფერი: კუჭი, ღვიძლი, ნაწლავები და სხ. ასე თუ მოიქცევით, მთელს დიაფრაგმას (აფსკას) ერთიანად დაინახავთ, — დიაფრაგმა ხომ მთლიანს კედელს წარმოადგენს გოდონძლოსა და მუცელს შუა მოთავსებულს. დაინახავთ, რომ აფსკა გოდონძლოშია შეზნექილი, დიაფრაგმა იმ მხრით, რომელზედაც უცქერით, ჩაღრმავებულია. შინაური კურდღელი რომ უკანა ფეხებით აიღოს, თავი ქვევით აქნევინოს და მუცელში წყალი ჩაასხათ, წყალი დიაფრაგმის ჩაღრმავებულზე მოიკრებება.

შინაურის კურდღლის დიაფრაგმა ფრიად გამჭვირვალეა; შეგიძლიათ შეინხედოთ გოდონძლოში, იქ წითელის ფერის ფილტვები დაინახოთ, დიაფრაგმა კი ამას არ მოგიშლისთ. ასე თუ მოიქცევით, შეამჩნევთ, რომ ფილტვები ითქმას მთელს დიაფრაგმას, გოდონძლეს მთელს სიღრუეკას ფარავს, ეს სიღრუეკა, რაც გულს არ უჭურავს, ფილტვებით არის აღვსილი.

დიაფრაგმას შუაზე გაზით რომ მოუჭიროთ და მუცლისაკენ დასწიოთ, ამით ფილტვებს მაინც ვერ დააშორებთ იმდენათ დიაფრაგმას, რომ ფილტვებსა და დიაფრაგმას შუა ადგილი დაცალიერდეს; ფილტვები დიაფრაგმას გამოჰყვებიან და დიაფრაგმას მაგრად მიეკვრიან. სულ ერთია, შეზნექილი თუ გამოზნექილი იქნება დიაფრაგმა.

სხვა ნაირად ეს ასე ითქმის: ფილტვები სავსებით ხვსებენ ხოლმე გოდონძლეს, რაცა დიაფრაგმა შეზნექილია; ეს ხომ სე აეო, შინაურს კურდღელს რამ მუცელი გაგუფატრეთ; დიაფრაგმა თუ გამოზნექილია, გოდონძლეს სიღრუეკა უფრო დიდია, მაშინ ფილტვები გაიბერებიან და მთელს გოდონძლეს სავსებით აღვსებს ხოლმე.

40. როგორღა გაიბერებიან ხოლმე ფილტვები? სასუნთქავი ყია ჰაერს ჩაისუნთქავს. თუ ყურს დაუვდებთ, ჰაერის

შესვლას გაიგონებთ, დიაფრაგმას რომ ქვევით დასწვით; სასუნთქავი ყია რომ გასკვნათ, ან პირი დამუწოთ და ცხვირში ხელი მოიჭიროთ, იმ შემთხვევაში დიაფრაგმის ქვევით დაწვეა საძნელო სიქმეა, და ეს იმიტომ, რომ ახალი ჰაერი ფილტვებში ველარ შედის.

დიაფრაგმა გახერხებთ, ისე, რომ ფილტვები არსად გასკრათ... ამ დროს გაიგონებთ ხმაურობას გოდონძლოში სიჩქარით შემავალის ჰაერისას. ფილტვები იმ წამშივე მოიკუმება და დაიფუკება. ფილტვები დიაფრაგმამდე ველარ მიაღწევენ უწინდელებრ. ახლა გოდონძლო რომ გაფატროთ, ნახავთ, რომ ფილტვები იმ ნაირადვე დაფუკულნი და მკერდის უკან მოთავსებულნი არიან, როგორც პირველს შინაურს კურდღელს ვუნახეთ. ხმაურობა, რომელიც გვესმის, ფილტვებიდან გამოშვალის ჰაერისა და იმ ჰაერის შედეგია, რომელიც მიისწრაფის მკერდში შესასვლელათ, ფილტვების გარშემო ცარიელი ადგილი რომ დაიჭიროს.

ვიდრე მკერდს გაფატრავდეთ, დიაფრაგმა რომ ასწი-დასწიოთ ისე, როგორც ამას დიაფრაგმის გახერხებამდე შერებოლდით, დარწმუნდებით, რომ დიაფრაგმის ასეთს აწევ-დაწევას ახლა არაფერი გავლენა ალარა აქვს ფილტვებზე. ფილტვები ახლა აღარ გაიბერებიან. დიაფრაგმის აწევ-დაწევით, ახლა, ნახვრეტში გადა-გამოადის ჰაერი ზანდაზან მკერდადან და არა ფილტვებიდან.

როგორც ხედავთ, გოდონძლო წარმოადგენს სენაკს, რომელშიაც ჰაერი ვენსაიდან ვერ შედის; ვიდრე გოდონძლო მთელია, ფილტვებიც მანადან დაჭიმულნი არიან. და ეს მაშინაც კი, როცა დიაფრაგმაც რაც კი შეიძლება შეზნექილია.

რატომ არის, რომ ფილტვები მუდამ დაჭიმულნი არიან? ეს იმიტომ არის, რომ მკერდში ჰაერი ვერ შედის; იმიტომ, რომ ჰაერს არ შეუძლია დაიჭიროს სივრცე, რომელიც გოდონძლოშია ფილტვების გარშემო. ფიზიკის დაწყებითი სახელმძღვანელოდან იცით, რომ ყოველთვის და ყველაფერს აწვება ჰაერი. ჰაერი აწვება შინაურის კურდღლის ყოველს ნაწევარს;

ჰაერი აწვება აგრეთვე შიგნიდან სასუნთქავ ყიას და ფილტვებს. მუცელს ჰაერი გარედან აწვება და ამით კი დიაფრაგმასაც აწვება ქვევიდან, ამიტომ დიაფრაგმაც შეიზნიქება ხოლმე. ჰაერი გოძონძლოსაც აწვება გარედან, თუმცა ფერდის შეზნექა, შექყლეტა არ შეუძლია, რადგან მკერდი მაკარი კედლებიანია.

მკერდს რომ სუსტი, რბილი და ადვილად შესაქყლეტი კედელი ჰქონოდა, მაშინ ჰაერი კედელს შექყლეტდა და ფილტვებსაც დააწვებოდა გარედან. მაგრამ მკერდს მაგარი და უდრეკი კედელი აქვს. ამიტომ ჰაერი ფილტვებს გარედან ვეღარ აწვება. მკერდის კედელი ჰაერს უშლის ფილტვებს გარედან დააწვეს.

ჰჩანს, რომ ჰაერი ფილტვებს მხოლოდ შიგნიდან და არა გარედან აწვება,—ამისი შედეგი კი ის არის, რომ ფილტვები ყოველთვის დაჭიმულნი ანუ გაფართოვებულნი არიან. როცა კი ბუშტს სულს ჩაუბერავთ, ბუშტი გაიჭიმება ანუ გაფართოვდება, და ეს იმიტომ, რომ ამ დროს ბუშტს შიგნიდან უფრო ძლიერათ აწვება ჰაერი, ვიდრე გარედგან. იმის მაგიერათ, რომ შიგნიდან ჰაერი უფრო ძლიერათ აწვებადეს, ვიდრე გარედან, შესაძლებელია, ჰაერი გარედან უფრო სუსტათ აწვებოდეს. ამის მისაღწევათ საჭიროა ბუშტი მოაქციოთ ჰაერის საზღვის ზარის ქვეშ: ბუშტი მაშინვე გაიჭიმება-გაიბერება. აი, სწორედ ამასვე ასრულებს მკერდის კედლები. მკერდის კედლების მეოხებით ფილტვებს გარედან უფრო სუსტათ აწვება ჰაერი (სულაც არა—მკერდში სიცალიერვა), ვიდრე შიგნიდან. ამიტომ ფილტვებიც, ვიდრე მკერდის კედელი დაუზიანებელია, მუდამ დაჭიმულნი და გაბერილნი არიან.

მკერდი რომ სადმე გახვრიტოთ, ნახვრეტში მაშინვე ჰაერი შევა და და ფილტვების გარეშემო, გოძონძლოში, ადგილს დაიჭერს. ჰაერიც ფილტვებს გარედგან დააწვება. ფილტვების გარედანაც და შიგნიდანაც ერთნაირი ძალით მიაწვებოდა ჰაერი, ამით მოიხპობოდა მიზეზიც ფილტვების გაჭიმვასა და გაბერვისა,—ფილტვები მაშინვე დაიფუკებოდენ, იმ ბუშტსავით,

რომლის გაბერვას თავი დაანებეთ, რომელიც გამოიღეთ, რომლის სახევის ქვეშ რომა გქონდათ მოთავსებული.

გაუხერტელ დიაფრაგმას, როცა კი ქვევით დასწევთ, ჭაერიც უფრო სუსტით დაწვეება ფილტვებს გარედან. შიგნიდან კი ფილტვებს ჰაერი ძალზე აწევება, ამიტომ ფილტვები დაიჭიმებიან და დიაფრაგმაც თან დაედევნება. თუ დიაფრაგმა მიუშვით და აღარ დასწიეთ, ფილტვებიც მოიკუმება, ჰაერი, რომელიც ამ ფილტვებშია, გარე გამოიდევნება და დიაფრაგმაც ზევით აიწევს, შეიზნიქება. თუ მკერდს აქვს ნახერტი, იმ შემთხვევაში დიაფრაგმას აწევ-დაწევა არავითარს გავლენას არ იქონიებს იმის შესახებ, თუ რა ძალით მიაწვება ხოლმე ფილტვებს გარედან ჰაერი. ამ შემთხვევაში ფილტვებს გარედანაც და შიგნიდანაც ერთნაირად იწვება ჰაერი, და ამიტომ ფილტვები აღარ გაიბერებიან ხოლმე.

რაცა დიაფრაგმა, რამელსაც ჭაერი ვერსაიდან გერ შეუდის, ქვევით დაიწევს, მაშინ, ატმოსფეროს სამშობისა გამო, ფილტვებში ჭაერი შევა სასუნთქავი ყოთი და უილტვებს გაჭამავს; თუ დიაფრაგმას ამ დროს თავს მანებებთ, გაჭამული ფილტვები კვლავინდელ დონეს დაუბრუნდებიან და გადამეტს ჭაერს, მათში შესულს, გარედ გამოუშვებენ.

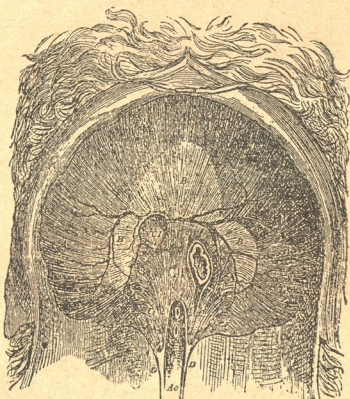
ახლა წარმოვიდგინოთ, რომ დიაფრაგმა ხან დაიწევს და ხან აიწევს, რა მოხდება ამით? როცა ქვევით დაიწევს დიაფრაგმა, ფილტვებში ჰაერი მაშინვე შევა, როცა კი ზევით აიწევს დიაფრაგმა, ფილტვებიდან იმოდენივე ჰაერს გამოატანს გარედ, რამდენიც შევიდა.

სწორედ ასე ხდება სუნთქვის დროსაც. წამში 17-ჯერ დაიწევს დიაფრაგმა და ამდროს ფილტვებში შედის ჰაერი სასუნთქავი ყოთი. ამას ჩასუნთქვა ჰქვია. შემდეგ დიაფრაგმა ქვევით აღარ დაიწევს, გაჭიმული ფილტვები წინანდელ სიფართოვეს მიიღებენ და გადამეტ ჰაერს გარედ გამოიდევნიან, თან ფილტვებს აჰყვება დიაფრაგმაც. ამას ამოსუნთქვა ჰქვია.

დიაფრაგმა, დაწვევის დროს, მუცელს დააწვება ხოლმე. შიგნეულობა დიაფრაგმას ზევით აწევაში შველის. მუცელზე

რომ ხელი დაიღოთ, იგრძნობთ, რომ როცა დიაფრაგმა ქვევით დაიწევს ხოლმე ჩასუნთქვის დროს, მუცელი ამ დროს ამოიბერება; ჩაიბერება კი მაშინ, როცა დიაფრაგმა ამოსუნთქვის დროს ზევით ამოიწევს და თავის კვლავანდელ ადგილს დაიჭრს.

41. რისი ბრალია, რომ დიაფრაგმა აიწევ-დაიწევს ხოლმე? ყურადღებით თუ დააკვირდებით დიაფრაგმას შინაურის კურდღლისას (გინდა სხვა რომლისაზე ცხოველისას), დარწმუნდებით, რომ იგი წარმოადგენს პრტყელსა და თხელს მუსკულს. იგი საკვირველი აგებულებისაა. მუსკულის წითელი ბეწვები ირგვლივ არის მოთავსებული (ნახატი 12, (A u C), შუა ადგილი დიაფრაგმისა კი უჭირავს მოთეთრო ფერის გამჭვირვალე მყესს. ამ ბეწვებს მუსკულისას, მუსკულის სხვა ბეწვებ-

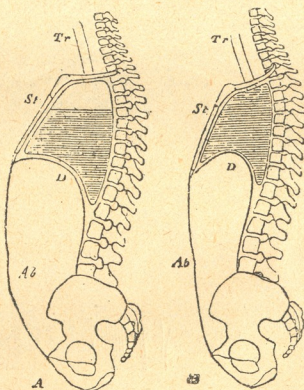

ნახ. 12 ძალის აფსკა, როცა მას ქვევიდან, ე. ი. მუცლიდან ვუცქერთ. VCI. ქვედა ღრუ ეენა; O საყლაპავთ ყია-A0-აორტა; ფართო ღია ფერის მყესისაგან შემდგარი შუაგული (B) კარგათ და ცხადლივ განირჩევა სხივისებურათ მიმოდანტულ მუსკულების ბეწვებისაგან (A), რომელნიც მიკრულნი არიან წიბოებსა და ხერხემლის წინა ნაწილებზე (CD):

სავით შეუძლიათ მოიკუმონ. რა უნდა მოხდეს მაშინ, როცა ეს ბეწვები მოიკუმება და მოიმოკლებს?

თუ მოსვენებაში არის ეს ბეწვები (დაკლულის შინაურის კურდღლისა, მაგალითად), მაშინ დიაფრაგმა ზევით არის აწეული, მკერდში შეზნექილი, როგორც ეს ზევითაც ვნახეთ და როგორც ნაჩვენებია დაახლოებით მე-13 ნახატზე, B. ზევით ირის აწეული დიაფრაგმა იმიტომ, რომ მას ქვევიდან აწვება შიგნეულობა (მუცლის სიღრუვე ხომ ძალზეა აღვსილი ღვიძლით, კუჭითა, ნაწლევებითა და სხვა ასოებითაც); დიაფრაგმას ზევით აწევას აგრეთვე ფილტვებიც შველის, ფილტვები, როგორც ვიცით, ყოველთვის გაჭიმულნი არიან.

მუსკულის ბეწვები მოკუმვის დროს მოქმედობს შუაგულის მყესსზე, ეწევა მას (სწორედ იმნაირადვე, როგორც ეწევა ხოლმე ორთაიანი მუსკულიც ქვედა ბოლოზე მიბმულს

ნახ. 13. დაახლოებითი ნახატი სხეულისა ჩასუნთქვისა (A) და ამოსუნთქვის (B) დროს. Tr სასუნთქავი ყია; St. გულის ფიცარი; D, აფსკა; Ab. მუცელის კედლები; შავი ხაზით ნახატი გვიჩვენებს შემდგარს ჰაერს, დაუნახავი ადგილი ზევით A-სთან გვიჩვენებს შემომავალს ჰაერს.

მყესს). ამიტომ დააფრანგმა უფრო გაზრტყელდება. ზოგი ბეწვი
კი (მე 12 ნახატზე რომ C-თია ნაჩვენები) დიაფრაგმას ქვევით
დასწევს. ბეწვების ძაგუძისა გაძო დააფრანგმა გაზრტყელდება
და ჭკვეთ ჩაიწევს, —ეს მე-13 ნახატზე, A. დაახლოვებითაა
ნაჩვენები.

ჩასუნთქვის დრეს დააფრანგმა ჩაიწევს იმიტომ, რომ
ძისი მუსკულის ბეწვები ძაგუძეების; ამოსუნთქვის დრეს
კი დააფრანგმა ძასგენებუღია. მუსკულის ბეწვები ამ დრეს
ძაიშგებუნ და დააფრანგმაწ ზეგით ჩაიწევს ერთა იმიტომ, რომ
ფილტვები ძას ზეგით ეწევიან, და ძეორეწ იმიტომ, რომ
ჭკვეიდან ძას შაგნეულაბა აწვება.

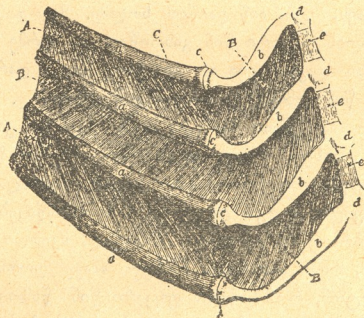
42. ამოსუნთქვისა და ჩასუნთქვის დიაფრაგმას გარდა კი-
დევ სხვა რამეც ეხმარება. დიაფრაგმის მოძრაობაზე მკერდიც
ხან გაგრძელდება, ხანც მოიმოკლებს. თვალ-ყურს თუ ადევ-
ნებთ და კარგათ დაუკვირდებით ვისიმე სუნთქვას, განსაკუთ-
რებით კი დედა-კაცისას, შეამჩნევთ, რომ სუნთქვის დროს
მკერდი ლელავს, ე. ი. აიწ-დაიწევს ხოლმე. მკერდის წინა ნა-
წილი და გულის ფიცარი წინ გამოიწევს და მერმე ისევ უკან
დაიწევს. დიდი დაკვირვება არ დაგჭირდებათ, დარწმუნდეთ,
რომ მკერდი წინ გამოიწევს ჩასუნთქვის დროს, ე. ი. მაშინ,
როცა დიაფრაგმა ქვევით ჩაიწევს; უკან მკერდი კი ამოსუნ-
თქვის დროს დაიხვეს. როცა გულის ფიცარი წინ წამოიწევს,
ეს იმის მაჩვენებელია, რომ მკერდი გაფართოვდა და ვაგანიერ-
და; გულის ფიცარის უკან დახვევა კი იმის მომასწავებელია, რომ
მკერდი თანაბრადვე გაწვრილდა. ამნაირად, მკერდი დაგრძელ-
დება იმიტომ, რომ დიაფრაგმა ჩაიწევს, ამავე დროსვე გაფარ-
თოვდება იმიტომ, რომ გულის ფიცარი წინ წამოიწევს. ჩა-
სუნთქვის დროს ფილტვები არა თუ ქვევით ჩაიხებებიან დია-
ფრაგმის ჩაწევისა გამო, არამედ ამავე დროს წინაც კი ამოი-
ბებებიან მკერდის მოძრაობის გამო.

რათ წამოიწევს ხოლმე წინ გულის ფიცარი?

ხმელი კაცის მკერდს რომ დაუკვირდეთ, კარგათ შეამ-
ჩნევთ, რომ ყოველ ჩასუნთქვის დროს წიბონი ოდნავ ამოი-

წევენ. ყოველ წიბოს ერთი ბოლო ზურგის ძვალთან აქვს შეერთებული სახსრითა, მეორე ბოლო კი მიზრდილია გულის ფიცარზე ხრტილის საშუალებით (ნახე პირველი ნახატი). წიბოს შუა ადგილას რომ თოკი ჩააბათ და ეს თოკი გამოქიმოთ, ნახავთ, რომ თქვენ მოქმედებთ აზარმაცზე;—ამ აზარმაცს დასაყრდნობელი წერტილი ზურგის ძვალზე ექნება, სიმძიმე მკერდთან დააწვება და ძალა კი იქ მიაწვება, სადაც თოკი გაქვთ მიბმული. გამოსწევთ თუ არა თოკსა, მაშინვე წიბოც დასაყრდნობელ წერტილის გარეშეშო დაიწყებს მოძრაობას და ზურგის ძვლისაკენ გაემართება,—ამის შედეგი კი ის იქნება, რომ წიბოს წინა თავი ზევით ამოიწვეს, გულის ფიცარი წინ წამოვა. თოკს თუ თავს მიანებებთ, გულის ფიცარი, რადგან იგი გაქიმული იყო და წინ წამოწეული, უკან დაიხვეს და წიბოც იძულებული იქნება ქვევით ჩაიწიოს.

წიბოთ მუსკული აქვთ. ამ მუსკულებს წიბოსანი ეუწოდოთ. (ნახატი 14). ამ მუსკულების ნამდვილს მოქმედებას შემ-

ნახ. 14. ნახატი გვიჩვენებს ძალის ოთხს წიბოს და მათ შორის მუსკულებს. **a.** წიბონი; **b.** ხრტილი; **c.** წიბოების ხრტილთან შეერთების ადგილი; **d.** უძველო ნაწილი გულის ფიცარისა; ხოლო **e.** ძვლიანი. **A.** წიბოთა შორის, გარეგანი მუსკული; **B.** წიბოთა შორისავე შიგნითი მუსკული; წიბოთა შორის შუაზე გარეგანი მუსკული ამოჭრილია, რომ უფრო გამოჩნდეს შიგნითი.

დევ გაიგებთ. ახლა კი საკმარისია ვითხრათ, რომ ეს მუსკულები იმნაირადვე მოქმედებენ, როგორც ის თოკი, წიბოებს რომ მიაბით. რატა კი მოაკუმებთან ეს მუსკულება, წიბოებს გამოწვევენ და გულას ფინანსს ზეგით ასწევენ; რატა მოაკუმებენ მუსკულება, წიბოებრატა და გულას ფინანსს უწინდელს ადგელს დაუბრუნებთან.

არის კიდევ სხვა მუსკულებიც, რომლებიც სუნთქვას, უფრო კი ღრმად ჩასუნთქვას, უწევენ დახმარებას. ჯერ-ჯერობით თქვენთვის საკმარისია იცოდეთ, რომ ჩვეულებრივის სუნთქვის დროს ერთსა და იმავე დროს ორგვარი მოძრაობა ხდება, ამ მოძრაობის საშუალებით ჰაერი მკერდში შედის, თვითონ მოძრაობა კი გამოწვეულია მუსკულების მოკუმშივითა. ერთი მოძრაობა ის არის, რომ დიაფრაგმა მოიკუმება, გაბრტყელდება და ამით მკერდი უფრო ჩაღრმავდება ანუ უფრო ჩაგრძელდება. მეორეც ისა, რომ იმავე დროს წიბონი გარედ გამოიწვევენ, გულის ფიცარი ზეგით იწევენ, რადგან წიბოს მუსკულები მოიკუმებიან,—ამით კი მკერდი განიერდება. მკერდი რომ სიგრძესა და სიგანეს მოიმატებს, ფილტვებიც მოიმატებენ სიგრძეს და სიგანესა. ამიტომ ფილტვების შიგნითა სიფართოვეს მიემატება, ამ მომატებულის სიერცის დასაქერად ფილტვებში შემოვა ჰაერი სასუნთქავი ყიათი. ეს კი წარმოადგენს ჩასუნთქვას. ესე ყოველივე რომ მოხდება, დიაფრაგმა და წიბოს მუსკულები მოკუმვას თავს გაანებებენ და მოეშვებიან. დიაფრაგმა კვლავ შეიზნიქება, წიბონი ჩამოწევენ, გულის ფიცარი უკან დაიწევენ და გადამეტი ჰაერი, ფილტვებში შესული, კვლავ სასუნთქავი ყიათი გარე გამოატანს. ეს კი ამასუნთქვას წარმოადგენს. სრულ სუნთქვას ჩასუნთქვა და ამოსუნთქვა შეადგენს. ამ ნაირად ჩავისუნთქავთ და ამოვისუნთქავთ ხოლმე დაახლოვებით 17-ჯერ ყოველ წამს, სანამ ცოცხალი ვართ.

43. რა მოკუმავს ხოლმე დიაფრაგმასა და წიბოს მუსკულებს და რა შეაჩერებს იმათ მოკუმვას? ზეგითა ნახეთ, რომ ორთავიანი მუსკული მოიკუმება ხოლმე თქვენ ნებაზე. სუნთქვით კი ჩვენის ნებით არა ვსუნთქავთ, უფრო ხშირად ისე

ესუნთქავთ, რომ ამის შეგნება და ცოდნა არა გვაქვს. ვსუნთქავთ, როცა გვძინავს და ჩვენი შეგნება არ მოქმედობს. გვინდა თუ არა, ჩვენ მაინც ვსუნთქავთ და ჩვენსავე ნებაზე სუნთქვას ვერ შევაჩერებთ. შეგვიძლია უფრო მალე-მალ ვისუნთქოთ, შეგვიძლია აგრეთვე თავის ნებაზე ღრმად ჩავისუნთქოთ, — ერთის სიტყვით სუნთქვა შეგვიძლია თავის თავის ნებაზე შევცვალოთ. სუნთქვა კი მაინც თავის თავად ხდება, თითქმის ჩვენის ნების წინააღმდეგაც კი. სუნთქვა წარმოადგენს უნებლიე მოქმედებას, აქცს.

მართალია, სუნთქვა ნებაზე არ არის დამოკიდებული, მაგრამ ტვინის ზე-გავლენას მაინც ექვემდებარება; სუნთქვა დამოკიდებულია ტვინის იმ ნაწილზე, რომლითაც თავის ტვინი ზურგისას უერთდება. აი, ამ ნაწილში შემოდის (ნერვები) ინოსეი დიაფრაგმისა, წიბოს მუსკულებისა და სხვათა. ყოველ წამში 17-ჯერ ტვინი ამ ნერვებით ბრძანებას გასცემს, რათა მუსკულები მოიკუმონ. მუსკულებიც ამ ბრძანებას ემორჩილებიან და თქვენც სუნთქავთ. შემდეგ გაიგებთ, თუ რატომ და რანაირად გამოდის ეს ბრძანება. თუ მოჭრილია თავი, ან ის ნაწილი ტვინისა, რომლითაც თავის ტვინი ზურგისას უერთდება, დაზიანებულია და დასუსტებულია, ტვინიც ბრძანებას ვერ გამოცემს და სუნთქვაც მოგესპობათ.

44. ამ ნაირად, სუნთქვის ღროს მკერდში შედის და გამოდის ჰაერი, მაგრამ ფილტვები როდი დაიცლებიან ხოლმე ჰაერით. ან უნდა მიაღწიოთ, რომ ვითამც ფილტვები სწულე-ბით დაიდებებან ჰაერით ან სწულეებითვე ადაესებან ჰაერითა, ყოველ სუნთქვაზე. პირიქით, ყოველ სუნთქვაზე მიიღებთ მხოლოდ ცოტა ჰაერს; ეს ჰაერი მიაღწევს მხოლოდ დიდრონ ტოტებამდე სასუნთქავის ყიისა, საჰაერე ბუშტიში როდი შევა. ამ ნაწილს ჰაერისას შეიძლება ვუწოდოთ შემომავალი ჰაერი, დანარჩენ ნაწილს კი, რომელიც ფილტვებში უმოძრავოთა სდგას, შეიძლება ვუწოდოთ შემდგარი ანუ შეხუთული ჰაერი. (ნახე ნახატი მე-13).

რა ნაირად-ლა გამოდის გარედ ნახშირის სიმჟავე, ფილტვების სიღრმეში მყოფი? რა ნაირად მიიღებს ხოლმე ახალსა და სუფთა ჰაერს საჰაერე ბუშტების კაპილიარები?

ყოველ სუნთქვაზე შეხუთული ჰაერი შემომავალს შერევა. ჰაერის გასუფთავება რომ გინდოდეთ ოთახში, საჭირო არ არის საბერავით გამოადენოთ გარე სულ ის ჰაერი, რომელიც ოთახშია, ამის მაგიერათ საჭიროა ახალი ჰაერი შემოაუშვათ ოთახში. ოთახის ჰაერის გასასუფთავებლად საკმარისია თუ ფანჯარასა ან კარს გააღებთ და ამ ნაირად ჰაერს შემოაუშვებთ. ეს შემომავალი ჰაერი შერევა ოთახში მდგარს ჰაერს და ჰაერიც დაიწმინდება, გასუფთავდება. ასეთი შერევა კი ფრიად ჩქარა ხდება. ამნაირადვე ხდება ხოლმე ფილტვებშიც. გარედან ფილტვებში ყოველ ჩასუნთქვაზე შედის სუფთა ჰაერი. ვიდრე ეს ჰაერი გარეთ გამოვიდოდეს, ის ნაწილს თვისის ჟანგმბადისას შეხუთულს ჰაერს გადასცემს, სამაგიეროთ ამ უკანასკნელის ჰაერისაგან მიიღებს ნაწილს ნახშირ-მჟავისას. შემომავალის ჰაერის ყოველ ჩასუნთქვაზე შეგუბებული ჰაერი რამდენადმე დაიწმინდება და გასუფთავდება, რადგან ყოველ ჩასუნთქვაზე მას მოაკლდება ნაწილი ნახშირის სიმჟავისა და სამაგიეროთ მიემატება ჟანგ-მბადი. შემომავალი ჰაერი სიჩქარით ასუფთავებს შეხუთულს ჰაერს, ამით კი სისხლი სუფთავდება.

შემომავალ ჰაერს, როცა დიაფრაგმა ქვევით ჩაიწევს და გულის ფიცარიც წინ წამოიწევს, თან შემოაქვს 21 ნაწილი ჟანგმბადისა 79 ნაწილი კი აზოტისა, ყოველ ასეულზე, ფილტვებიდან, როცა დიაფრაგმა ზევით ამოიწევს და გულის ფიცარი უკან დაიხვეს, გამოდის ჰაერი და თან გამოაქვს მხოლოდ 16 ნაწილი ჟანგმბადისა, 5 ნახშირის სიმჟავისა, აზოტი კი ისევ 79 ნაწილი. შემომავალმა ჰაერმა რომ ჟანგმბადი დაჰკარგა, ის შეხუთულმა მიიღო და სისხლს გადასცემს კაპილიარების საშუალებით; ნახშირის სიმჟავე კი შეხუთულმა ჰაერმა სისხლიდან მიიღო იმავე კაპილიარების საშუალებით. ცხადია, რომ სუნთქვასისხლს ასუფთავებს, ჩასუნთქული და ამოსუნთქული ჰაერი შესცვლის ხოლმე ვენის უსუფთაოსა და მავნებელს ჰაერს

არტერიის სუფთა და მარგებელ ჰაერად. სისხლი ფილტვებში ჩაისუნთქავს ხოლმე ჰაერს, მთელ სხეულს კი სისხლი აძლევს სუფთა ჰაერს.

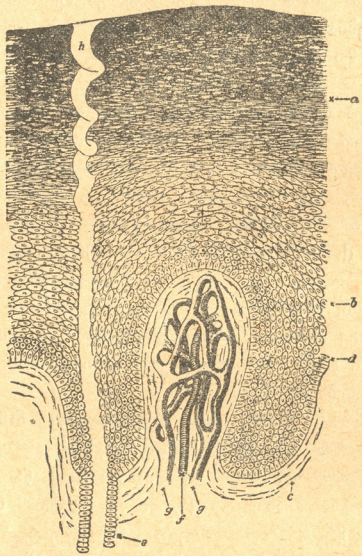
§ XII. რა ნაირად სცვლას საზრდო სისხლსა. საზრდოს მონელება.

45. ჰაერი სისხლს ასუფთავებს, საზრდო კი ანახლებს და აუმჯობესებს. საზრდო სისხლათ გარდიქმნება ხოლმე. საქმელი ხშირად სველია, მისი უმეტესი ნაწილი კი მაინც მაგარ ნივთიერებათაგან არის შემდგარი. საქმელს საინზე დავსკრით ხოლმე და მერმე პირში კბილებით დავღვქთ. რაც უნდა კარგათაც დავღვქოთ საქმელი, უმეტესი მისი ნაწილი მაინც მაგარი დარჩება და მას ასე გადავცლაპავთ. ვიდრე სისხლად გარდიქმნებოდეს, საზრდო ჯერ უნდა გაიხსნეს. საქმელი საზრდოს მოსანელებელ მილში გაიხსნება ხოლმე; საქმლის ამ გახსნას საზრდოს მონელებას ვუწოდებთ. ვნახოთ როგორ ვინელებთ ხოლმე საქმელს.

მართალია, კანი ოფლით ხან და ხან სველი გვაქვს, უფრო ხშირად კი კანი სრულებით მშრალია. პირი კი შიგნით მუდამ სველია, რადგან პირში სითხე ყოველთვის მოიპოვება. როცა პირი მშრალი გვგონია, იგი მაინც შესამჩნევად სველია, რატომ არის ეს ასე? პირის შიგნითა კანი უფრო წითელია, ვიდრე გარე კანი სხეულისა. სიწითლე და სისველე ერთმანეთზეა დამოკიდებული.

კაპილიარების შესახებ რომ ბაასი მქონდა გამართული, მაშინ ვსთქვი, კაპილიარები ჩვენს სხეულს ყოველ ადგილას მკებოვებოთქო. მაგრამ ერთს ნაწილს ჩვენის კანისას სრულიადაც არ მოეპოვება კაპილიარები; იქ არც სხვა სისხლის სადენი მილია. კარგად იცით, რომ იქ, სხვადასხვა სქელი კანი გვაქვს, შეგვიძლია კანი გადავთალოთ, სისხლი კი მაინც არ გამოგვდინდება. გაბასრული დანითა და მარჯვე ხელით, ყო-

ველ ადგილას შეგიძლიათ კანი გადითალოთ. ეს ამონათქაველი კანი მიკროსკოპში რომ გასინჯოთ, ნახავთ, რომ შემდგარია პატარა ქერტლისაგან. ძლიერ თხლათ რომ ამოსკრათ კანი, სისქის ჩასწვრივ, იგი ძალზე გამადიდებელ მიკროსკოპში განიხილოთ, დარწმუნდებოდით, რომ კანს შეადგენ ორი ერთმანერთისაგან ფრიად განსხვავებული ხორცის კეცი. ეს ორი სხვა-და-სხვა კეცი კანისა ნაჩვენებია მე-15 ნახატზე. ზედა კეცს

ნახ. 15 კანის ნაჭერი ძალზე გადიდებული. **a.** გარქვევული ეპიდერმი; **b.** უფრო რბილი კეცი; **c.** დერმა; **D.** სრულიად ქვედა კეცი ეპიდერმის უჯრედთა; **e** უჯრედები, რომელთაგან შემდგარია ოფლის სადენი მილი, რომელიც შემოდის ეპიდერმაში. **h.** კახრაკისებურად დახვეული ნაწილი ოფლის სადენ მილისა. ამ მილის მარჯვნივ კანი იმოწეულია პატარა ძუძუს თავივით (დვრიტსავით). სადაც პატარა არტერი **f.** კაპილარებში გადადის და შემდეგ წარმოშობს ვენას, **g.**

a და **b** შეადგენს პატარა სხეულები, რომელნიც ერთმანეთთან მჭიდროდ არიან მოთავსებული. სულ ზევით ეს სხეულები გაბრტყელებულნი არიან, ეს ქერტლია. ქვეითი კეცში კვერცხის მაგვარად არიან მორგვალელებულნი ეს სხეულები და რბილნიც არიან. ამ სხეულებს **უჯრედები** ეწოდებათ. უფრო რომ შეისწავლით ფიზიოლოგიას, უჯრედების სახელწოდება ყოველ ნაბიჯზე შეგხედებათ. ამ კეცს, რომელიც შემდგარია რბილისა და მორგვალთ, გაბრტყელებული უჯრედებისგან, ეწოდება **ემბრიონი** (ზედა კანი). ეპიდერმაში სისხლის სადენი მილი არ მოიპოვება, ამიტომაც არის, რომ, ეპიდერმა რომ გავიქრათ, სისხლი არ გამოდის. მთელის სიცოცხლის განმავლობაში ეპიდერმა თან-და-თან იზრდება, მაგრამ ამავე დროს ზედა ქერტლი თან-და-თანვე გადასდის. ხელს რომ საპნით ივბანთ, ქერტლი წყალს თან გადააქვს. ხელზე კანს სრულიად გაღიბანდით, გაღირეცხდით, თუ რომ ეპიდერმას ქვეშ მუდამ ახალ-ახალი მორგვალთ უჯრედები არ ჩნდებოდენ, სწორედ იქ, სადაც **d**-თია ნაჩვენები. (ნახ. მე-15). ეს უჯრედები ზევით ამოიწვევენ ხოლმე და შემდეგ ქერტლად გარდქმნებიან. ამ ნაირად კანი, ანუ უკეთ ვსთქვათ, ეპიდერმა თან-და-თან განუწყვეტლივ ახლდება. ხანდისხან, მაგალითად, კისერას შემდეგ, ახალი კანი მალე იზრდება, ძველი კანი კი დიდ-დიდ ნაჭრებად სცილდება სხეულს.

ეპიდერმას ქვედა კეცი წარმოადგენს **ნამდვილს კანს**, **დერმას**. დერმა აღესილია კაპილარებით და სისხლის სადენ მილებით. ამიტომ, როცა ამ ადგილამდე დანა ანუ სამართებელი ჩაატანს, მაშინვე გაქრილი ადგილიდან სისხლი გამოდინდება. დერმას ეპიდერმისაგან როდი შეადგენს უჯრედები. დერმა ბეწვის ნაირ ნივთიერებისაგან შესდგება, იმ ნივთიერებისაგან, რომელიც უკვე გაცნობილი გაქვთ შემაკავშირებელის ქსოვილის სახელწოდებით (ნახე გვერდი 11). ზედა პირი დერმისა იშვიათად თუა სწორი, უფრო ხშირად კი დერმას ზედა პირზე პატარა ხაზკვლები აქვს. ამ ხორკლების სახე ნაჩვენებია მე-15 ნახატზე. ეპიდერმი ამ ხორკლებს სქლიათა აქვთ გადაკრუ-

ლი, ეპიდერმა აგრეთვე ხორკლსა და ხორკოს შუაღ არის დაფენილი. უფრო ხშირად ეს ხორკლები სისხლის სადენ მილებითაა აღვსილი.

ახლა, მგონია, გაიგეთ, კანი რატომ წითელი არ არის, რატომ არის იგი მშრალი. ნამდვილი კანი, ეპიდერმის ქვეშ მოქცეულია, ყოველთვის სველია, რადგან მას სისხლის სადენი მილები უხვად აქვს. სისხლისათვის უსარგებლო და თხელი ნაწილი კაპილიარებში ოსმოსის მეოხებით ადვილად გამოატანს— ეს ხომ კარგად იცით—და ამ კაპილიარების გარეშემო ადგილებს ასველებს და ნამავს. მაგრამ ეს სისველე საყოფი არის, რომ სქელ ეპიდერმაში გამოატანოს; ამიტომაც ზედა პირი ეპიდერმისა მუდამ მშრალი და ქერტლიანია.

ნამდვილი კანი, ეპიდერმის ქვეშ მოქცეული, მუდამ წითელია. რასაკვირველია, გეცოდინებათ, რომ, თუ სადმე კანი გადიძვრეთ, ქვეშა კანი უფრო წითელია. რაც უფრო ღრმად გადიტყავებთ კანსა, ეს კანიც უფრო წითელია. წითელია ეს ნაწილი კანისა იმიტომ, რომ მას ბევრისაგან ბევრი სისხლით აღვსილი კაპილიარები აქვს. ამ კაპილიარებს, ეპიდერმის ქვეშ მოქცეულებს, რომ უცქერით, სიწითლე თქვენთვის რამდენადმე დაფარულია სწორედ იმ ნაირადვე, როგორც დაიფარება ხოლმე სინათლე წითელის ჩითისა, თუ ამ უკანასკნელს ზევით თეთრი ხოლო თხელი ქაღალდი აფარია. აი, სწორედ ამიტომაც არის, რომ კანი ვარდის ფრად გვეჩვენება. სადაც ეპიდერმა მეტად სქელია, მაგალითად, ქუსლზე, იქ კანი არა თუ ვარდის ფრად, თეთრათა და ყვითლადაც კი გვეჩვენება.

46. თუ კი ასეა საქმე, რომ ნამდვილ კანს ყოველგან სქლად გადაფარებული აქვს ეპიდერმა, ეპიდერმა კი სისველეს ზევით არ უშვებს, მაშ როგორ-ღა არის, რომ კანი ხანდისხან მაინც სველია, მაგ, მაშინ, როცა გავოფლიანდებით. თუ კარგათ დააკვირდებით მე 15 ნახატს, შეამჩნევთ, რომ ეპიდერმაში ერთს ადგილას გამოტარებულია წილი (L) ზედა პირამდე. იმასაც შეამჩნევთ, რომ ამ მილს ქვედა ბოლო დახურული კი არა

აქვს, იგი პირდაპირ დერმაში ანუ ნამდვილს კანში შედის; იქ ამ მილის კედელს უჯრედების ერთი რიგი (e) შეადგენს. ეს უჯრედები ეპიდერმის უჯრედებს მიაგავს. მე-15 ნახატზე აღგილი აღარ იყო, რომ სრულებით გვეჩვენებინა ამ მილის ქვედა ბოლოც. მართლაც, ეს მილი რამდენადმე კანს ჩაცილებულია, იქ სისხლის სადენ მალეებს გაუვლის, შემდეგ მიიხვევ-მოიხვევა ხიფსავით, ისე, რომ ღია პირი აღარ აქვს. ეს ნაჩვენებია მე-16 ნახატზე; ამ ნახატზე ხ გაგრძელებაა იმავე მილისა, რომელიც მე-15 ნახატზედაც არის, მხოლოდ უფრო პატარათ კია ნაჩვენები. ამ მილს ზედ გადაფარებული აქვს ხშირი ქსოვილი კაპილიარებისა, ეს ნაჩვენებია C-თი, სადაც კაპილიარები ცალკეა დახატული. კაპილიარები ხიფის შიგნით არიან მოთავსებულნი. მილთან კი კაპილიარებს კავშირი არა აქვთ. მეტის მეტად პატარა კენჭი რომ ჩაგეგლოთ მილის ღია პირში h-ში (ნახატი მე-15), ეს კენჭი გაივლიდა ქახრაკისებურ ნაწილს მილისას, სქელ ეპიდერმაში მოთავსებულს, მერმე ჩავარ-

ნახ. 16. დახვეული ბოლო საოფლე ჯირკვალისა. ეპიტელი ნაჩვენები არ არის. a. დახვეული ხიფი; b. სადენი; c. კაპილიარებთა ქსოვილი, რომელშიაც მოთავსებულია ჯირკვალი.

დებოდა მილში ხ (ნახატი 16) და შემდეგ ხიფში-a იმოგზავრებდა მანამდის, ვიდრე მილის შეზრდილ ბოლომდე არ მიაღ-

წევდა. ეს კენჭი არაფერს, ამ უჯრედების მეტს, არ შეეხებოდა, რომელნიც ეპიდერმის უჯრედებს წააგავს; ამ უჯრედების ერთი კეცი ხომ კედლად აქვს მიღს იმ ადგილას, სადაც იგი ეპიდერმას ჩასცილდება. h-ში (ნახატი 15) გაჩერდებოდა, თუ ხიფ-ში a (ნახატი 16), ორივე შემთხვევაში ეს კენჭი მხოლოდ ეპიდერმის უჯრედებს შეეხებოდა. პირველში გაჩერდებოდა, თუ მეორეში ეს კენჭი, ამას, რასაკვირველია, განსხვავება ექნება. h-ში კენჭი დაშორებული იქნება სისხლიან კაპილიარებისაგან. a-ში კი კაპილიარებს შეეხება. h-ში ის კენჭი რამოდენსამე ხანს მშრალად დარჩებოდა. a-ში კი კენჭი მაშინვე დასველდებოდა, რადგან სისხლი ოსმოსის საშუალებით ადვილად გამოვიდოდა კაპილიარების თხელს კედელში, მილის თხელსავე კედელშიც გამოატანდა და პირდაპირ მილის ხვრელში ამოყოფდა თავსა.

მართლაც, ხიფის შიდა პირი ყოველთვის სველია, სითხითაა აღესილი. როცა ხიფის გარშემო მოთავსებული კაპილიარები სისხლით აღივსებიან, — ეს კაპილიარებს მაღლი-მაღლ მოუღდისთ, — ყოველთვის კაპილიარებიდან ბევრათ ფერმკრთალი სითხე გამოდის და მილში შედის. ამ სითხით მილი აღივსება, სითხე ზევით ამოდის მილის ხვრელში და ბოლოს მილის ღია პირთან მოაღწევს, იქ გადმოიღვრება და კანზე გაერცვლდება. ამ სითხეს **აფფს** ვეძახით. მილს, რომელსაც ხიფსავით დახვეული ბოლო აქვს, **ჯარკვალს** ვუწოდებთ. იმ მოვლენას კი, რომლის მეოხებით ფერმკრთალი სითხე კაპილიარების სისხლისა მილის ხვრელში შემოდის, **ეკსკრენცია** ვუწოდება. ამიტომ ასე ვიტყვათ ხოლმე. **სააფფე ჯარკვალე კაპილიარებით შემოტანილ სისხლიდან** ოფლს გამოწრეტს ხოლმე.

47. ახლა კი შეგვიძლია, გავიგოთ, რატომ არის პირი სველი და წითელი ფერისა. პირს ისეთივე კანი აქვს, როგორც ხელსაც. ამ კანს პირისას უკაპილიარო და უჯრეტებისაგან შემდგარი ეპიდერმა აქვს. ეპიდერმას ქვეშ კი მათავსებულია დერმა, რომელიც კაპილიარებითაა აღესილი. ეპიდერმა პირისა ხელის ეპიდერმასავით როდია სქელი. წითელი კაპი-

ლიარები ამ ეპიდერმაში ძალზე გამოსჭევიან, სისველეც გარედ აღვილად გამოდის. ამიტომ პირი სველი და წითელია. ამას გარდა, პირს ბევრი ჯირკვლებიც აქვს; ეს ჯირკვლები რამდენადმე სოფლზე მილს გვანან, თუმცა თვისის სახითა და მოყვანილობით ცხადლივ განირჩევიან. აი, უმთავრესად სწორედ ამ ჯირკვლების ბრალია, რომ პირს სისველე აროდეს აკლდება.

რაკი პირის კანი მუდამ წითელი, სველი და რბილია, ამიტომ ამ კანს კანი კი არ ეწოდება, არამედ ლორწოიანი გაწისა; ზედა პირს ამ კანისას ეპიდერმა კი არა ებიტელი ჰქვია. თქვენ კი ასე უნდა დაიმახსოვროთ, რომ ლორწოიანი გარსი ნამდვილს კანს წარმოადგენს, ხოლო ამ კანს ეპიდერმა თხელი აქვს და ებიტელი ჰქვია.

პირი დასაწყისია საზრდოს მოსანელლებელის მილისა. მთელს სიგრძეზე საზრდოს მოსანელლებელ მილს გადაკრული აქვს ლორწოიანი გარსი, მსგავსი პირის ლორწოიანის გარსისა, ხოლო ებიტელი ამ გარსისა ზოგჯერ უფრო თხელია, ვიდრე პირში, და შემდგარია უჯრედების ერთის კეცისაგან. ამიტომ მთელი შიდა სიფრიფანა მილისა წითელი ალის ფერია და სველი; ამ მილის შიდა სიფრიფანა ყოველგან თხელის გარსით თუა დაშორებული კაპილიარების სისხლზე, თორემ მეტით არაფრით. თვით მილის კედელში აურიცხველი კაპილიარები მოიპოვება. საზრდოს მოსანელლებელი მილი, როგორც უკვე იცით, წარმოადგენს გრძელს მილს, კუჭის ადგილას გაფართოვებულს, შემდეგ კი გაწვრილებულს. მთელს სიგრძეზე ამ მილს შიგნით ლორწოიანი გარსი აქვს გადაკრული, გარედან კი მუსკულები აქვს. ეს მუსკულები სხეულისა და გულის მუსკულებს როდი წააგავს. ამ მუსკულებსაც შეუძლიათ მოიკუმონ და თვისი მოკუმვით შეუძლიათ გამოწურონ მილიდან ყოველივე, რაც კი ამ მილში მოიპოვება, ისე, როგორც გულის მუსკულები გულიდან სისხლს გამოწურავენ ხოლმე. საზრდოს მოსანელლებელი მილის მუსკულებიც და ამ მილის ლორწოიანი გარსიც აღვსილია კაპილიარებით.

ლორწოიანი გარსის ეპიტელი მეტათ თხელია, თვითონ
 ლორწოიანი გარსი კი ძლიერ სქელია, ზოგან ისე სქელი,
 როგორც კანი სხეულისა. სისქე კი ამის შედეგია, რომ ლორ-
 წოიანი გარსი ადგისაღმა ჯირკვლებით. კანს შორი-შორსა აქვს
 საოფლე მილები, კუჭისა და ნაწლევების ლორწოიან გარსში
 კი ისე ხშირია ჯირკვლები, რომ გეგონებათ, თვით გარსი მხო-
 ლოთ ამ ჯირკვლებით არის შემდგარი.

ამ ჯირკვლებს სხვა-და-სხვა ადგილას სხვა-და-სხვა სახე და
 მოყვანილობა აქვთ. ეს მილები საოფლე მილის სრულს მსგავ-
 სებას არსად არ წარმოადგენენ, არც ერთი ამ მილთაგანი
 გრძელი და ბოლოზე ხიფსავით დხვეული არ არის, რადგან
 არც ერთს მათგანს არ სჭირდება განვლოს დიდი სისქე ეპი-
 დერმისა. უფრო ხშირად ეს ჯირკვლები ფართო და მოკლენი
 არიან. ზოგს მათგანს სიღრმეში მოთავსებულ ბოლოზე ბევრი
 ტოტი აქვს. ასეა თუ ისე, ეს ჯირკვლები საოფლე მილს მაინც
 მიემსგავსებიან, მიემსგავსებიან მით, რომ ისინიც მილებს ანუ
 ტომრებს წარმოადგენენ, ქვედა ბოლო დახურული აქვთ, ზე-
 და კი ღია; მათი კედელიც უჯრედების ერთის რიგისაგან შეს-
 დგება და მათ გარშემოც კაპილიარებსა აქვს თავი მოყრილი.
 კაპილიარებისაგან მილებში სითხე შემოდის, ეს სითხე ოფლს
 არ ემსგავსება, და საზრდოს მოსაწოდებელის მილის სხვა-და-
 სხვა ადგილას სხვა-და-სხვა ნაირია. ჯირკვლების სითხე კუჭში
 შემოსული მჭებავს; ამ სითხეს კუჭის წვენა ჰქვია. ნაწლევებ-
 ში შემოსული სითხე ტუტავს. მას ნაწლავის წვენა ეწოდება.

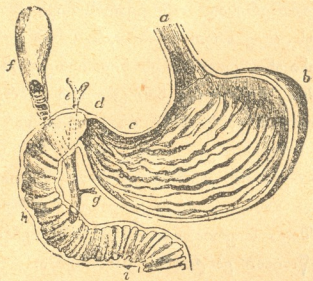
48. პირისა, კუჭისა და ნაწლევების ლორწოიან გარსში
 კიდევ სხვა ბევრი ჯირკვალია, ლორწოიან გარსთან კი ამ ჯირ-
 კვალთ არავითარი დამოკიდებულება არა აქვთ. კანის ქვეშ,
 ორივე ყურების ძირში, ყბის უკან, მოთავსებულია რბილი
 რამ, რომელს შეხებით ვერ იპოვით. ავადმყოფობის დროს,
 ყბა-ყურას დროს ეს რბილი რამ გამოიბურთება. მაშინ ადვი-
 ლათ შესამჩნევია. შეგიძლიათ ეს რბილი რამ ცხვრის თავზე
 ნახოთ, თუ შეისწავლით მისს აგებულებას, დარწმუნდებით,
 რომ მას მიბმული აქვს ხორციანი ძაფი, კანის ქვეშ, კისერზე

პირისაკენ მიმავალი. ეს ძაფი რომ გადაჭრათ, დარწმუნდებით, რომ ის ძაფი კი არა, წვრილი მილია; იგი იწყება იმ რბილ ადგილას, ჩვენ რომ ვამბობდით, და პირში დაბოლოვდება ხოლმე ღია ნახვრეტით. იმ რბილ სხეულთან ეს მილი ორ პატარა მილად არის გაყოფილი. ეს უკანასკნელიც პატარ-პატარა მილებად ანუ ტოტებად არის დაყოფილი, და ასე ამ ნაირად, ეს მილები კვლავ დაიყოფებიან ხოლმე, სანამ თხელ კანიან და გამობერილ ბოლოთი არ დამოკლდებიან. თვითეულს ამ მილთაგანს შიგნიდან აქვს ეპიტელი გადაკრული, გარედან შემოხვეული აქვს სისხლიანი კაპილიარები და შემაკავშირებელის ქსოვილით არიან შეერთებულნი, — ყოველი ეს კი იმ რბილ რასმე წარმოადგენს, რაზედაც ზევით ჩვენ ვამბობდით. აი, ეს კი ჯირკვალია. მას **სანერწყვე** ჯირკვალი ჰქვია. როგორც ხედავთ, ეს მილი ისე უბრალო აგებულობისა როდია, როგორც საოფლე მილი; პირიქით, ეს მილი ბევრის მილებისაგან, ერთმანეთთან შეერთებულისაგან არის შემდგარი, ამიტომ იგი **რაჟლი** აგებულების **ჯირკვალს** წარმოადგენს. რაკი პირს დაშორებულია, ამიტომ პირამდე რომ მიაღწიოს, ამ ჯირკვალს გრძელი მილი აქვს. ამ უკანასკნელს **სადენი ელი** დავარქვათ. შეუძლებელია არ შეამჩნიოთ, რომ ამ მილისა და ფილტვების აგებულება საუცხოვო მსგავსებას წარმოადგენს. მართლაც და, თვითეული ფილტვი ფოსოებიანს მილს წარმოადგენს მეტს არაფერს, ხოლო ეს მილი ნახშირის სიმკვავეს გამოიწრეტს, და მისი სადენი ყელი სასუნთქაეი ყელია. ყურის ძირის სანერწყვე ჯირკვალიც **ფოსოებიანი მილია**. არის კიდევ მეორე ჯირკვალი, რომელიც პირველ მილსა ჰგავს და მოთავსებულია ყბის ქვეშ ორსავე მხარეზე; ამიტომ მას **ყბის ქვეშე ჯირკვალი** დავარქვათ. თვითეული ამ მილთაგანი გამოიწრეტს წყლიანს სითხეს, ეს სითხე სადენი ყელით პირში შემოვა, იქ სხვა მილების გამოწრეტს სითხეს შეერევა. ამ ნაირად შეზავებულ სითხეს კი **ნერწყვს** ვუწოდებთ ხოლმე.

მუცლის სიდრუვეში, კუჭის ბოლოს, არის მეტად დიდი ჯირკვალი, ზევით აწერილის ჯირკვალის სრულებით მსგავსი;

მას ჰანკრეასი ანუ კუჭის ქვეშა ჯირკვავი ეწოდება. ეს მილი გამოწრეტს ჰანკრეტულ წვენს. ეს წვენი საზრდოს მოსანდებელის მილის იმ ადგილას შემოდის, სადაც წვრილი ნაწლევი იწყება. (ნახატი მე-17, გ).

ნახ. 17. a საყლაპავი ყა. b კუჭის ერთი ბოლო; D მეორე ბოლო, შეერთებული ნაწლევებთან, e ნაღველის სადენი; f ნაღველის ბუშტი; g პანკრეასის სადენი; h, i წვრილი ნაწლევები.

ღვიძლიც, თუმცა მისი აგებულება ზედ მიწვევით არ ემსგავსება პანკრეასისა და სანერწყვე მილის აგებულებასა, წარმოადგენს მხოლოდ ვეებერთელა ჯირკვალს. ღვიძლი კარის ვენის კაპილიარების (ნახე გვ. 76) სისხლისაგან გამოსწურავს სითხეს, ნაღველად წოდებულს: ნაღველიც სადენი ყელის საშუალებით ნაწლევებში შედის (ნახ. მე-17 e); თუ ნაღველი საჭირო არ არის, თუ დიდის ხნის უჭმელი ვართ, მაშინ ნაღველი სადენი ყელით ნაღველის ბუშტში შედის (ნახ. მე-17, f) და იქ სათანადარიგოთ შეინახება.

რა მოსახმარისია ყველა ეს წვენი, ეს სეკრეტები.*) ამათი ბრალია, რომ საზრდო გაიხსნება ხოლმე სითხეთ იქცევა.

*) ამა თუ იმ ჯირკველიდან სითხის გამოწურვას, თუ ეს სითხე თვით სხეულშივეა მოსახმარებელი, ჰქვია სეკრეტია; ხოლო სითხე, რომელიც სხვა-და-სხვა ადგილას იყრის თავს და შემდეგ გარე უნდა იქმნეს გამოგდებული და იგი სხეულისთვის უსარგებლოა, არის ექსკრეტია. მაკ. ნერწყვი სეკრეტს წარმოადგენს, შარდი და ოფლი კი ექსკრეტიათაა. ი. ფ.

საზრდოთ სხვა-და-სხვა ნივთიერებას ვხმარობთ, მაგალითად ყოველ ნაირ საზრდოს კი, უსათუოდ ერთგვარი რამ ნივთიერება აქვს. ამ ნივთიერებას მკვებელი ნივთიერება ჰქვია.

49. რა ნაირიც არ უნდა იყოს საზრდო, ჩვენ მიერ მიღებული, იგი უმთავრესად ორ გვარის ნივთიერებისაგან არის შემდგარი: სამუსკულე ნივთიერებისგან, რომელიც, როგორც იცით, ზრატკინი ანუ ცილაა; ეს ნივთიერება აზოტს შეიცავს. მეორე სიმსუქნეა, რომელიც ხორცსა აქვს გარედან გადაკრული. ცილას ნაირი ნივთიერება, რაც უნდა ხარშოთ, წყალში არ გაიხსნება; სიმსუქნე კი, როგორც იცით, წყალს არც კი შეეერვება. ამ ორგვარმა მსაზრდოებელმა ნივთიერებამ ბევრი ცვლილება უნდა განიცადოს, ვიდრე იგი საზრდოს მოსაწოდებლის მილის შიდა სიფრიფანდიდან კაპილიარების სისხლს შეეწოდეს, ლორწოიანი ეპითელის დახმარებით.

ხორცის გარდა, ჰურსაც ვჭამთ. ჰური კი შემდგარია სახამებლისგან. სახამებელს გარდა ჰური შეიცავს აზოტურ ნივთიერებას, მუსკულების ან სისხლის ცილას მსგავს ნივთიერებას.

კარტოფილიც ბევრს სახამებელსა და ბევრს ცილას ნაირ ნივთიერებას შეიცავს. ყოველი მცენარეულება, საზრდოთ სახმარებელი, შეიცავს აგრეთვე სახამებელს და ცილას ნაირ ნივთიერებას.

საზრდოთ ვხმარობთ აგრეთვე შაქარს, ან პირდაპირ ნამდილ შაქარს ან ტკბილის ხილის შაქარს. საჭმელთან ერთად მარილსაც მიეიღებთ. ხორცეულებსა ვჭამთ თუ მცენარეულებსა, სულ ერთია, ხორცში, პურში, კარტოფილში და ხილში უსათუოდ მოიპოვება ესა თუ ის რაოდენობა მინერალურ ნივთიერებათა, ესე იგი სხვა-და-სხვა მარილთა: მაგ. კალი-ქვა, კირი-ქვა, მაგნეზი, რკინა და ესა თუ ის სიმჟივენი: გოგირდისა და ფოსფორის სიმჟივე, ქლორის მარილ-წყალი და სხვ.

ყოველ გვარ ნივთიერებას, რომელსაც კი ვჭამთ, უსათუოდ ცოტად თუ ბევრად შემდეგი მსაზრდოებელი ნივთიერებანი აქვს: ზრატკინი ანუ ცილა, სახამებელი ანუ შაქარი, სიმსუქნე, მინერალ-

დური ნივთიერებანი და წყალი. ეს ნივთიერებანიც, რომ გვსწავ-
რებს: მხოლოდ ის ნივთიერებაა მსაზრდოვებელი, რომელიც შეი-
ცავს ან ცილას, ან სახამებელს, ან სიმსუქნეს. ნივთიერება, რომე-
ლიც ამ ნაწილებს არ შეიცავს, სასაზრდოვოდ არ გამოდგება; თუ
მაინც ვჭამთ, იმიტომ, რომ მას ან მინერალური ნივთიერება ან
წყალი შეჰყავდა აქვს.

აუცილებლად საჭირო როდია, ყველა ეს ნივთიერება ვჭა-
მთ. ცილას-ნაირ ნივთიერებას ვხმარობთ მხოლოდ განუწყვე-
ტილად. მსაზრდოვებელ ნივთიერებათა შორის მხოლოდ ცილა
შეიცავს აზოტს. მხოლოდ ცილას შეუძლია განაახლოს აზო-
ტური ცილასნაირი შემადგენლობა სისხლისა, და მამასადამე,
მთელის სხეულისაც.

შეგვიძლია საზრდოთ მხოლოდ ცილას-ნაირი ნივთიერე-
ბანი ვიხმაროთ, რადგან ამ ნივთიერებათ აზოტიცა, ნახშირ-
მბადიცა და წყალ-მბადიცა აქვთ; ცილათი და მინერალური
ნივთიერებით შეგვიძლია გავაახლოთ მთელი სხეული და ყო-
ველი ნაწევარი სხეულისაც. შემდეგ გაიგებთ, რომ ასეთი კვება
საზრიანი არ იქნება. სახამებელი, შაქარი და სიმსუქნე მხო-
ლოდ ნახშირ-მბადსა და წყალ-მბადს უაზოტოთ შეიცავს. იმი-
ტომ, თუ ამ ნივთიერებით ვიკვებებით, უსათუოდ პროტეინე-
ბიც უნდა მივუმატოთ, ეს ნივთიერებანი უნდა პროტეინით
შევაზავოთ.

50. ამ ნივთიერებათა შორის, თუ მინერალურ ნივთიერე-
ბათ არ მივიღებთ მხედველობაში, ერთად ერთი შაქარია (შა-
ქარი, როგორც იცით, ბევრგვარია, ნამდვილი შაქარი, ყურძ-
ნისა, ხილისა და სხვაც), რომელიც წყალში გაიხსნება ხოლმე
და ჩამოსის საშუალებით თხელ გარსში გაატანს (ნახე გვერ-
დი 101). ბუშტი რომ ცოტა კვერცხის გული, სისხლის
შრატე, ხორცი ან ფიბრინი, ოდნავ მოხარშული, გინდა მოუ-
ხარშავი სახამებელი, ზეთი ან სიმსუქნე ჩასდოთ და მერმე ეს
ბუშტი წყალში ჩასდოთ, დარწმუნდებით, რომ არც ერთი ამ
ნივთიერებათაგანი ბუშტიდან წყალში არ გამოვა. მაგრამ თუ
ბუშტი შაქარი ან მარილი გვქონოდა, ეს ნივთიერებანი იმ

წამსვე წყალშივე გაჩნდებოდნენ. ამ გვარადვე საზრდოს მოსაწენ-
 ლებელ მიღში რომ ჩაწყობილი გვექონოდა ხორცი, სახამებე-
 ლი ან სიმსუქნე, არც ერთი ამ ნივთიერებათაგანი არ შევი-
 დოდა კაპილიარებში, ამიტომ ეს ნივთიერებანი საზრდოთ არ
 გამოდგებიან და უსარგებლონი იქნებიან, თუ რომ რაიმე ცვლი-
 ლება არ განიცადეს. სანამ საზრდო მხოლოდ საზრდოს მოსა-
 წენლებელ მიღშია, მას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს და
 საზრდოს შესახებ შეგვიძლია ვსთქვათ, ჩვენს სხეულში არისო
 მხოლოთ მაშინ, როცა იგი სისხლს შეუერთდა, შეერია.

მსაზრდოებელ ნივთიერებას ბევრი რამ სხვაც ურევია,
 რაიც სრულებით მსაზრდოვებელი არ არის. ნივთიერებათა
 მსაზრდოვებელი ნაწილი ჩადებულია ისეთ კალათებში, რომ-
 ლებსაც იმდენივე მსაზრდოვებელი მნიშვნელობა აქვთ, რამ-
 დენიც იმ კალათებსა და ქაღალდებს, რომლებშიაც კანფეტე-
 ბია გახეული. ამიტომ, თავდაპირველად, მსაზრდოვებელი
 ნივთიერებანი ამ კალათებს და ხვეულებს უნდა დაშორდეს და
 გაიხსნას.

ვიტკვლება რამ წვენს გამოაწრეტენ, აი სწორედ ის
 წვენი გახსნის ხოლმე მსაზრდოვებელ ნივთიერებათ, გააშორებს
 გარედან გადაკრულს კანს, შესცვლის იმნაირად, რომ ეს ნივ-
 თიერებანი სისხლში შევლენ და განათავისუფლებს თავს უსარ-
 გებლო კანისაგან. მერმე ეს უსარგებლო ნაწილი გარეთ გა-
 მოიღვენება.

მსაზრდოვებელ ნივთიერებათ ასეთს გახსნასა და მომზა-
 დებას ეწოდება საზრდოს მონელება.

სხე-და-სხვა ნივთიერება მსაზრდოვებელის მილის სხვა-და-
 სხვა ადგილას განიცდის ხოლმე ცვლილებასა.

ნერწყვი საკვირველის თვისებისაა. იგი **სახამებელს შაქ-
 რად** აქცევს. მოხარშული სახამებელი, რომელიც სქელი, მწე-
 ბავი და უგემურია, პირში რომ ჩაიღოთ და აქ რამდენსამე
 ხანს შეაჩეროთ, ეს სახამებელი წყლიანი შეიქმნება, სითხეთ
 გადიქცევა და გაგემრიელდება. ეს კი იმიტომ, რომ სახამებე-
 ლი შაქრად შეიცვალა, შაქარი კი, როგორც იცით, ადვილად

გადის ხოლმე გარსში, სახამებელს კი როდი შეუძლია გარსში გაატანოს. კუჭის წვენი სახამებელზე არაფითარ გავლენას არ ახდენს. ამის მაგიერად, ეს წვენი საკვარცხელის სინჯარით გახსნის ხოლმე ცილისნაირ ნაფთაფრებთან.

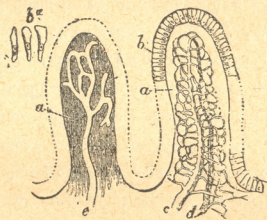
მოხარული ხორცი კუჭის წვენში რომ ჩადოთ და თბილად გიღვს დასდოთ, ცოტა ხნის განმავლობაში ხორცი სადღაც გაჰქრება. ცილისნაირი ნივთიერება ამ დროს გაიხსნა, დარჩა მხოლოდ მუსკულის ბეწვების გარე კანი და სიმსუქნე. ამ ნაირად შეგიძლიათ მიიღოთ ხორცის ხსნილი, და ეს ხსნილი კი ისეთის თვისებისაა, რომ მას ადვილათ შეუძლია გარსში გაატანოს და სისხლს შეუერთდეს.

პანკრეასი და ნაწლევების წვენი სახამებელზე ისეთ ნაირადვე მოქმედებენ, როგორც ნერწყვი; ცილის-ნაირ ნივთიერებაზე კი კუჭის წვენსავე მოქმედებენ.

51. ნაღველს და პანკრეასს საკვირველი მოქმედება აქვს სიმსუქნეზე. ხომ იცით, ზეთი და წყალი რომ ერთად აქანჯყაროთ, ერთმანეთს შეერევიან. ხოლო გაათავებ თუ არა ქანჯყარს, წყალი და ზეთი ერთმანეთს დაშორდება და ზეთი ზევით მოადგება წყალსა. თუ პანკრეასთანა და ნაღველთან აქანჯყარეთ, ზეთი აღარ დაშორდება და დიდი დროა საჭირო, რომ ზეთი კვლავ ზევით ამოვიდეს. რძეც შეიცავს სიმსუქნეს, ამ სიმსუქნეს ზეთი ანუ ერბო ჰქვია. მიკროსკოპში რომ გამოიკვლიოთ რძის შემადგინელობა, ნახავთ, რომ რძის სიმსუქნეს პატარა წინწკლები შეადგენს. ძროხის ერბო პანკრეასთანა და ნაღველთან რომ ააქანჯყაროთ, გამოიკვლევს შემდეგ აქაც ნახავთ, რომ ერბო ანუ სიმსუქნე პატარა წინწკლებით დანაწილდა. რათ არის საჭირო სიმსუქნის ასეთი შეცვლა?

რომელიმე ცხოველის ნაწლევების შიდა პირს რომ დააკვირდეთ, შეამჩნევთ, რომ ნაწლევების შიგნითა პირი წყლტყე როდია, იგი ხორკლიანია, ანუ უკეთა ვსთქვათ, ხავერდისებურია. ეს ხორკლიანობა კი იმის შედეგია, რომ ლორწოიან გარსს ბევრი ხორცმეტი აქვს. ამ ხორცმეტს ხაო ჰქვია; ხაო ბევრათ მიაგავს კანის ხორკლებს (ნახატი მე-15), თუ წარ-

მოიდგენთ, რომ აქ მთელი ეპიდერმა, გარდა ქვედა უჯრედებისა, გადაკლილია (d), თვით ხორკლები უფრო ამოწვდილები არიან. მე-18 ნახატზე ნაჩვენებია ხაოს აგებულება. ეპიტელის (b) შეადგენს უჯრედების ერთი რიგი. ეპიტელის ქვეშ, როგორც კანის ხორკლებშიაც, მოთავსებულია კაპილიარები; ეს კაპილიარები მხოლოდ მარჯვენა ხაოზეა ნაჩვენები. კაპილიარების გარდა ყოველ ხაოს აქვს კიდევ სხვანაირი კაპილიარები (გასაადვილებლათ მხოლოდ მარცხენა ხაოზეა დახატული), რაიც კანის ხორკლს არ მოეპოვება. ეს კაპილიარები სისხლს არ შეიცავს, არც არტერიასა და არც ვენასთან შეერთებული არ არის. ამ კაპილიარების დასაწყისი ხაოშივეა. ამ კაპილიარს

ნახ. 18. წვრილი ნაწლავის ორი ხაოს დაახლოებითი სახე. (ორ-მოცდა ათჯერ არის გადიდებული). a ხაოს შემადგენელობა; b. მისი ეპიტელი, რომლის ცალკე უჯრედი ნაჩვენებია 1'. c, d. არტერია და ვენა კაპილიარებითურთ, რომელთა შორის დაფარულია e. რძის მილი, ხაოს შუა გულში მოთავსებული და ზევით დაწყებული რძის მრავალ პატარა მილებით.

სადაც მადი ჰქვია. ამ მილების შესახებ ჯერ არა მითქვამს რა. სხეულში ბევრგან ვნახავთ ხოლმე კაპილიარების გარდა წვრილ მილებს; ეს მილები კაპილიარებს ჰგვანან, ხოლო განირჩევიან იმითი, რომ სისხლის მაგივრათ შეიცავენ უფრო სითხეს და დიდ მილს ტოტად არ უკეთდებიან. ეს მილები სწორედ იქვე იწყებიან, სადაც მათ ვნახულვართ. ეს მილები, კაპილიარებსავითვე, ერთმანეთს უერთდებიან, დიდ მილს, ე-

ნის მსგავს შეადგენენ; უფრო სითხე მიჩანჩქარებს ამ წვრილ მილებიდან ამ დიდრონ მილებამდე. უფრო სითხეს ჯამფა ეწოდება. ღიმიფა ფრიად წააგავს სისხლსა, ხოლო სისხლის ბუშტების მსგავსი არა მოეპოვება რა. მილს, რომელშიაც ღიმიფა ხდის, ჰქვია საჯამფო მილა.

სხეულის ყველა სალიმფო მილები ერთდებიან და შეადგენენ ერთად ერთს დიდს მილს; ეს უკანასკნელი კისრის დიდ ვენას შეუერთდება, როგორც ეს დაახლოვებით ნახატზეა ნაჩვენები, (ნახატი მე-6 Let., Ly, Ph.d.) ეს დიდი სალიმფო მილი მკერდშია გატარებული, ამიტომ შეგვიძლია ვუწოდოთ მას სალიმფო მილის მკერდში სდენი ეკლა.

ნაწლევების ხაოებში ბევრ სალიმფო მილსა აქვს დასაწყისი. ასეთს მილებს საძმეო მილა ჰქვიათ (ნახატი მე-6, Let.). მაშასადამე სარძეო მილი ჰქვია იმ სალიმფო მილს, რომლის დასაწყისი ნაწლევის ხაოშია.

რა დამოკიდებულება აქვს ყოველივე ამას სიმსუქნის მონელებასთან? ნაწლევების ხაოში დაწყებულ სალიმფო მილებს სარძეო იმიტომ ეწოდებათ, რომ საზრდოს მონელების დროს მათში მოთავსებული სითხე გამჭვირვალე კი არაა, როგორც სხვა სალიმფო მილებში, არამედ თეთრა ფერისაა და რძეს წახგავს.

რატომ არის ეს სითხე თეთრი და რათ წააგავს რძესა? იმიტომ, რომ ეს სითხე აღესილია სიმსუქნის პატარა წინწყობებისაგან, სიმსუქნის წინწყობები კი ნაწლევების შიგნითა სიფრიფანადან შემოვლენ. ეს წინწყობები სწორედ ის პატარა წინწყობებია, რომლებთაც სიმსუქნე პანკრესამა და ნაღველმა დაჰყო. ამაში დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, რადგან, როცა სიმსუქნე არა გვიქამია, სარძეო მილებშიაც არ მოიპოვება რძის მავარი სითხე. აგრეთვე, როცა პანკრესი და ნაღველი ნაწლევებში ამა თუ იმ მიზეზისა გამო ვერ შეატანენ, სიმსუქნე არ მოიპოვება სარძეო მილებში, თუნდაც რომ ბევრი სიმსუქნე ვქამოთ, ამ შემთხვევაში სიმსუქნე ნაწლევებში დარჩება უსარკებლოდ, შემდეგ იგი გარე გამოიდევნება.

52. აი, რა ცვლილებათ განიცდის ხოლმე მსაზრდოვებელი ნივთიერება.

პანკრეასი და ნაღველი სიმსუქნეს პატარა წინწყლებათ გარდააქცევს. ეს წინწყლები რალაც ნაირად ხაოების ეპიტელში გაატანენ და სარძეო მილებში შევლენ, სარძეო მილებიდან მკერდში, სადენ ყელში უკანასკნელიდან კი ღრუ ვენაში შევლენ. აი ანაირად შეუერთდება სისხლსა საზრდოსთან მიღებული სიმსუქნე.

ნერწყვისა და პანკრეასის ზე-გავლენით სახამებელი შაქრად გარდიქმნება. შაქარი გარსში მალე გადის, ამიტომ საზრდოს მოსანელებელის მილიდან კაპილიარების სისხლს შეუერთდება. ამ ნაირად მიღებული შაქარი და სახამებელი სისხლს შეუერთდება ხოლმე.

კუჭის წვენი კუჭშივე გახსნის ხოლმე პროტეინებს ანუ ცილისნაირ ნივთიერებათ. კუჭში რაც გაუხსნელი გადარჩა, ის წვრილ ნაწლევში შევა და იქ გაიხსნება და გარსში გაატანს. ამ ნაირად პროტეინებიც სისხლს შეუერთდებიან.

შეგვიძლია გავიფიქროთ, რომ რაოდენიმე ნაწილი შაქრის და პროტეინებისა სარძეო მილებშიაც შედის.

მინერალურ ნივთიერებათ კი ნერწყვი, ან კუჭისა ან ნაწლავის წვენი გახსნის: ესენიც სისხლში შევლენ.

წყალი-კი სისხლში საზრდოს მოსანელებელის მილის მთელს სიგრძეზე შედის.

პური, პირში ღეჭვის დროს, ნერწყვით სველდება. ნაწილი პურის სახამებლისა, ამავე დროს, გარდიქმნება შაქრად, დანარჩენი კი გაფხვიერდება და დაინამება. ზოგი ნაწილი პურის პროტეინისა კუჭში გაიხსნება და სისხლს შეუერთდება, პური კი რბილ ქაშად გარდიქმნება. შემდეგ, ნაწლევებში რომ შევა ეს ქაში, დანარჩენი სახამებელიც შაქრად შეიცვლება პანკრეასის ზე-გავლენით და მაშინვე ან სარძეო მილებში შედის, ან-და პირდაპირ სისხლს შეერთვის. ნაწლევებშივე გაიხსნება, თუ კი გადარჩა გაუხსნელი, პროტეინი. ასე რომ შექმულის პურის მხოლოდ გარე კანი დარჩება; ეს კანი ხომ იმ

უჯრედებს ჰქონდა გადაფარებული, რომლებშიაც თავმოყრილი იყო სახამებელი და პროტეინები.

ხორცსაც კბილებით ვგლეჯთ, ეწეწთ და ნერწყვით ვასველებთ, მაგრამ ხორცი პირში არ შეიცვლება. კუჭში კი ხორცის პროტეინებს მალე მოფინელებთ. ხორცი უფრო დაიწეწება, მუსკულის ბეწვებიც დანაწილდება და ერთმანეთს მოშორდება. სიმსუქნე დასტოვებს იმ უჯრედებს, რომლებშიაც იკრიბებოდა ცხოველის სიცოცხლეში, მერმე კუჭის სითბოსაგან გადნება და ატივტივდება ქაშად ქცეულს საქმელზე. მუსკულების მოკუმვისა გამო, ეს ქაში რამდენსამე ხანს კუჭში ტრიალებს, პროტეინებს სისხლს გადასცემს და შემდეგ ნაწლევებში გადავა. აქ პანკრეასი და ნაღველი სიმსუქნეს აკუწდაკუწვენ და მერმე ერთმანეთში შეურევენ სიმსუქნესა, გარბილებულს ხორცსა, ცალიერ უჯრედებს და მათ კანს, მიწერალურ მარილს და წყალს. ამ ნაირად მომზადებული ქაში ნაწლევებში ნელ-ნელა მიდის, მუსკულების მოკუმით, ნელ-ნელადვე ჰკარგავს სხვა და სხვა შემდგენელ ნაწილს, სიმსუქნე სარძეო მილებში და იქიდან სისხლში შედის. პროტეინები უფრო დაიხსნებიან და მერმე ან სისხლის სადენსა და ან სარძეო მილებში შევლენ. სხვა და სხვა მარილსა და წყალსაც შეისვამს სისხლი და ეს გაგრძელდება მანემდის, ვიდრე საზრდოსაგან არ იქნება გამოწურული, გამოწოვილი ყველა სავარგისი ნაწილი. დარჩება მხოლოდ უვარგისი ნაწილი საზრდოსი და ან ერთი ორი ბეწვი მუსკულისა და სიმსუქნის რამდენიმე წინწკლი, შემდეგ კი ეს უვარგისი და უსარგებლო ნაწილი გამოგდებულ იქნება გარეთ.

მასხადაძე, მსაზრდელებელი ნავთიერება, რა გვანასაც არ უნდა იყო იგი, შესცვლის თუ ანა სასარგებლო ნაწილს, ან შირდაშირ სისხლში გადადის, ან ჯერ საძმეო ძალში შევა, მერმე კი სასხლს შეუერთდება; უსარგებლო და გამაუსადეგარი ნაწილი კი მსაზრდელებელას ნავთიერებისა სხეულისაგან კანეთ გამოადგენება.

საზრდოს მონელების დროს, სისხლი მჩქეფარეობს არტერიის ტოტებში, კუჭისა და ნაწლევების არტერიებსა და კაპილარებში, კარის ვენის ტოტებში, შედის ღვიძლში და ისევ გულში შებრუნდება. ნაწლევებში მხოლოდ რამდენსამე წუთს დაყოფს სისხლი. ამ დროს საზრდოს მოსანელებელ მილისაგან მიიღებს მსაზრდოვებელ ნივთიერებათ. ყოველ შემოტრიალებზე, სისხლი უფრო და უფრო დაიტვირთება ამ ნივთიერებითა. საზრდოს მონელებისავე დროს, მკერდში სადენ ყელსკისრის დიდ ვენაში შეაქვს რძიანი სითხე, რომელიც მოიტანეს ნაწლევებიდან სარძეო მილებმა. მკერდში სადენ ყელს რომ გაუვლის სისხლი, კისრიდან გულისაკენ მიმდინარე, თან წამოიღებს ამ რძიან სითხეს. გული კი მთელს სხეულს მიაწვდის ამ სითხეს.

ცხადია, რომ სისხლი ჩვენ მიერ მიღებულს საზრდოთა იკვებება სხეული კი—სისხლით.

§ VIII. რაგორ განითავისუფლებს ხალხე თავს

სისხლი უსარგებლად ნივთიერებათგან.

ნპ. სისხლი განუწყვეტლივ ახალ ნივთიერებას იღებს. მეგრამ განუწყვეტლივაც სისხლი თავს განითავისუფლებს ხალხე ამ ნივთიერებათაგან. ნივთიერება, რომლიდანაც სისხლი თავს ითავისუფლებს, მიღებულსა და შეთავისებულს ნივთიერებისაგან განირჩევა. ზევით ესთქვით, რომ სისხლი მუსკულებისა, ტვინისა და სხეულის სხვა ნაწილებისათვის საწვავ ნივთიერებას წარმოადგენს. სხეულის ყოველივე ნაწილი სწავეს სისხლსა, სისხლიც იწვოს, სითბოს აჩენს, სინათლეს კი არა. კიმიიდან გაგებული გვაქვს, რომ წვის დროს ნივთიერება მხოლოდ შეიცვლება და არა მოისპობა. წვის დროს არაფერი არ იკარგება. რადგან მუსკული სისხლსა სწავეს, სისხლი ამ დროს მხოლოდ სხვა ნივთიერებათ გარდიქმნება. ეს მეორე ნივთიერება ხელ-

ახლავ აღარ დაიწვის, ამიტომ იმისი გარედ გამოგდება აღუ-
ლებელ საჭიროებას წარმოადგენს.

რა და რა ნივთიერებათ გარდიქმნება ხოლმე სხეული წვის
დროს?

ზევით გითხარით, რომ ხორცის ნაჭერი ან სისხლი რომ
გაახმოთ და დასწვათ, დარწმუნდებით, რომ ეს ხორცის ნაჭერი,
ან ეს სისხლი ოთხ ნივთიერებათ გარდიქნება: წყლად, ნახში-
რის სიმჟავეთ, ამიაკად და ნაცრად. სხეულს აზოტი, ნახშირ-
მბადი, ჟანგ-მბადი, გოგირდი, ფოსფორი და სხვა ელემენტები
შეადგენს, ამიაკი აზოტისა და წყალ-მბადისგან წარმოსდგება;
წყალ-მბადი წვის დროს ჟანგ-მბადს შეუერთდება და წყალს
წარმოშობს; ნახშირ-მბადი წვისავე დროს ნახშირის სიმჟავეს
წარმოშობს და ან კიდევ სხვა ნაირ მასალას.

გინდ სიჩქარით ბუნაწში დაწვა სხეული, გინდ ნელ-ნელა
შოიყანგოს მიწაში ცხველი საკვდილის შემდეგ, გინდა გა-
ჩქარებით შოიყანგოს საცაცხვეშივე არტერიალურის სისხ-
ლითა, — ყოველ შემთხვევაში ის ნივთიერებანი, რომლებათ გა-
რდიქმნება ხელმე სხეული წვისა თუ მოყანგების დროს, ერთი
და იგივე არიან. რა ცვლილებაც უნდა განიცადოს სხეულმა,
ბოლოს სხეული მაინც წელადა, ნახშირას სიმჟავეთა, ამია-
კად და მანდილად გარდიქცევს.

ეს ნივთიერებანი სისხლში იკრიბებიან სხეულის მოყან-
გებისა გამო და სხეულიც იძულებულია ეს ნივთიერებანი გა-
რედ გამოავდოს.

იმ წყალს გარდა, რომელიც მოყანგებისა გამო სხეულში
გაჩნდება, ჩვენ კიდევ ბევრ წყალსა ვხვდებით; ვხვდით კი წყალს
იმიტომ, რომ იმითი შიგნით ვასველებთ სხეულს; ვხვდით აკრუ-
თვე იმიტომ, რომ წყლით სხეულის გამოზანვა აუცილებელ
საჭიროებას წარმოადგენს. ჩვენს სხეულში რომ განუწყვეტლივ
წყალი არ გადიოდეს და იგი სხეულს არ ასუფთავებდეს, მალე
გავკუჭყიანდებით, სწორედ ისე, როგორც გაიბურება ხოლმე
ორთქლით მატარებელი, თუ არ ასუფთავებენ. მაშასადამე, იმ
წყალს გარდა, რომელიც ჰჩნდება საზრდოს წყალ-მბადის წვი

დროს, მუდამ დღე ის წყალიც უნდა გამოასხათ გარეთ, რომელიც სხეულის გამოსარეცხათ მივიღეთ, შევსვით.

ფილტვებში რომ ჟანგ-მზადი შედის, ამ დროს ფილტვებიდან ბევრი ნახშირის სიმკვავე გამოდის - თქო, ვსთქვით წინათ. ამავე დროსვე გამოდის წყლის უმეტესი ნაწილიც. ძალიან ხმელი და მშრალი ჰაერიც რომ ჩავისუნთქოთ, ამოსუნთქვით ყოველთვის ნესტიან ჰაერს ამოვისუნთქავთ. ზევით ისიც ვნახეთ, თუ როგორ გამოაქვს ხოლმე სისხლს ოფლი საოფლე ჯირკვალით კანზე. ოფლი თითქმის სულ წმინდა წყალია, ოდნავ მარილიანი კი. მაშასადამე, კანიც დახმარებას უწევს სისხლს გასუფთავებაში საოფლე ჯირკვალის საშუალებითა, რადგან ამ უკანასკნელს წყალი და ცოტა მარილაც გამოაქვს. ისიც უნდა გახსოვდეთ, რომ შეუმჩნეველად ბევრი წყალი გამოდის კანში ორთქლად. კანიდანვე გამოდის ცოტა ნახშირის სიმკვავეც.

54. ის-ლა დაგერჩა გავიგოთ, თუ როგორ გამოაგდებს ხოლმე გარე სისხლი ამიაკსა და სხვა მარილიან ნივთიერებათ, რომელნიც კანში ვერ გამოატანენ.

ამიაკი და სხვა მარილიანი ნივთიერება, წყალში გახსნილი, გამოდის თირკმელებით. ამას შარდი ჰქვია.

რას წარმოადგენს თირკმელი? ამ ასოს შესახებ შემდეგ ბევრ რასმე გაიგებთ. ამ ხანათ კი საკმარისია ვიცოდეთ, რომ თირკმელი კრებულთა ჯირკვლებისა. ეს ჯირკვლება საოფლე ჯირკვალს ჰგავს რაოდენადმე. ამ ჯირკვლებშია სისხლს შემოაქვს შარდი სწორედ იმნაირადვე, როგორც საოფლე ჯირკვალში ოფლს შემოატანს. ამ ჯირკვალთ ერთი საზოგადო სადენი ყელი აქვთ, ამ უკანასკნელის შემწეობით შარდს საშარდე ბუშტში ჩაასხმენ; ამ ბუშტიდან კი, როცა საჭიროა, შარდი გარედ გამოისხმება.

შარდი რას წარმოადგენს? შარდი წყალია, რომელშიაც ბევრნაირი მარილია გახსნილი, უფრო კი ამიაკი. ამიაკი მარილისა სხვანაირია, იგი შეერთებულია ნახშირის სიმკვავესთან,

და ეწოდება **შაზრდოა**. მართალია შარდული ნამდვილი ამიაკი არ არის, ამიაკის მსგავსი კია.

ამნაირად, ის სამი უმთავრესი მილი, რომლის შემწეობით სისხლი სუფთავდება და სისხლი უსარგებლო ნივთიერებას გარეთ გამოაგდებს, შემდეგია: ფილტვები, თირკმლები და კანი. ფილტვებიდან გამოდის ნახშირის სიმჟავე და წყალი; თირკმლებიდან — წყალი, ამიაკი მარილად შეცვლილი და სხვა-და-სხვა მარილი; კანისაგან — წყალი და ზოგი მარილიც. როცა სისხლი ფილტვებში, თირკმლებში და კანში გაიარს, იგი ყოველთვის ჭუჭყს იშორებს, რამდენსამე ერთს ადგილას და რამდენსამე მეორე ადგილას. სისხლისათვის უპირველესს მოთხოვნილებას შეადგენს ნახშირის სიმჟავეს მოშორება და ახლის ჟანგ-მბადის მიღება. ამიაკისა და მარილის მოშორება კი ასეთს საჭაროებას როდი წარმოადგენს სისხლისათვის. ამიტომ არის, რომ მარცხენა უკანა-გულიდან მთელი სისხლი ფილტვებისაკენ მიისწრაფის და ვერც ერთი წვეთი ამ სისხლისა ფილტვებს ვერ ასცდება, თირკმლებში კი ამ დროს ცოტა სისხლი გაივლის. სისხლმა ერთბაშათ უნდა ჩაისუნთქოს ბევრი ჟანგ-მბადი და ბევრივე ნახშირის სიმჟავე უნდა ამოისუნთქოს. ამიაკსა და მარილს კი ცოტა-ცოტათი იშორებს სისხლი.

სისხლის გასუფთავება და განახლება სამს მილსა აქვს განაწილებული. ეს მილები დიდს ჯაფას ეწევიან, თუ ბევრი წყალი შევსვით და ბევრი ვიმუშავით; თუ ცოტა წყალი შევსვით და მოსვენებული ვართ, მაშინ მილებიც მოსვენებითა და ნელ-ნელა მუშაობენ.

§ IX. საზრდოობის ზრდისას მოკლედ განმეორება.

ნნ. ახლა კარგათ შეგძლიათ წარმოიდგინოთ საზრდოობის პროცესი.

საზრდო იწვება. იგი ძალ-ლონის წარმომშობელი წყაროა. წვის დროს საზრდო სითბოს აჩენს, სითბო კი ძალას წარმოა-

დგენს. თუ გვინდა, შეგვიძლია ჩვენი საზრდო ფეხში დაწვავთ და ამით მატარებელი ან წისქვილის ბორბალი ავამოძრავოთ. აგრეთვე, თუ კი ვისურვებთ, შეგვიძლია საზრდო თოფის წამლად გარდავაქციოთ, ამით ზარბაზნები ვისროლოთ და კლდეები დაეანგრიოთ. მაგრამ ამის მაგიერათ საზრდოს სხეულშივე ეწვავთ და ამით გაჩენილის ძალით ვსარგებლობთ.

საკმელს საზრდოს მოსანელებელ მილში ვინელებთ. მსაზრდოვებელი ნივთიერება გაიხსნება და უსარგებლო ნივთიერებას დაშორდება. მსაზრდოვებელი ნივთიერება შემდეგ სისხლს შეერთვის და მისს ნაწილად შეიქნება.

რადგან გული მუდამ ფეთქს, ამით სისხლი მთელს სხეულს უვლის, თვით უუმცირეს კაპილიარებშიაც კი შევა და სხეულის თვით უუმცირეს ნაწილსაც კი მოინახულებს. სისხლი მალ-მალ იღებს ხოლმე საზრდოს. ამიტომ იგი ყოველთვის სავსეა საწვავ ნივთიერებით. ამ ნივთიერებათა საშუალებით სისხლი, მიმოქცევის დროს, ფილტვებში ჟანგ-მზადს მიიღებს. ამიტომ სისხლს მუდამ და განუწყვეტლივ მიაქვს საწვავი ნივთიერება და ჟანგ-მზადი მუსკულებთან, ტვინთან, ძვალთან, ინოხებთან, კანთან და ჯირკვლებში.

სხეულში, ყოველ ადგილას მოქანგება და წვა-ნთებაა გაჩაღებული, ხოლო ზოგ ადგილას და ზოგჯერ ეს პროცესი უფრო ძლიერადა და სიჩქარითა ჰხდება; ზოგან და ზოგჯერ კი უფრო სუსტადა და ნელად. ეს მოქანგება და წვა-ნთება კი არტერიულურს, ჟანგ-მზადით სავსე სისხლს ყოველთვის ჟანგ-მზადს წაართმევს და ვენის სისხლად შესცვლის. სადაც მოქანგებას ადგილი აქვს, იქიდან ვენის სისხლი უფრო თბილი გამოდის, ვიდრე არტერიისა; ეს თბილი სისხლი დანარჩენს სისხლს შეუერთდება და მთელს სხეულს სითბოს მიაწვდის მიმოქცევის დროს. სისხლი აუცილებლად თბილია იმიტომ, რომ ეს სისხლი როდი ასცდება ბევრს ადგილას გაჩაღებულს კერას. სისხლის სითბოა იმის მიზეზი, რომ ჩვენც თბილი ვართ. ზოგ ადგილიდან, მაგ., კანიდან, ვენის სისხლი უფრო ცივი გამოდის, ვიდრე არტერიით მოტანილი სისხლი იყო. ეს იმიტომ

მოხდა, რომ სისხლმა თვისი სითბო გარდასცა კანის მახლობელ ნაწილს. ბევრ სითბოს ხარჯავს სისხლი, ოფლი რომ ორთქლად გარდაქმნას. ყოველივე ამის შედეგი ის არის, რომ ვიდრე ჯან-საღათა ვართ, სითბოც ჩვენის სხეულისა ერთს დონეზე სდგას, 29 გრადუსს რეომიურისას არ ასცდება; ამისივე ბრალია, რომ ტანსაცმელსა და ლოგინსაც ვათბობთ.

სხეულის ყოველ ადგილას სისხლის ან სხვა ნაწილების მოქანგება ჰხდება. სხეულში სხვა-და-სხვა ცვლილება ჰხდება. ყოველი ნაწილი სხეულისა ცოტ-ცოტათი ზოგგან მეტის სიჩქარითა და ზოგგან კი ნელად, მაგრამ მუდამ, განუწყვეტლივ ირღვევა, და ამავე დროს სისხლის შემწეობით განახლდება ხოლმე; ყოველი ნაწილი კი თავისებურად განახლდება ხოლმე. ყველა კაპილიარებში ერთი და იგივე სისხლი მდინარებს, მაგრამ ეს სისხლი სხვა-და-სხვა ადგილას სხვა-და-სხვა ნივთიერებასა ჰქმნის. მუსკულში სისხლი მუსკულსა ჰქმნის, ნერვში-ნერვსა, ძვალში-ძვალსა, ჯირკვლებში წვენსა. ერთი და იგივე სისხლი სხვა-და-სხვა ნაწილს სხვა-და-სხვა თვისებას გარდასცემს: ერთი მილი ნერწყვს ამზადებს, მეორე კი კუჭის წვენსა; ძვალი სისხლისაგან სიმაგრეს მიიღებს, ტვინი—მგრძობელობასა, მუსკული კი მოკუმვის ნიქს შეითვისებს.

ორთავიანი მუსკული რომ მოიკუმება და მკლავს მოღუნავს, ამ დროს იგი მუშაობს, ჯაფობს. ამ შრომის ნიქს მუსკული სისხლისაგან მიიღებს ხოლმე, სისხლი კი საზრდოსაგან. ყოველგვარი ჩვენი შრომა შედეგია საზრდოსი და ამ საზრდოს მოქანგებისა; ორთქლით მატარებელიც ხომ საწვავ ნივთიერებათა მოქანგებით ღებულობს ძალას. ხომ იცით, რომ ორთქლით მატარებელი თვლების სამოძრაოდ მხოლოდ მცირედს ნაწილს ცხოველი მილისა ანუ ენერჯისას (ხშირად ასე უწოდებენ) ხმარობს. უმეტესი ნაწილი კი ამ ენერჯისა სათბობათ იხარჯება. სწორედ ამნაირადვე ჰხდება ჩვენსავე სხეულში: ის ძალა, რაც ჩვენა გვაქვს, მხოლოდ მცირედი ნაწილია საზრდოს ძალისა. დანარჩენი ნაწილი ამ ძალისა სხეულის სათბობათ გვკირდება.

ყოველს ნაწილს სხეულისას მოივლის სისხლი, ყოველს ნაწილს განაახლებს, წამოაცოცხლებს; ამავე დროს სისხლს თან გამოაქვს ხოლმე უსარგებლო ნივთიერებანიც. სხვა-და-სხვა ნაწილი, სხვა-და-სხვა ასო სხეულისა სხვა-და-სხვა თვისებისაა, სხვა-და-სხვა შრომასაც ეწევა; აგრეთვე სხვა-და-სხვა ნაირია ის ნივთიერებანიც, რომელნიც სხვა-და-სხვა ასოებში შეიკრიბა. ის მსგავსება კი აქვთ ამ ნივთიერებათ, რომ ყველანი წვის შედეგს წარმოადგენენ. მუსკულში მოკრებილი უსარგებლო ნივთიერება არ წააგავს ტვინისა და ღვიძლისათვის უსარგებლო ნივთიერებას. შესაძლებელია, რომ ერთის ასოსთვის უსარგებლო ნივთიერება, სისხლისაგან გამოტანილი, სხვა ასოსთვის სასარგებლო აღმოჩნდეს, და ეს ნივთიერება ორგვარი სასარგებლო იქნება. ქვა ნახშირის მური უსარგებლოა იმ ქარხნისათვის, სადაც გაზს ამზადებენ. საღებავის სამზადებელ ქარხნებში კი ეს მური ძვირფასი რამ არის.

ასეა თუ ისე, ბოლოს სხეულისათვის უსარგებლო და მოუხმარებელი ნივთიერებანი უბრალო ნივთიერებად გარდიქმნებიან, დაჰკარგვენ ძალას, აღარ გამოდგებიან დასაწველად და არაფრად სახმარისი აღარ იქნებიან. ასეთი ნივთიერებანი შარდულათ, ან ამიაკად, ან კიდევ ნახშირის სიმეფეთა და მარილათ გარდიქმნებიან და უნდა გამოძეგებულ იქმნენ. ეს ბოლო მოელის საზრდოს მას შემდეგ, სხეულში რომ რამდენიმე ხანი დაჰყო, თვისი საქმე შეასრულა, მუსკულს მკუმვა, ღვიძლს კი წვენის დამზადება შეაძლებინა; საზრდოს დაწვამ რომ ძალა წარმოშობა და სითბო გააჩინა, ამის შემდეგ საზრდო სხეულს დასტოვებს და ძალ-ღონე მიხდელი მიწასა და ჰაერს დაუბრუნდება. ამითი თავდება საზრდოს თავ-გადასავალი.

§ X. რეგულარული გვანობით და რეგულარული ვდამობით

მნ. კიდევ ერთი რამ უნდა განვიხილოთ, რათა შევიძლოთ სრული პასუხი მიეცეთ იმ საკითხს, თუ რატომ არის, რომ ემოძრაობთ.

ზევით ვნახეთ, რომ მოძრაობა შეგიძლია იმიტომ, რომ მუსკულები მოიკუმებიან ხოლმე; მუსკული მოიკუმება კი იმიტომ, რომ ჩვენას ნების გავლენით თავის ტვინში გაჩნდება რალაცა; ეს რალაცა თავის ტვინისაგან გამოდის, მერმე ზურგის ტვინში გაივლის, შემდეგ ინოხს გაჰყვება და ამ ნაირად მუსკულამდე მიალწევს; ამ რალაცს **ნერვოზა იმპულსა** დავარქვათ.

ნება რალას მოჰყავს მოქმედებაში? ვინ, ან რა გამოიწვევს ხოლმე ნერვიულ იმპულსს?

ყველა ნერვებს კი არა აქვთ ბოლო მუსკულებში მოთავსებული. ბევრი ნერვია, რომელსაც ბოლო კანში აქვს, კანის იმ ხორკლებზე, რომელთა შესახებ ზევითა გვქონდა ბაასი. ამ ნერვებს არ შეუძლიათ კანს გარდასცენ ნერვიული იმპულსი, ტვინიდან გამოგზავნილი. შეგიძლიათ თვისს ნებაზე მოკუმოთ მუსკულები, მაგრამ კანში თქვენს ნებაზე ვერაფერს ცვლილებას ვერ მოახდენთ.

მაშ რალა საჭიროებას ემსახურება ეს ნერვები? თითში რომ რამე იჩნელიტოთ, ან თითით რასმე შეეხოთ, მაშინვე იგრძნობთ ჩხვლეტასა და შენებასაც. ამის გამო ვამბობთ, რომ თითის მგრძნობელობა აქვსო. წარმოვიდგინოთ, რომ გადასკერით ის ნერვი, რომელიც თითის კანში იწყება, მკლავში გადის და ტვინამდე მიდის. რა უნდა მოხდეს ამ შემთხვევაში? ახლა რომ თითში ითხვლიტოთ ან თითით რასმე შეეხოთ, ვერც ჩხვლეტასა და ვერც შენებას ვეღარ იგრძნობთ. ცხადია, რომ ამ ნერვებს სულ სხვა გვარი დანიშნულება ჰქონიათ, ვიდრე მუსკულში მოთავსებულს ნერვებს: მუსკულებში მოთავსებულ ნერვებს თავის ტვინიდან მუსკულებამდე იმპულსი მოაქვთ; ეს ნერვები მოძრაობას გამოიწვევენ ხოლმე; ამატომ ამათ სამგრძნობელობა ნერვებს ეწოდებათ. თითის კანში მოთავსებულ ნერვებს კი კანიდან ტვინამდე მოაქვთ იმპულსი; რადგან ეს ნერვები მგრძნობელობას გამოიწვევენ ხოლმე, ამატომ ამათ სამგრძნობელობა ნერვები ეწოდებათ. კანის ყოველ ნაწილში მოიპოვება ეს სამგრძნობელო ნერვები, ზოგჯერ ბევრი, ზოგჯერ კი ცოტა. სადაც ეს ნერვები ბევრია, მაგ., თითში, ის ნაწილი ძლიერ მგრძნობიარეა. სადაც კი ამ ნერვების რიცხვი ცოტაა, მაგ. სხეულის უკანა მხარეზე, ის ნაწილი მცირედ მგრძნობელია. კანს გარდა, სხეულის სხვა ნაწილებსაც აქვთ სამგრძნობელო ნერვები.

სამოძრაო ნერვები მხოლოდ ერთგვარია. ეს ნერვები მხოლოდ ერთგვარ შრომას ასრულებენ — მუსკულის მოკუმვენ. სამგრძნობელო ნერვები კი ბევრგვარია და სხვა-და-სხვა ჯაფას ეწევიან. ამ ნერვების სხვა-და-სხვა ჯაფას გრძნობა ჰქვია.

კანის ნერვების ჯაფას შეხების გრძნობა ჰქვია. შეხებით ვგებულობთ, ხორკლიანია თუ წყლტუ რომელიმე საგანი, სველი თუ მშრალი, ცხელია თუ ცივი და სხვ.

შეხებით არ შეგვიძლია მარილი შექრისაგან განვარჩიოთ. ენაზე რომ დავიდლოთ, მაშინვე გავარჩევთ, რომელია მარილი და რომელი შაქარი; ამის მისახვედრათ სულ სხვა გვარი ნერვები მოვიშველიეთ, გემოვნების ნერვები. გვაქვს კიდევ ყნოსვისა, სძენისა და მხედველობის ნერვები.

შეხების ნერვები კანში ბოლოვდებიან, ან უკეთა ვსთქვათ, კანში აქვთ დასაწყისი. ამ ნერვებს აქ, კანში, ბოლოზე ხაო, ხორკლი აქვთ. ამ ხაოს შეხების ასაკები ეწოდებათ. გემოვნებისა და ყნოსვის ნერვებსაც თავისივე ასოები აქვთ. სმენისა და მხედველობის ნერვებს ბოლოზე კი მანვილი და რთული აგებულების ასოები აქვთ — ყური და თვალი.

შემდგომ ამ გრძნობათა ასაკებზე უფრო მეტს რასმე გავიგებთ. ახლა კი საკმარისია გითხრათ, რომ ამ სხვა-და-სხვა გვარ ნერვებით მთელს სიცოცხლეში და ფიზიოლოგიაში გარეშე არედან შთაბეჭდილებას მივიღებთ ხოლმე; ამ შთაბეჭდილებათა გამო ვიგრძნობთ შეხებას, ვიგრძნობთ ხორკლიანობასა და სიწყლტუვეს, სიცხესა და სიცივეს; ვიგრძნობთ კარგსა და ცუდს სუნს; განვარჩევთ სხვა-და-სხვა გემოსა, ხმებსა, ფერსა და საზოგადოათ სხვა-და-სხვა საგანთა სახესა და აგებულებასა.

კანი და ცხვირი, ენა და სასა, ყურები და თვალები გარეშე არედან მიღებულს შთაბეჭდილებათ გადასცემენ ხოლმე თავის ტვინს, სამგრძნობელო ნერვების საშუალებით. თავის ტვინშივე შემოდის შიგნითი შთაბეჭდილებანიც; ეს შთაბეჭდილებანა გვატყობინებენ, სად იმყოფება ესა თუ ის ასო და რას აკეთებს მუსკულები. ეს შთაბეჭდილებანი გრძნობათ, შევწებათ გარდიქცევიან ხოლმე თავის ტვინში. ისინია, რომ თავის ტვინს ამოქმედებენ. ამ შთაბეჭდილებათა საშუალებით თავის ტვინი, ვით შეგნებული და გონიერი ნება, მთელს სხეულს განაგებს და იგი მოქმედებაში მოჰყავს.

